

a falu

2023. nyár

XXXVIII. évfolyam

Megjelenés minden évszakban

› A roma nemzetiség integrációs problémáinak főbb aspektusai a Mura mentén

› Vidékfejlesztés, mint motivációs hajtóerő a kutatói életpálya különböző szakaszaiban

› A hazai külföldi közvetlen tőkebefektetések területi differenciáltsága és hatása a bruttó hazai termék (GDP) alakulására

› Magyarország fejlettségének területi differenciáltsága

Szerzők

Bali Lóránt – egyetemi docens, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet, Vidék- és Területfejlesztési Tanszék

Hegedűsné Baranyai Nóra – egyetemi docens, Pannon Egyetem, Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központ, Soós Ernő KFK Megújuló Energiaforrások Kutatócsoport

Komarek Levente – egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem, Mezőgazdasági Kar, Gazdálkodási és Vidékfejlesztési Intézet

Nemeskéri Zsolt – egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem, Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, Kultúra- és Társadalomtudományi Intézet, Kultúraelméleti és Alkalmazott Kommunikációtudományi Tanszék

Szabó Anett Krisztina – kutatási referens – Agrárminisztérium

Szilágyi Tamás – PhD hallgató, Filozófia Doktori Iskola, Pécsi Tudományegyetem

Zádori Iván – egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem, Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, Vidékfejlesztési Intézet, Vidékfejlesztési Tanszék

nyár

Balogh József: Nyár

Nyár kacsint be az ablakon
egy tikkadtságos hajnalon,
fénye a redőnyt törve át
magával füröszt hús szobát.

Paplant ébreszt és takarót,
lajháros-lusta ágylakót,
tarisznyájában új virág,
– nem kap a szirma hógutát -,

s van benne friss vakáció,
egy tópartra szánt rádió,
fecskék cikázó röpte száz,
veríték-lázás kerti ház...

A dinnye tőle cukrosul,
nevet a Nap rá huncutul,
izzad az erdő, fű, a rét,
patak párolog, és az ég
szinte önmagát fényli szét.

Vihar, ha orvul mennydörög:
kugliznak fönn az ördögök,
fürge felhő száll, dús-esős,
lenn fű között időz az őz,
hisz' messzi még az ősz, a csősz.

A FALU

Alapítva: 1985

Alapító:

Agroinform Kiadó és Nyomda Kft.

A Szerkesztőbizottság tiszteletbeli
elnöke:

Dr. Nagy István
agrárminiszter

A Falu szerkesztősége
Főszerkesztő:

Dr. Komarek Levente
komarek.levente@szte.hu

A Szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. Mikó Edit

Dr. Rákóczi Attila

Dr. Szalka Éva

Dr. Szöllösi László

Dr. Takács István

Dr. Vásáry Miklós

Dr. Zádori Iván

Kiadó:

Felelős kiadó:

Bozay Péter ügyvezető
1223 Budapest Park utca 2.
Telefon: 06-1-362-8100
Központi e-mail cím:
hermanottointezet@hoi.hu
E-mail: avalu@hoi.hu
www.agrarlapok.hu

ISSN 0237-4323

Megjelenik minden évszakban

*A kéziratokat elektronikus formában küldött
levél mellékleteként kérjük beküldeni
a következő e-mail címre:
komarek.levente@szte.hu*

Tartalom

5

**A roma nemzetiség
integrációs problémáinak
főbb aspektusai a Mura
mentén**

Bali Lóránt –

Hegedűsné Baranyai Nóra

19

**Vidékfejlesztés, mint
motivációs hajtóerő
a kutatói életpálya
különböző szakaszaiban**

Szabó Anett Krisztina

29

**Magyarország
fejlettségének területi
differenciáltsága**

Komarek Levente

47

**Az innováció jelentősége az interregionális együttműködési programokban
Magyarország déli határ-
régióiban: a 2021-2027
közötti időszak program-
dokumentumainak
vizsgálata**

Szilágyi Tamás – Zádori
Iván – Nemeskéri Zsolt

57

**A hazai külföldi közvetlen
tőkebefektetések területi
differenciáltsága és
hatása a bruttó hazai
termék (GDP) alakulására**
Komarek Levente

A falu szerzői és lektorai – a folyóirat újraindítása óta – díjazás nélkül végzik a munkájukat, ezzel járulnak hozzá a fenntartásához. A megjelent írásművek ezért csak a szerző, illetve a Kiadó hozzájárulásával használhatók fel.

A roma nemzetiség integrációs problémáinak főbb aspektusai a Mura mentén

Main aspects of the integration problems of the roma nationality along the Mura

Bali Lóránt – Hegedűsné Baranyai Nóra

ABSZTRAKT

A horvát-magyar határ térségben aktívak a határon átnyúló kapcsolatok. Ez nem csak a többségi társadalomra igaz, hanem a roma közösségekre is. A roma közösségek közötti interakciókat elősegíti a rokoni kapcsolatoknak a gyakorisága. A beás roma nyelvjárás közös ismerete és a tárgyalásokon való használata a bizalom erősítését szolgálja a megbeszélések, a projekt tervezések és a társadalmi interakciók során. A vizsgálat célja, hogy a roma népesség integrációs problémáinak a hátterét feltárja és összehasonlítsa a horvát és a magyar helyzetet. Összességében az a kép bontakozik ki, hogy a legfontosabbnak a beszédértés, és a kifejező készség javítását

gondolják a magyar és a horvát megkérdezettek is. Árnyalja a képet a kutatás azon része, ami azt vizsgálja, hogy a lakás alacsony komfort fokozata, az elégtelen anyagi helyzet, a családban felmerülő deviáns viselkedés, az internet hozzáférés hiánya mennyire tud gátja lenni a társadalmi-gazdasági integrációnak.

ABSTRACT

Cross-border relations are active in the Croatian-Hungarian border region. This is true not only for the majority society, but also for the Roma communities. Interactions between Roma communities are facilitated by the frequency of kinship. Common knowledge of the common local „beás” Roma dialect

and its use in negotiations serves to build trust in discussions, project planning and social cultural interactions. The aim of the study is to explore the background of the integration problems of the Roma population and to compare the situation in Croatia and Hungary. Overall, the picture emerges that the Hungarian and Croatian respondents also think that the most important thing is to improve speech comprehension and expressive skills. The answers to the question of how low the level of comfort in the apartment, insufficient financial situation, deviant behavior in the family, lack of internet access can hinder socio-economic integration may shade the picture.

Bevezetés

A roma és a többségi lakosság több évszázados együttélése sem szüntette meg a kisebbség integrációs problémáit. Az Európai Unió az esélyegyenlőség jegyében elkötelezett a problémák mérséklésében, megszüntetésben. A kelet-közép-európai régió jelentős roma lakossággal rendelkezik, ahol a többségi nemzetekkel való együttélés békés és a részleges asszimiláció is megfigyelhető, amellyel párhuzamosan a szegregáció folyamata is jelen vannak. A kényszerű elkülönülés nem csak a településrészek szintjén, hanem társadalmi szinten is megfigyelhető. Egyes szociokulturális okok miatt az írástudatlanság több szinten is előfordul: funkcionális analfabetizmus, digitális analfabetizmus, számtani ismeretek részleges hiánya. Ezek a tényezők jelentősen befolyásolják a társadalmi integráció sikerességét: nagy lesz az iskolai lemorzsolódás aránya, kevésbé kvalifikált munkahelyeken tudnak csak elhelyezkedni, ugyanazon munkáért kevesebb bérért, stb. (Cserti Csapó, 2011; Perczel, 2003).

Napjainkban Magyarországon a roma lakosság becsült aránya 600-900 ezer főre tehető, a magyar népesség közel kilenc százaléka

roma nemzetiségű. Urbanizáltsági szintjük 62%, alig marad el az országos 71%-tól. A Nyugat-Dunántúli régióban, Zala megyében, első sorban Dél-Zalában a legnagyobb a nemzetiségi arányuk a Letenyei és a Nagykanizsai járásban (5-10%); Horvátországban, Muraköz megyében a Perlaki és a Csáktornyai járás mutat hasonló arányokat (Király et al., 2021; Péntes et al., 2018; Šlezak, 2010).

Hazánk határ menti térségeinek egy része periféria, a magyar cigányság szállásterülete ezekre a térségekre koncentrálódik: Észak-Magyarország, Északkelet-Alföld, Dél-Dunántúl. Az e térségekhez kapcsolódó periféria vizsgálatok során görcső alá kerültek a romák életkörülményei, szociális helyzetük, munkaerő piaci és felzárkózási problémáik (Baranyai, 1999; Kovács, 2001).

A Nyugat-Dunántúli régióban Dél-Zala hasonlóan perifériának számít, bár relatív fejlettségi szintje meghaladja a romák egyéb szállásterületét. A szomszédos horvát Muraköz is jelentős roma etnikumnak ad otthont. A határ mind két oldalán a beás nyelvjárást beszéli a helyi közösség, amely közvetítő nyelv is a horvát és a magyar helyett. A horvát-magyar határ térségben egyre nagyobb az aktivitása roma közösségeknek, egyesületeknek, nemzetiségi önkormányzatoknak az együttműködések kialakítását illetően. Ebbe illeszkedik bele a „Roma és Beás Érdekvédelmi Szövetség” tevékenysége is. A szervezet „A meghatározott társadalmi kihívásokkal és azok kezelésével kapcsolatos rendelkezésre álló speciális szakmai tudásanyag bővítése” vizsgálatra kérte fel a szerzőket, amely kutatás a már említett területeket érintette (Hegedűsné – Bali, 2013; Šlezak, 2009, 2010).

Anyag és módszer

A vizsgálati cél megvalósítása kérdőíves felméréssel történt, melyet szakértői lekérdezés előzött meg abból a célból, hogy a kutatás során egy általános képet kapjunk a térségben

élő romák helyzetéről, amely segített bennünket a kérdőív kérdéseinek megfogalmazásában. A horvát és a magyar szakértői csoport tagjai romákat érintő szociális, társadalmi, szakmai kérdésekben kompetens szakemberek voltak.

A kutatás 2019.01.01. és 2019.06.30. között zajlott. A szakértői lekérdezésre az első hónapban került sor, majd ezt követte a kérdőívezés.

A szakértőkkel készített kérdőív eredményeinek kivonatalása és a megállapítások összesítése után egy pilot kérdőív elkészítése következett, melyet magyar és horvát oldalon is 10-10 önként jelentkező roma nemzetiségű lakossal töltöttünk ki online formában.

Az ebből következő eredményeket megvizsgáltuk, és megállapítást nyert, hogy nem szükséges változtatunk a kérdőív struktúráján. A kérdőív összeállítása során arra törekedtünk, hogy olyan kérdéseket tegyünk fel, amelyre kapott válaszok alapján megismerjük a cigányság véleményét. Előszóval alkalmaztuk a skálás kérdéseket, ahol inkább az egyetértésre helyeztük a hangsúlyt vagy épp annak hiányára bizonyos kérdéseknél, hogy az árnyaltabb vélemények is felszínre kerülhessenek. A kérdőív tartalmazott demográfiai kérdéseket, melyek a roma nemzetiségű kitöltők neméről, életkoráról, iskolai végzettségéről, jelenlegi munkaköréről, a munkában eddig eltöltött éveinek számáról valamint lakhelyéről nyújtott információt. A további 7 zárt és az 1 nyitott kérdés volt hivatott feltárni a roma nemzetiség integrációs problémáit. Terveink szerint 100-100 magyar és horvát kérdőív kitöltésére került volna sor, végül 105 magyarországi roma nemzetiségű és 118 horvátországi roma nemzetiségű válaszadó véleményét ismertük meg a kérdéskörben.

A szakértőcsoport alanyainak kiválasztása során arra törekedtünk, hogy a térségről és az érintett településekről minél szélesebb és hosszútávú ismeretekkel rendelkezzenek. Ezért egyrészt olyan megyei, települési és nemzetiségi vezetőket választottunk ki, akik

már hosszú ideje (minimum 5 éve) a pozíciójukban vannak, másrészt olyan dolgozókat, akik munkájukból kifolyólag tág ismeretekkel rendelkeznek a térség problémáit és roma lakosságát illetően.

A magyar oldalról 16 főt, horvát oldalról 29 főt összességében 45 főt kérdeztünk meg. A szakemberek 55%-a férfi, 45%-a nő volt. A megkérdezettek 31%-a 18 és 25 év közötti volt, jelentős arányban (27%) kerültek be a mintába a 36-45 év közöttiek is, 18-18%-ot tett ki a 26-35 év, valamint a 46-55 év közötti korosztály, továbbá 6% volt az 56 évnél idősebbek részaránya. A kitöltők 15%-a felsőfokú, 35%-a középfokú, 50%-a pedig alacsony végzettséggel rendelkezik.

A szakértői lekérdezést követően a roma lakosság körében került sor kérdőívezésre magyar oldalon a Letenyei és Nagykanizsai járásokban, míg a horvát oldalon Muraköz megye határ menti opcináiban. A lekérdezés 2019. február 1-jén vette kezdetét és 2019. április 30-án fejeződött be. Az online google kérdőívet a Roma és Beás Érdekvédelmi Szövetség munkatársainak segítségével küldtük ki a kutatásban érintett lakosságnak. A kutatásban érintettek körének lehatárolásában jelentős segítséget kaptunk a Roma és Beás Érdekvédelmi Szövetségtől.

Az online kérdőívre 105 értékelhető válasz érkezett be Magyarországról. A kitöltők 59%-a férfi volt, 41%-a pedig nő. Életkorukat tekintve a megkérdezettek 25-25%-a a 36-45 és az 56-65 éves korosztályból került ki. 16%-uk 46-55 éves, 13%-uk 18-25 éves, 11%-uk 26-35 éves és 10%-uk 65 év feletti volt. Az alacsony végzettségűek teszik ki a véleményezőket több, mint felét (56%), de szép számmal akadnak felsőfokú végzettséggel rendelkezők (32%), valamint középfokú végzettségűek (12%) is. A megkérdezettek foglalkozása igen sokrétű volt, a közmunkástól, a jegyzőtől, a tanártól a vállalkozótól. A munkahelyük zömében a térségben található, több mint 40%-uk Letenyén dolgozik. A megkérdezettek 25%-a eddig 9-15

évet, 24%-a 4-8 évet, 20%-a 1-3 évet, 16%-a 16-25 évet, 8%-a 25 évnél több időt dolgozott, és csupán 7%-uk nem dolgozott eddig egyáltalán vagy kevesebb, mint 1 évet.

Horvátországban az online kérdőívre 118 értékelhető válasz érkezett be. A kitöltők 58%-a férfi volt, 42%-a pedig nő. Életkorukat tekintve a megkérdezettek 24%-a a 36-45 éves, 23%-a 46-55 éves korosztályból került ki. 18%-uk 26-35 éves, 17%-uk 46-55 éves, 12%-uk 56-65 éves és 6%-uk 65 év feletti volt. Az alapfokú végzettségűek teszik ki a véleményezők több, mint felét (60%), de szép számmal akadnak középfokú végzettséggel rendelkezők is (38%), a felsőfokúak aránya elenyésző (2%). A megkérdezettek foglalkozása igen sokrétű, a segédmunkástól, a tanítónőig, az önkormányzati dolgozótól a takarítóig. A munkahelyük zömében a térségben található, több mint 34%-uk Goricsánban dolgozik. A megkérdezettek 32%-a eddig 1-3 évet, 31%-a 4-8 évet, 23%-a 9-15 évet, 11%-a 16-25 évet, 3%-a 25 évnél több időt dolgozott, nem volt olyan, aki kevesebb, mint 1 évet dolgozott. A határtérség roma lakossága ugyanazon beás nyelvjárást beszél így több esetben előfordult, hogy az online kérdőívre a válaszokat a Roma és Beás Érdekvédelmi Szövetség által nyújtott tolmácsolás segítségével anyanyelvükön és nem horvátul vagy magyarul adták meg.

Kutatási eredmények

A szakértői lekérdezés kapcsán törekedtünk arra, hogy mind magyar, mind horvát oldalon, olyan emberek kerüljenek be a csoportba, akik mind a településről, mind az ott élő romák helyzetéről megfelelő ismerettel rendelkeznek. A kérdőív kitöltőinek sokszínűségét jelzi, hogy a megkérdezettek közül többen (17 fő) a közszférában dolgozik tanárként, szociális munkásként, polgármesterként, osztályvezetőként, kulturális szaktechnikusként, intézményvezetőként, csoportvezetőként, börtönőrként, alkalmazottként. A kérdésekre adott

válaszokból levont következtetéseket árnyalja, hogy 15 közmunkás, és 7 munkanélküli véleményét is megkérdeztük. A véleményezők közül 20 fő a roma nemzetiségi önkormányzat tagja, 16-an saját bevallásuk szerint a roma kisebbség tagjai, 7 fő pedig a munkájából adódóan kerül nap, mint nap kapcsolatba a cigány emberekkel.

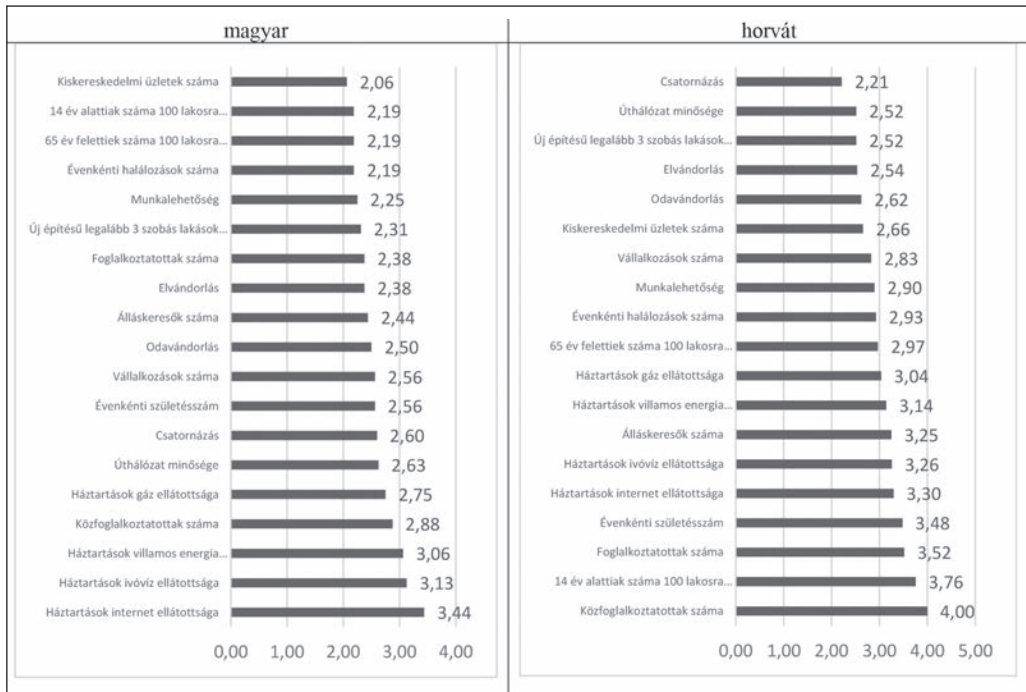
A magyar megkérdezettek közül legtöbben Letenyén laknak, a horvátok közül pedig Goricsánban élnek. A munkahely tekintetében elmondható, hogy a kérdőív kitöltői közül legtöbben Letenyén (15 fő) illetve Goricsánban (12 fő), ezen kívül Muraszerdahelyen (6 fő), Kaproncán (4 fő), Kursaneceben (3 fő), Glinában és Csáktornyán (1-1 fő) dolgoznak.

A megkérdezettek közel felének (22 fő), több, mint 10 éve van valamilyen kapcsolata a cigánysággal, 22,2%-ának ez az időszak 5-10 évre, 28,8%-ának kevesebb, mint 5 évre tehető.

A szakértői lekérdezés kezdetén arra voltunk kíváncsiak, hogy vajon a csoport tagjai, miként látják saját térségük helyzetének fejlettségét az országos átlaghoz képest. A felmérés eredményei azt mutatják, hogy országos viszonylatban a magyarok a térség cigányságának helyzetét rosszabbnak (2,87 átlag), míg a horvátok jobbnak, sőt vannak olyanok, akik sokkal jobbnak (3,54 átlag) ítélik.

A fenti eredményt tovább árnyalja, ha megvizsgáljuk, hogy az egyes gazdasági-szociális-infrastrukturális területek lokális fejlettségét milyennek ítélik meg a megkérdezettek. A válaszokból kiderült, hogy a magyar kitöltők szerint az országos átlaghoz képest legjobbra a háztartások internet-, ivóvíz- és villamosenergia-ellátottságát értékelték, legrosszabbnak a kiskereskedelmi üzletek számát, az 1000 lakosra jutó gyerekek valamint idős emberek számát, a halálozások számát, valamint a munkalehetőséget értékelték.

A horvát kitöltők szerint az országos átlaghoz képest legjobbra a közfoglalkoztatottak, az élve született gyermekek számát és a foglalkoztatottságot értékelték, de átlag-

1. ábra: A kitöltők véleménye a térség fejlettségéről az országos átlaghoz viszonyítva (1. sokkal rosszabb, 2. rosszabb, 3. hasonló, 4. jobb, 5. sokkal jobb)

Figure 1: The opinion of the respondents on the development of the region compared to the national average (1. much worse, 2. worse, 3. similar, 4. better, 5. much better)

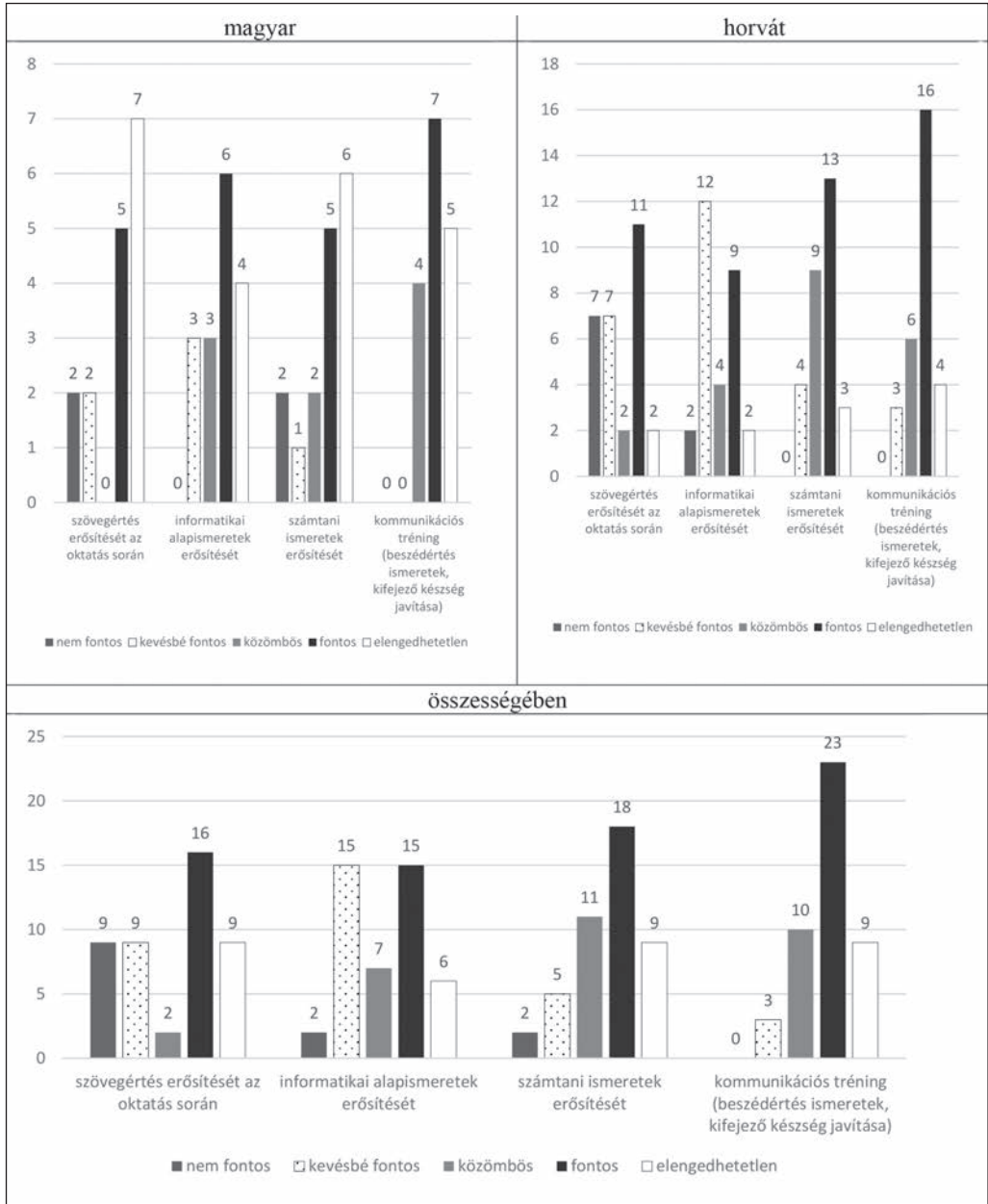
Forrás: saját szerkesztés

felettinek gondolják a háztartások internet-, ivóvíz-, villamosenergia- és gázellátottságát is. Legrosszabbra a csatornázást, az úthálózat minőségét, az újépítésű lakások számát, valamint az oda- és elvándorlásokat értékelték (1. ábra).

A véleményekből összességében az tükröződik, hogy a horvát megkérdezettek szerint a térségük fejlettsége sok tekintetben eléri az országos átlagot, sőt meghaladja azt, míg a magyarok nem látják, nem értékelik saját térségüket ilyen pozitívan. Ebből adódik, hogy térségfejlesztés szempontjából a megkérdezettek úgy látják, hogy más-más leküzdendő akadályokkal, problémák léteznek a határ két oldalán. Így a cigányság helyzete sem tekinthető egységesnek, még akkor sem, ha csak néhány kilométer választja el őket egy-

mástól. A válaszokból az valószínűsíthető, hogy abban a térségben, melynek fejlettségét jónak tekintik az ott élők, ott hajlamosak saját helyzetüket is pozitívan szemlélni.

A kérdőív segítségével négy felnőttképzés keretében megvalósuló oktatási területet vizsgáltunk a tekintetben, hogy a megkérdezettek mennyire tartják fontosnak az adott ismeretek megszerzését a felzárkóztatás érdekében. A megkérdezettek öt válaszlehetőség közül (Likert skála) választhattak: 1. nem fontos, 2. kevésbé fontos, 3. közömbös, 4. fontos, 5. elengedhetetlen. A magyar kitöltők mindegyik ismeretet alapján véve fontosnak tartják, és az alábbi fontossági sorrendet jelölték meg: kommunikációs tréning, szövegértés erősítése, számtani ismeretek jobbá tétele, és végezetül az informatikai alapismeretek erősítése.

2. ábra: A kompetencia alapú, felzárkóztató általános iskolai felnőttképzések esetében, mennyire tartja fontosnak az adott tényezőket a sikeres integráció érdekében?

Figure 2: In the case of competency-based, catching up primary school adult education, how important do you consider the given factors for successful integration?

Forrás: saját szerkesztés

A horvát kitöltők esetében már nem ennyire pozitív kép bontakozik ki. A legfontosabbnak ők is a kommunikációs ismereteket tekintik, továbbá fontosnak vélik még a számtani ismeretek erősítését. Azonban a szövegértési és az informatikai ismeretek megszerzéséhez (továbbfejlesztéséhez) inkább közömbösen állnak hozzá (2. ábra).

Összességében tehát az a kép bontakozik ki, hogy a legfontosabbnak a beszédértés, és a kifejező készség javítását gondolják a magyar és a horvát megkérdezettek is.

Az integrációs folyamat jobbá válása szempontjából nagyon fontos, hogy mi a véleménye a megkérdezetteknek arról, hogy a családi motivációt, miként lehet fokozni. A magyar vélemények szerint a tanulás, a munka, az önismeret, a rendszeresség, a munkahely, a szülők példamutatása, a családi együttműködés, hagyományörzés és az ösztönző rendszer megléte az, amely leginkább fokozza az integrációt.

A horvátok más tényezőket tartanak fontosnak, úgymint a munkahely meglétét, az együttműködést a nemzetiségen belül és azon kívül is, valamint a tapasztalatok és szokások más országból való átvételét.

Árnyalják a kialakult képet azok a válaszok, amikor arra kerestük a választ, hogy a lakás alacsony komfort fokozata, az elégtelen anyagi helyzet, a családban felmerülő deviáns viselkedés, az internet hozzáférés hiánya mennyire tud gátja lenni a társadalmi-gazdasági integrációnak (3. ábra). Erre a kérdésre adható válaszok a következők voltak: 1. nem gátolják, 2. kevésbé gátolják, 3. közömbös, 4. gátolják, 5. teljes mértékben gátolják. A magyarok úgy gondolják, hogy az internet hozzáférés nem tekinthető jelentős gátló tényezőnek, azonban a legnagyobb gátló tényezőnek a családba jelenlévő deviáns viselkedés tekinthető, de problémát jelent a család nem megfelelő pénzügyi helyzete is. Ez utóbbit tekintik a horvát megkérdezettek is gátló faktornak, azonban a másik három

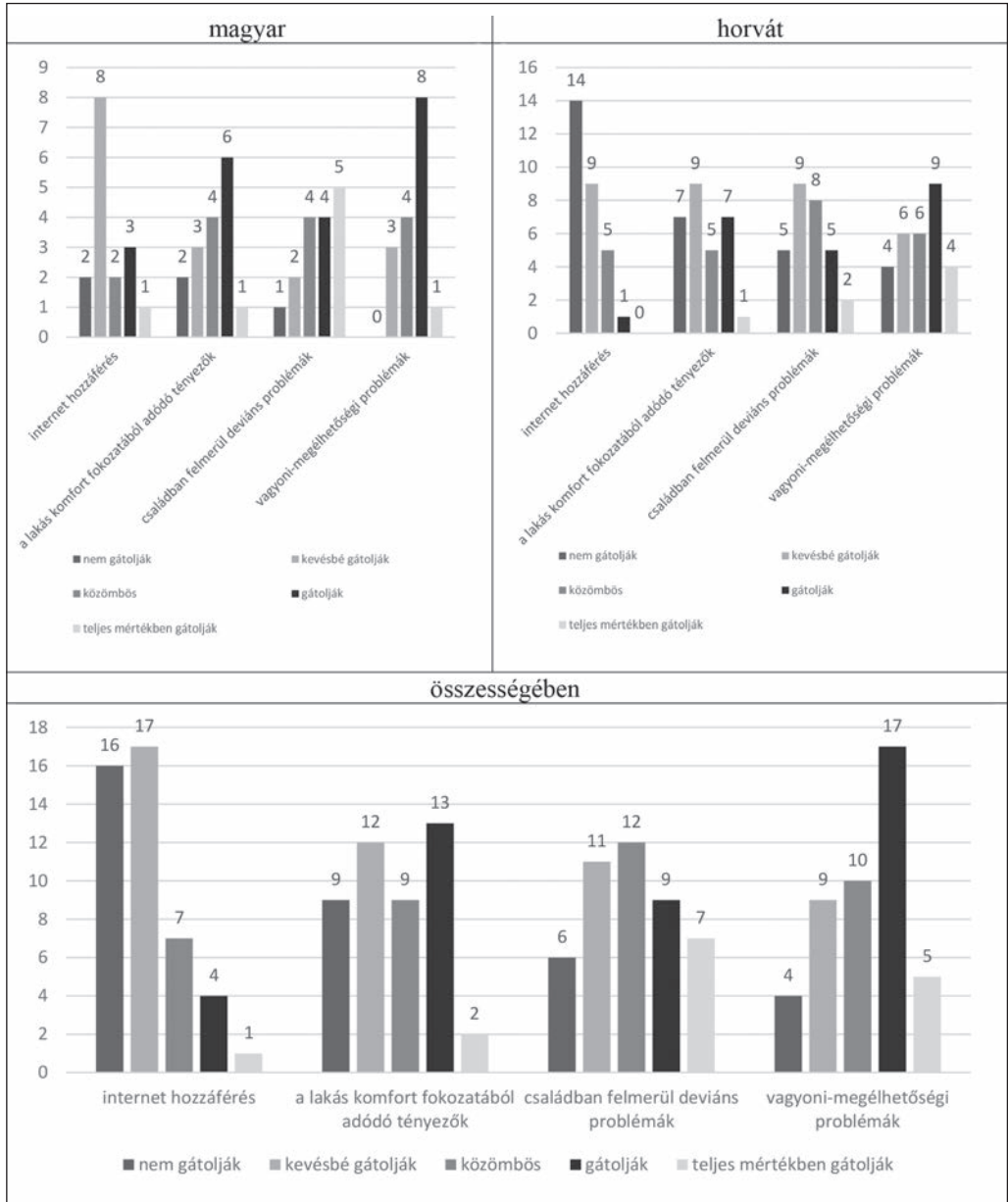
területet közömbösnek illetve nem akadályozó tényezőnek gondolják.

A nemzetiségen belüli együttműködés nagyon fontos, ennek fokozása elengedhetetlen. Annak a zárt kérdésnek kapcsán, miszerint az együttműködési hajlandóság fokozásában mennyire tarja fontosnak az egyes együttműködési formákat, a megkérdezettek öt válaszlehetőség közül választhattak: 1. nem fontos, 2. kevésbé fontos, 3. közömbös, 4. fontos, 5. elengedhetetlen. A magyar megkérdezettek úgy vélik, hogy az együttműködést leginkább az iskolai programokban a szülői részvétel fokozásával, valamint a nyári hónapokban szervezett helyi családi programokkal lehet elősegíteni, de nem tartják kevésbé jelentősnek a hétvégi tanodák működését sem. A horvátok szintén mindhárom tényezőt fontosnak tartják, véleményük szerint a nyári családi programoknak lenne a legpozitívabb hatása (4. ábra).

A magyar kérdőív kitöltők úgy vélik, hogy az együttműködési hajlandóságot a roma hagyományt tükröző énekekkel, tánccal, a gitár kultúra bemutatásával, az ősi cigánymesterségek újzásával, pályázatokkal, konferenciákkal, helyi kézműves hagyományok bemutatásával, a vajda rendszer feléledésével, a roma napokkal, a roma önkormányzat nagyobb szerepvállalásával az integrációban, a gyakorlati segítségnyújtás fokozásával, a pozitív példák erősítésével valamint a tanulás fontosságának erősítésével lehetnek fokozni.

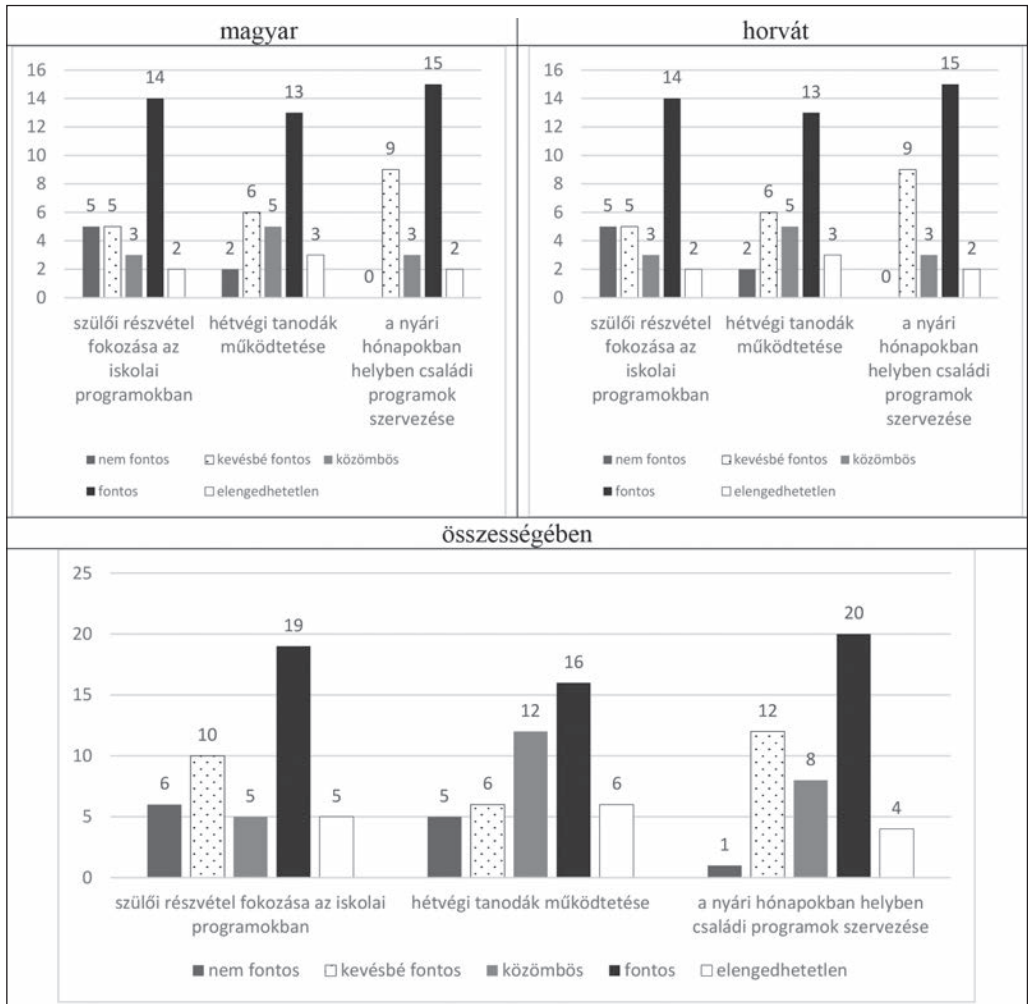
A horvát megkérdezettek szintén fontosnak tartják a tanulás fontosságának erősítését, de emellett a sportot, és a más országokból való jó példák átvételét legalább annyira lényegesnek tartják.

A magyar megkérdezettek úgy vélik, hogy a roma háztartások ivóvíz és internet ellátottsága átlagosnak tekinthető, míg a villamosenergia- és a gázellátottság átlag alatti. A horvátok mind a közmű meglétét, mind az internet ellátottságot is elégségesnek, de átlag alattinak vélik (5. ábra).

3. ábra: Az egyes tényezők milyen mértékben gátolják a társadalmi-gazdasági integrációt?
Figure 3: To what extent do each factor hinder socio-economic integration?

Forrás: saját szerkesztés

4. ábra: Az együttműködési hajlandóság fokozásában mennyire tarja fontosnak az egyes együttműködési formákat?

Figure 4: How important do you consider each form of cooperation to be in increasing your willingness to cooperate?

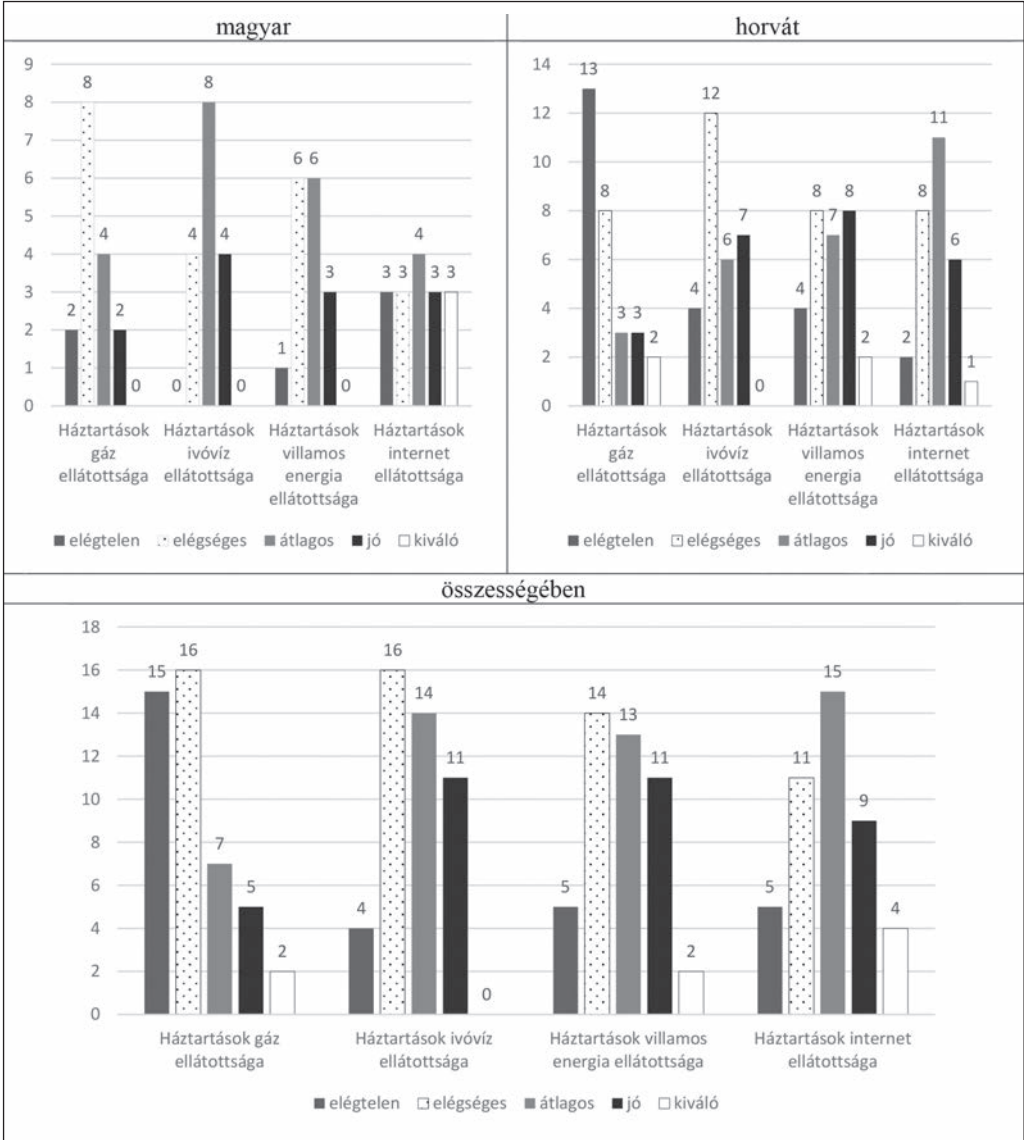
Forrás: saját szerkesztés

Azzal mindkét ország megkérdezettjei egyetértenek, hogy mind a négy tényező befolyással van az integrációra, és abban is azonos véleménnyel vannak, hogy legkevésbé a gázellátottság bír befolyásoló erővel (véltetően annak köszönhetően, hogy a roma háztartások jelentős része fával tüzel).

Az infrastrukturális szolgáltatásokhoz való

hozzáférés javítását a megkérdezettek úgy gondolják, hogy Magyarországon leginkább a roma önkormányzat szerepének fokozásával (44%) lehetne elérni, míg Horvátországban egy állami program kidolgozásával (50%).

Az etnikumközi integrációra a magyar megkérdezettek nem ismernek jó példát, míg a horvátok közül 5 fő úgy nyilatkozott,

5. ábra: Milyennek ítéli a roma lakosság közszolgáltatásokhoz (víz, villany, gáz, internet) való hozzáférhetőségét?

Figure 5: How do you view the Roma population's access to public services (water, electricity, gas, internet)?

Forrás: saját szerkesztés

hogyan van tudomása ilyenről. Úgy vélik, hogy Szlovéniában jobb az integráció, valamint a helyi szervezetek támogatottsága, továbbá jobban együttműködnek egymással és a több-

ségi társadalommal is. Ezeket a jó gyakorlatokat kellene átültetni helyi szintre is.

Arra a kérdésre, hogy „Milyen hiányosságokat tapasztal a magyar /horvát szakpolitika

roma integrációt érintő részpolitikáit illetően?” magyar oldalról többen azt válaszolták, hogy nem ismeri a szakpolitikát. Többen fontosnak tartják a kommunikációt, és a megfelelő monitoring rendszert. Horvát oldalról úgy vélik, hogy nagyobb fokú együttműködésre van szükség a helyi önkormányzat és a civil szervezetek között, továbbá ők is a kommunikáció jelentőségét hangsúlyozzák.

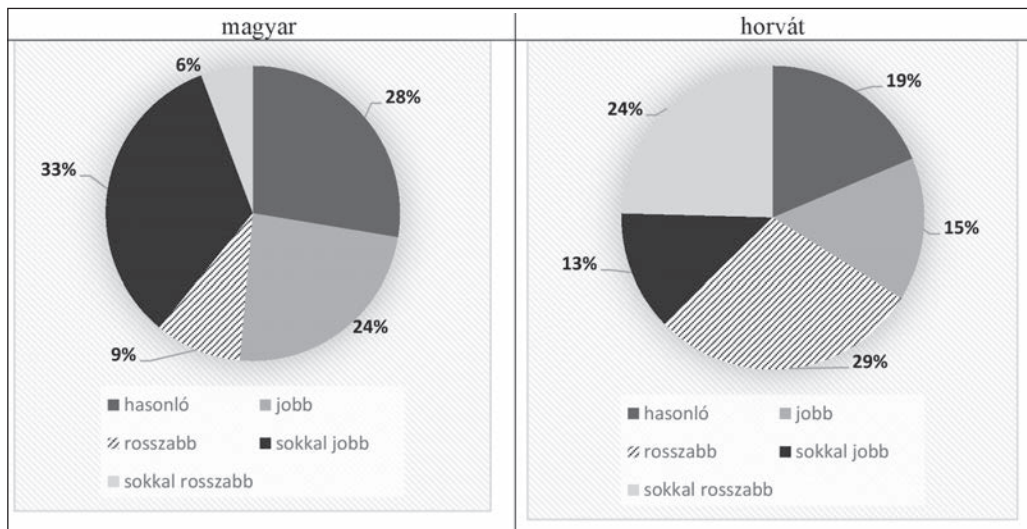
A kérdőívzés kiértékelés – a magyarországi és a horvátországi roma lakosság véleményeinek összehasonlítása

A szakértői lekérdezést követően került sor a magyar és a horvát határmenti roma lakosság körében a kérdőíves vizsgálatra. A megkérdezettek demográfiai jellemzői az Anyag és Módszertan fejezetben kerültek ismertetésre. Ennek eredménye látható az alábbiakban.

A magyarországi roma kitöltők a térség cigánységának helyzetét zömében sokkal jobbnak (33%), illetve jobbnak (28%) íté-

lik, csak 6% gondolja úgy, hogy rosszabb a helyzetük, mint az országos átlag. A térség cigánységának helyzetét a horvátországi roma kitöltők 29%-a rosszabbnak, 24%-a sokkal rosszabbnak, 19%-a hasonlóknak, 15%-a jobbnak, 13%-a sokkal jobbnak ítéli, mint az országos átlag. Érdekes eredményt kapunk, ha összevetjük a szakértőcsoport válaszait illetve a kérdőívet kitöltők véleményével. Addig, amíg a szakértőcsoportban a magyarok a térség cigánységának helyzetét rosszabbnak, illetve hasonlóknak (2,87 átlag), a horvátok jobbnak, sőt vannak olyanok, akik sokkal jobbnak (3,54 átlag) ítélték meg, addig a kérdőív kitöltői ezzel pont ellentétes véleményt alakítottak ki (6. ábra). Ez azt mutatja, hogy azok akik a cigánysággal munkájukból kifolyólag foglalkoznak nem feltétlenül érzékelik ugyanúgy a romák helyzetét, mint maguk az érintettek

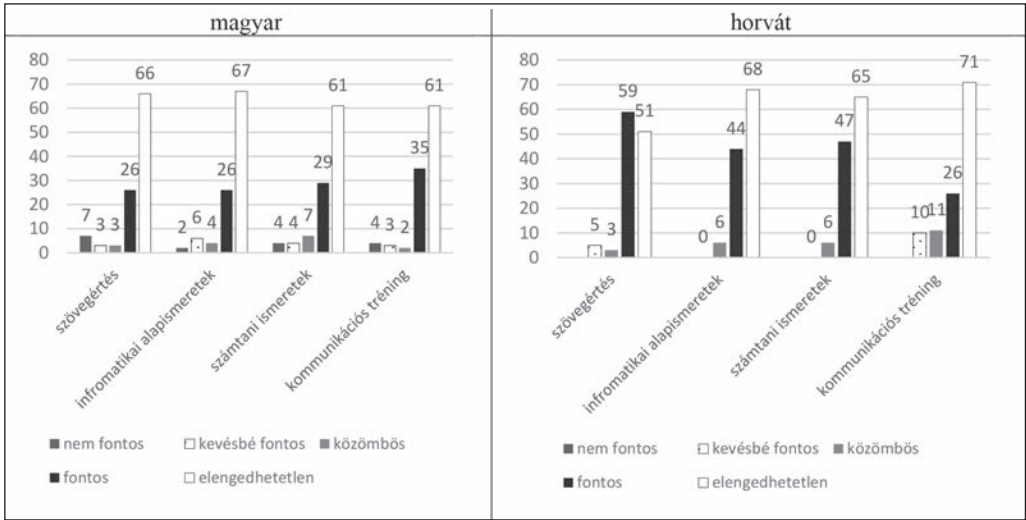
A szövegértés, az informatikai és a számítási ismeretek, valamint a kommunikációs képesség fejlesztését a felnőttképzés során

6. ábra: A roma megkérdezettek véleménye arról, hogy milyennek ítéli meg a cigánység helyzetét a térségben az országoshoz viszonyítva

Figure 6: The opinion of the respondents on the situation of the Roma in the region compared to the national one

Forrás: saját szerkesztés

7. ábra: A roma megkérdezettek véleménye arról, hogy a felnőttképzés során mennyire tartja fontosnak a különböző ismereteket

Figure 7: Respondents' views on the importance of different knowledge in adult education

Forrás: saját szerkesztés

mindkét ország megkérdezettei zömében elengedhetetlennek tartják (7. ábra).

A magyar roma kitöltők jelentős része az életben elengedhetetlennek tartja a tanulást, a munkahelyet, az önismeretet, a rendszerességet, a családot, a szülői példamutatást, a kultúrát és a hagyományőrzést, valamint az együttműködést a nemzetiségen belül és a többségi társadalommal. A tényezők közül a családot tartják a legtöbben a legfontosabbnak. A legtöbb horvát roma megkérdezett a tényezők jelentős részét elengedhetetlennek tartja, azonban a munkahelyet és a nemzetiségen belüli együttműködést inkább fontosnak, mint elengedhetetlennek tartják.

A magyar és a horvát kitöltők többsége nem vett részt eddig képzési programokban. A magyarországi romák közül legtöbben szakmai tanfolyamon vettek részt (39%, 41 fő), ezen kívül szociális tanácsadásra 33 fő, kommunikációs tréningre 30 fő, nyelvi képzésre 29 fő és informatikai továbbképzésre 26 fő járt. A horvátországi romák közül a legtöbben kommunikációs tréningen vettek részt (36,4%,

43 fő), ezen kívül szociális tanácsadásra 41 fő, informatikai továbbképzésre 37 fő, nyelvi képzésre 30 fő és kommunikációs tréningre 26 fő járt.

Tovább árnyalja a képet, hogy a magyarok leginkább a szakmai tanfolyamot (30%-a a szakmai tanfolyamot, 25%-a a kommunikációs tréninget, 18%-a a nyelvi képzést, 17%-a az informatikai továbbképzést) ajánlaná (véltetően azért mert erről van leginkább tapasztalatuk), a horvátok pedig az informatikai képzést (32%-a az informatikai továbbképzést, 24%-a a kommunikációs tréninget, 15-15%-a szakmai tanfolyamot és a szociális tanácsadást, továbbá 14%-a a nyelvi képzést) részesítenék előnyben.

A magyarországi roma megkérdezettek 48%-a az utóbbi 5 évben 1-3-szor vett részt hagyományőrző rendezvényeken, azonban elgondolkodtató, hogy 18%-uk még egyszer sem járt ilyen eseményen. A horvátországi roma megkérdezettek 38%-a az utóbbi 5 évben 1-3-szor vett részt hagyományőrző rendezvényeken, azonban 11%-uk több mint kilencszer járt ilyen eseményen.

Következtetések és javaslatok

A kutatás kidolgozását megelőzően részletesen tájékozódunk a roma nemzetiségi vezetők körében, akikkel konzultációt folytattunk magyar és horvát oldalon egyaránt megvalósítandó szakértői lekérdezést és kérdőívet illetően.

A szakértői lekérdezés során magyar oldalról 16 főt, horvát oldalról 29 főt kérdeztünk meg, akiknek fele alapfokú végzettséggel rendelkezett. A kérdőív kitöltőinek sokszínűségét jelzi, hogy a megkérdezettek közül többen a közsférában dolgoznak tanárként, szociális munkásként, polgármesterként, osztályvezetőként, kulturális szaktechnikusként, intézményvezetőként, csoportvezetőként, börtönőrként, alkalmazottként. A magyar megkérdezettek közül legtöbben Letenyében laknak, a horvátok közül pedig Goricsánban élnek. A megkérdezettek közel felének, több, mint 10 éve van valamilyen kapcsolata a cigánysággal. A magyar kitöltők szerint az országos átlaghoz képest legjobbra a háztartások internet-, ivóvíz- és villamosenergia-ellátottságát értékelték, legrosszabbra a kiskereskedelmi üzletek számát a gyerekek és az idős emberek számát. A magyarok nem látják, nem értékelik saját térségüket túl pozitívan. Ebből adódik, hogy térségfejlesztés szempontjából más-más leküzdendő akadályokkal, problémákkal találkozunk a határ két oldalán. A véleményekből összességében az tükröződik, hogy a horvát megkérdezettek szerint a térségük fejlettsége sok tekintetben eléri az országos átlagot. A felnőtt képzés keretében megvalósuló oktatási területet vizsgáltunk a tekintetben, hogy a megkérdezettek mennyire tartják fontosnak az adott ismeretek megszerzését a felzárkóztatás érdekében. A magyar kitöltők mindegyik vizsgált ismeretet alapján véve fontosnak tartják, és az alábbi fontossági sorrendet jelölték meg: kommunikációs tréning, szövegértés erősítése, számtani ismeretek jobbatétele, és végezetül az informatikai alapis-

meretek erősítése. A horvát kitöltők esetében már nem ennyire pozitív kép bontakozik ki. A legfontosabbnak ők is a kommunikációs ismereteket tekintik, továbbá fontosnak vélik még a számtani ismeretek erősítését. Azonban a szövegértési és az informatikai ismeretek megszerzéséhez (továbbfejlesztéséhez) összességében inkább közömbösen állnak hozzá. Összességében tehát az a kép bontakozik ki, hogy a legfontosabbnak a beszédértés, és a kifejező készség javítását gondolják a magyar és a horvát megkérdezettek is. Árnyalhatja a kialakult képet azok a válaszok, amikor arra kerestük a választ, hogy a lakás alacsony komfort fokozata, az elégtelen anyagi helyzet, a családban felmerülő deviáns viselkedés, az internet hozzáférés hiánya mennyire tud gátja lenni a társadalmi-gazdasági integrációnak.

Az online kérdőívre 105 értékelhető válasz érkezett be Magyarországról, és 118 Horvátországból. A kérdőíves felmérés eredményei erős korrelációt mutattak a mélyinterjú adataival. A szövegértés, az informatikai és a számtani ismeretek, valamint a kommunikációs képesség fejlesztését a felnőttképzés során mindkét ország megkérdezettei zömében elengedhetetlennek tartják. A magyar kitöltők jelentős része elengedhetetlennek tartja az életben a tanulást, a munkahelyet, az önismertet, a rendszerességet, a családot, a szülői példamutatást, a kultúrát és a hagyományőrzést, valamint az együttműködést a nemzetiségen belül és a többségi társadalommal. A tényezők közül a családot tartják a legtöbben a legfontosabbnak. A legtöbb horvát megkérdezett a tényezők jelentős részét elengedhetetlennek tartja, azonban a munkahelyet és a nemzetiségen belüli együttműködést inkább fontosnak, mint elengedhetetlennek tartják. A magyar és a horvát kitöltők többsége nem vett részt eddig képzési programokban. Azon magyar megkérdezettek, akik részt vettek képzésen a legnépszerűbbnek a szakmai tanfolyam tartják, a horvátok pedig a kommunikációs tréninget. Tovább árnyalja a ké-

pet, hogy a magyarok leginkább a szakmai tanfolyamot ajánlanák (véltetően azért mert erről van leginkább tapasztalatuk), a horvátok pedig az informatikai képzést részesítenék előnyben.

A jövőt tekintve megállapítható, hogy a roma felzárkóztatás területén még bőven akad tenni valója az önkormányzatoknak és az államnak egyaránt. A legfontosabb lépések: a roma lakosság oktatásba való beintegrálása, oktatási és informatikai kompetenciáinak fejlesztése, a településen belüli „infrastrukturális szegregációjának” megszüntetése. E lépések multiplikáló hatására nagyobb arányban jelennek meg a munkaerő piacon, ami tovább segíti a többségi társadalomba való beilleszkedésüket.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Baranyi B. (1999): A „periféria perifériáján” — a határmentiség kérdőjelei egy vizsgálat tükrében az Északkelet-Alföldön. *Tér és Társadalom* 13 (4) pp. 17-44.
- Cserti Csapó T. (2011): A cigány népesség a gazdasági-társadalmi térszerkezetben. *Metszéspontok*. PTE BTK Oktatókutató Központ Virágmandula Kft. Pécs. 253. p.
- Hegedűsné Baranyai N. – Bali L. (2013): A Nyugat-dunántúli régió megyéinek fejlettségbeli vizsgálata. *Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására Közleményei* 13 (2) pp. 189-194.
- Király J. K. – Bernáth G. – Setét J. (2021): Romák Magyarországon: A diszkrimináció kihívásai. *MERGE*, Budapest. 28. p.
- Kovács Cs. (2001): Határ menti települések néhány népességföldrajzi sajátossága az Alföld északkeleti részén, különös tekintettel a cigány etnikum helyzetére. pp. 216-231. In.: Baranyi B. (szerk.) *A határmentiség kérdőjelei az Északkelet-Alföldön*. MTA RKK. Pécs. 368. p.
- Perczel Gy. (2003): Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 632. p.
- Pénzes J. – Tátrai P. – Pásztor I. Z. (2018): A roma népesség területi megoszlásának változása Magyarországon az elmúlt évtizedekben. *Területi Statisztika* 58 (1) pp. 3-26.
- Šlezak H. (2009): Romi u Međimurju. *Meridijani* 133 pp. 80-85.
- Šlezak H. (2010): Prirodno kretanje romskog stanovništva u Međimurskoj županiji – slučaj romskog naselja Kuršanec. *Hrvatski Geografski Glasnik* 77 (2) pp. 77-100.

Vidékfejlesztés, mint motivációs hajtóerő a kutatói életpálya különböző szakaszaiban

Rural development as a motivational driving force at different stages of a researcher's career

Szabó Anett Krisztina

ABSZTRAKT

Napjainkban az egyes gazdasági- és ágazati szereplők együttműködései és hatásaik a tudományos kutatások fókuszába kerültek, hiszen szűkebb- és tágabb értelemben is egy-egy régió fejlődésének motorjait jelentik, különösen a kutatás, fejlesztés és innováció területén. Függetlenül attól, hogy egy kutatás szervezeten belül vagy szervezeti együttműködés keretében valósul meg, az azt végrehajtó kutató illetve kutatói csoportok régió felé történő elkötelezettsége és a motivációik egyéni szintje jelentősen befolyásolhatja a kutatási folyamat végén létrejövő eredményt. Felmerül a kérdés, hogy a vidékfejlesztéssel kapcsolatos tényezők milyen mértékben motiválják a kutatókat a kutatói életpálya kezdetén és a kutatói életpályán történő előrehaladás-kor. Illetve fontos kérdés az is, hogy hogyan határozhatóak meg azok a kutatók, akik a leginkább elkötelezettek a vidékfejlesztés iránt. A fenti kérdésekre primer felmérés válaszai alapján keressük meg a válaszokat.

ABSTRACT

Nowadays, scientific research has focused on the cooperation and impact of the various economic and sectoral actors, which are the driving forces behind the development of a region, both in the narrow and broader sense, especially in the field of research, development and innovation. Whether a research project is carried out within an organisation or in the context of an inter-organisational cooperation, the commitment of the researchers or research teams carrying it out towards the region and their individual level of motivation can have a significant impact on the outcome at the end of the research process. This raises the question of the extent to which factors related to rural development motivate researchers at the beginning of their research careers and as they progress through their careers. Another important question is how to identify the researchers who are most committed to rural development. Answers to these questions are sought on the basis of primary survey responses.

Bevezetés

Etzkowitz és Leydesdorff (1996) dolgozta ki a Triple Helix modellt, mely hazánkban Hármas spirál innovációs modellként vált ismertté. A modell az akadémiai szféra úgy, mint a felsőoktatási intézmények, az üzleti szféra és a kormányzat közötti dinamikus kapcsolatrendszerére épül a gazdasági- és társadalmi fejlődés érdekében. A modell szerint a gazdaság ezen három szereplőjének együttműködésének és kölcsönhatásából új (hibrid) intézményi és társadalmi formák jönnek létre (mint pl. technológiai transzfer iroda, tudományos parkok, klaszterek) a KFI folyamatok elősegítésére (Horváth, 2021). A Triple Helix modell szereplők bilaterális kapcsolatokon keresztül hatnak egymásra és fejlődnek tovább. Triple Helix modell azonban a későbbiekben kiegészült a nyilvánossággal, azaz társadalommal és médiával, majd nem sokkal később a természeti környezettel is, mely, mint mozgatórugó és korlát is megjelenik (Carayannis – Campbell, 2009, 2010).

A Triple Helix modell a politikai döntéshozásban is jelentős szerepet kap, melyen keresztül az egyes szereplők együttműködéseit és eredményeit elemzik. Ezen modell még inkább megvilágítja a szereplők közötti kapcsolat és együttműködés jelentőségét nem csak a kormányzati, szövetségi, de a helyi problémák célok elérésében is.

Mindezen (politikai) célok eléréséhez nélkülözhetetlen az akadémiai szféra oktatási- illetve (alap)kutatási területen végzett munkája, de a kutatási infrastruktúra rendelkezésre bocsátásáról és a közéletben betöltött funkcióiról sem feledkezhetünk meg. Nem véletlenül foglalkozik egyre több kutatás a felsőoktatási intézmények régiós hatásainak feltérképezésével, mely kezdetben az intézmény és az ipar kapcsolatára (pl. munkaerő képzés, tudástranszfer) korlátozódott, majd később az intézmény és a társadalom kapcsolata is, a regionális szerepvállalás is megjelent

a vizsgálandó területek között (Charles, 2006; Etzkowitz, 2003; Meyer-Krahmer – Schmoch, 1988). Arzenek és szerzőtársai (2014) a szlovén Fialat Kutatói Programban résztvevőket vizsgálva arra az eredményre jutott, hogy a tudástranszfer megvalósításában a vállalatoknál dolgozó fiatal szlovén kutatókat sokkal inkább motiválják mind a belső-, mind pedig a külső motivációs tényezők.

Dornbusch és szerzőtársai (2012) a német professzorok motivációját vizsgálták a regionális elköteleződés és szerepvállalásra vonatkozóan. Dornbusch, Kroll, Schricke (2012), illetve Benneworth és munkatársainak (2009) kutatásai azt igazolták, hogy a gazdaságilag elmaradottabb, periférián lévő régiókban a kutatók regionális elkötelezettsége magasabb szintű, amely tanácsadásokban és társadalmi szerepvállalásban mutatkozik meg. A kutatás másik meghatározó eredménye az, hogy a regionális elköteleződést és a szerepvállalást alapvetően az adott személy preferenciája határozza meg, míg felülről jövő irányítással csak korlátozottan lehet serkenteni.

A felsőoktatás-ipari együttműködések jelentősen megnöttek az elmúlt években, hiszen az ipar érdeke a tudományos eredmények nyomon követése versenyképességük fejlesztése és megőrzése céljából. Míg az egyetemek az alapkutatásokra fektetik a legfőbb hangsúlyt, addig az ipari szereplők az alkalmazott kutatások területén és a KFI eredmények piaci bevezetésében a meghatározóak (Meyer-Krahmer – Schmoch, 1998).

A szereplők közötti együttműködés azonban nem csak szektoronként, de szervezetek és az egyének szintjén is meghatározó, mindemellett több tanulmány is bebizonyította azt, hogy a tudományágakon átnyúló együttműködések támogatják mind az új ismereteket, mind pedig az innovációk létrehozását (Bililign, 2013; Brown et al., 2019). Azonban nem valósulhat ez meg az egyes személyek motivációja nélkül, amelynek hatására (jellemzően az inter- és transzdiszciplináris

kutatásokon keresztül) elérhetjük kitűzött céljainkat. Az inter- és transzdiszciplináris formában végzett kutatások középpontjában jellemzően olyan társadalmi problémák állnak, melyek szorosan kapcsolódnak a fenntarthatósági- illetve regionális kérdésekhez.

Agashe és munkatársainak 2022-es felmérésében a válaszadók 95,5%-a vett a felmérés pillanatában részt interdiszciplináris kutatásokban és 67,6%-a nyilatkozott úgy, hogy nem nehéz ilyen jellegű együttműködést találni. A válaszok alapján mind az indiai kutatók, mind pedig a háttérintézményeik nyitottak az interdiszciplináris kutatások előre mozdításában, de hogyan lehet tovább fokozni az ilyen jellegű együttműködésekben való részvételt?

A kutatók belső motivációja pozitívan befolyásolja mind a transzdiszciplináris, mind pedig az interdiszciplináris kutatásokat, azonban külső motivációs tényezők kizárólag a transzdiszciplináris kutatásokra van pozitív hatással. Míg a belső motiváció a kutató kíváncsiságával mutat szoros összefüggést, addig a külső motivációs tényezők, mint a jutalom és az elismerés inkább a vállalati és a kormányzati szférában segítheti a motiváció kialakulását. Katoh és munkatársainak 2021-es tanulmánya azt is bizonyította, hogy az egyes személyiségjegyek befolyásolják azt, hogy milyen típusú kutatási együttműködésben válik motiváltabbá a kutató.

Egy 2015-ös japán tanulmány szerint a fiatal kutatók kevésbé motiváltak a kockázatos inter- és transzdiszciplináris tevékenységekben annak hosszas időigénye miatt, mely csökkenti rövidtávon a kutatói produktivitást (Lauto – Sengoku, 2015). Azonban az innovációorientált kutatókat inkább az motiválja a kutatói ranglétrán való előrelépés mellett, ha munkájuk során létrehozhatnak valamit. A felmérések során bebizonyosodott, hogy a tudományos díjak és elismerések elsődleges ösztönzőként működnek, míg a konzervatív ösztönzők, mint a pénzjutalom kevésbé hatékonyak.

Anyag és módszertan

Primer standardizált kérdőív segítségével kerültek a válaszok online felületen gyűjtésre a 2022. november 22 és 2023. január 3-i időszak között Google kérdőív segítségével. A lekérdezési időszak alatt, 124 darab válasz érkezett be. Azon válaszadók válaszaik eltávolításra kerültek a mintából, akik nem végeznek kutatói feladatot. Az adattisztítást követően a feldolgozott válaszok száma 117 darab. A minta nem reprezentatív, azonban az elemszámon alkalmazott módszerek lehetőségét adnak következtetések és javaslatok megfogalmazására.

A kérdőív kutatók felé továbbítása az alábbi főbb szervezeteken keresztül valósult meg:

- Agrárközgazdasági Intézet Nonprofit Kft.;
- Agrárminisztérium;
- Bay Zoltán Alkalmazott Kutatási Közhasznú Nonprofit Kft.;
- Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, TTK;
- Budapesti Corvinus Egyetem;
- Doktoranduszok Országos Szövetsége;
- Eötvös Lóránd Kutatási Hálózat,
- Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem,
- Magyar Tudományos Akadémia;
- Magyar Tudományos Akadémia Fiala Kutatók Akadémiája;

Az intézmények kiválasztása nem öncélú volt, a legtöbb kutatóintézet és felsőoktatás intézet megkeresésre került, azonban a GDPR szabályokra való hivatkozással hivatalos úton nem állt módjukban a kérdőív terjesztése, azonban a szociális média és az egyéni terjesztések segítségével több intézet képviselőit is elérhetett a kérdőív.

Hazánkban a – fiatal, azaz a 45 év alatti – kutatók helyzetének feltárásában kiemelkedő szerepet tölt be a Fiala Kutatók Akadémiája, akik már 2 nagymintás felmérést is végeztek az utóbbi 5 évben ezen a területen, mely felméréseket iránymutatóként használtam a

primer kérdőív kidolgozásakor (Alpár et al., 2019; Németh et al., 2022).

A kérdőív elemei között voltak kötelezően és opcionálisan, illetve az egyén jellemzőitől függően megválaszolendő kérdések. Ennek hatására az egyes kérdéseknél, melyek eltérnek a 117 fős elemszámtól, ott ezt külön megjelölésre kerül. Az eredmények a kutatók önértékelésén és személyes véleményeiken, tapasztalatain alapszik.

A válaszadók 4 szempont szerint kerültek csoportosításra, melyek a következők:

- kor:

- 45 éves, és annál fiatalabb kutatók (fiatal kutatók/fiatalabb generáció kutatói):

1976-ban, vagy korábban született kutatók,

- 45 év feletti kutatók (idősebb kutatók/idősebb generáció kutatói):

1975-ben, vagy azt követően született kutatók;

- nem:

- nők,

- férfiak;

- téma kapcsolata a fenntarthatósági szemlélettel:

- a kutató témája kapcsolódik fenntarthatósági szemlélethez, röviden: „fenntartható témával”,

- a kutató témája nem kapcsolódik fenntarthatósági szemlélethez, röviden: „nem fenntartható témával”.

- tudományterület:

- élettudományok: agrár- és biológiai tudományok kutatói,

- nem élettudományok: agrár- és biológiai tudományok kutatóin kívül minden más tudományterület kutatói.

A válaszadók tudományági besorolása a MTA 2017. évi tudományági nomenklatúrája alapján történt. A dolgozatban az élettudományok kutatóit az agrárkutatás és a biológiai tudományok képviselői alkotják, mely annyiban tér el az MTA csoportosításától, hogy nem tartalmazza az orvostudományok

képviselőit. A nomenklatúrától való eltérést indokolta, hogy az orvostudományok képviselői a természettel és az élővilággal való tudományos kapcsolata nem, illetve nehezen értelmezhető, a tudományterület sajátosságai jobban illeszkednek a „nem élettudomány” képviselőihez. A „nem élettudományok” képviselői ennek megfelelően a filozófia és történettudomány-, fizikai és csillagászati tudomány-, kémiai tudomány-, műszaki tudomány-, nyelv- és irodalomtudomány- és végül az átsorolásra került orvostudomány kutatói alkotják. Jelen elemzés nem tér ki a KFI finanszírozására és a kutatói bérezésekre, mely a kapcsolódó nemzetközi- és hazai szakirodalmi eredmények szerint további-, a kutatói közösség egészére vonatkozó vizsgálatokat tesznek szükségessé.

Figyelemmel a kutatói motivációt vizsgáló szakirodalmakra és a motivációelméletekre egyértelműen látható az, hogy a motívumok/motivációk az idővel és a kutatói életpályán való előrehaladással változik/változhat, mely a motivációs szintek különböző időszakokra vonatkozó meghatározása kulcsfontosságú, ezért a vidékfejlesztéssel kapcsolatos motivációkat a kutatói pályaválasztás időpontjára és a kutatói életpálya aktuális szakaszára (jelenlegi motiváció) kerülnek meghatározásra.

Eredmények

A vizsgált 117 válaszadó többsége, 32,47%-a (38 fő) az agrárkutatás területén dolgozik, majd őket a biológiai tudományok képviselői követik 16,24%-kal, akik így több mint a felét teszik ki a válaszadóknak. 11%-a a válaszadóknak a gazdaság- és jogtudományok területén végeznek kutatói munkát. A további tudományágak képviselői tudományáganként kevesebb, mint 10%-át teszik ki a válaszadóknak.

A 117 fő válaszadó többségét (71%) a fiatalabb generáció képviselői alkották, akik 45

Tudományterület megnevezése	Fő	45 éves, vagy annál fiatalabb	45 évnél idősebb	Nem		
				férfi	nő	nem adta meg
Agrártudományok	38	29	9	17	20	1
Biológiai Tudományok	19	15	4	14	4	1
Filozófia és Történettudományok	9	6	3	5	3	1
Fizikai és Csillagászati Tudományok	2	2	0	0	2	0
Földtudományok	5	3	2	4	1	0
Gazdaság- és Jogtudományok	13	6	7	8	5	0
Kémiai Tudományok	8	8	0	3	5	0
Matematika Tudományok	2	2	0	2	0	0
Műszaki Tudományok	8	4	4	7	1	0
Nyelv- és Irodalomtudományok	2	1	1	1	1	0
Orvostudományok	11	8	3	4	7	0
Összesen:	117	84	33	65	49	3

1. táblázat: A válaszadók tudományágankénti, korosztályonkénti és nemenkénti alakulása (fő)
Table 1: Development of respondents by branch of science, age group and gender (persons)

Forrás: primer adatok alapján saját számítás

évesek, vagy annál fiatalabbak. A kérdőívet kitöltők 55%-a férfi, 41%-a nő, a fennmaradó 4%-a pedig nem kívánta megadni a nemét. Azon kérdések vagy összefüggések vizsgálatakor, melyben a nemek szerint kerülnek az eredmények meghatározásra, ott 114 válasz kerül feldolgozásra.

A 117 főből a felmérés pillanatáig 58 fő, azaz a válaszadók fele szerzett PhD fokozatot. Foglalkoztatás módja szerint főállásban a válaszadók 79%-a végez kutatási tevékenységet (a PhD hallgatókkal együtt), 21%-uk pedig mellékállásban. A válaszadók 53%-a végez kutatási tevékenységet a felsőoktatásban, 44%-uk pedig kutatóintézetben. A kérdőívet kitöltők közül 4 fő költségvetési intézmény keretei között végez kutató munkát, mely a válaszadók 3%-át jelenti. A válaszadók közel fele (49%-a) dolgozik a fővárosban, 26%-a megyeszékhelyen és a fennmaradó 25%-uk pedig egyéb településen.

A válaszadók 60%-ának a témája kapcsolódik legalább egy fenntarthatósági szemlé-

lethez, melyből 88%-uk témája a fenntartható gazdálkodáshoz köthető.

Nyolcfokú Likert-skálán kerültek felmérésre a válaszadók pályaválasztási illetve a jelenlegi motivációik, mely során 38 tényező került vizsgálatra, így a vidékfejlesztéshez közvetlenül- illetve közvetve kapcsolódó motivációs tényezők, mint: nemzeti/régiós sikerekhez való hozzájárulás, tudás hasznosíthatósága más szektorokban, tudományos szférán kívül gyakorolt hatás, együttműködési lehetőség más kutatókkal illetve az együttműködési lehetőség ipari szereplőkkel.

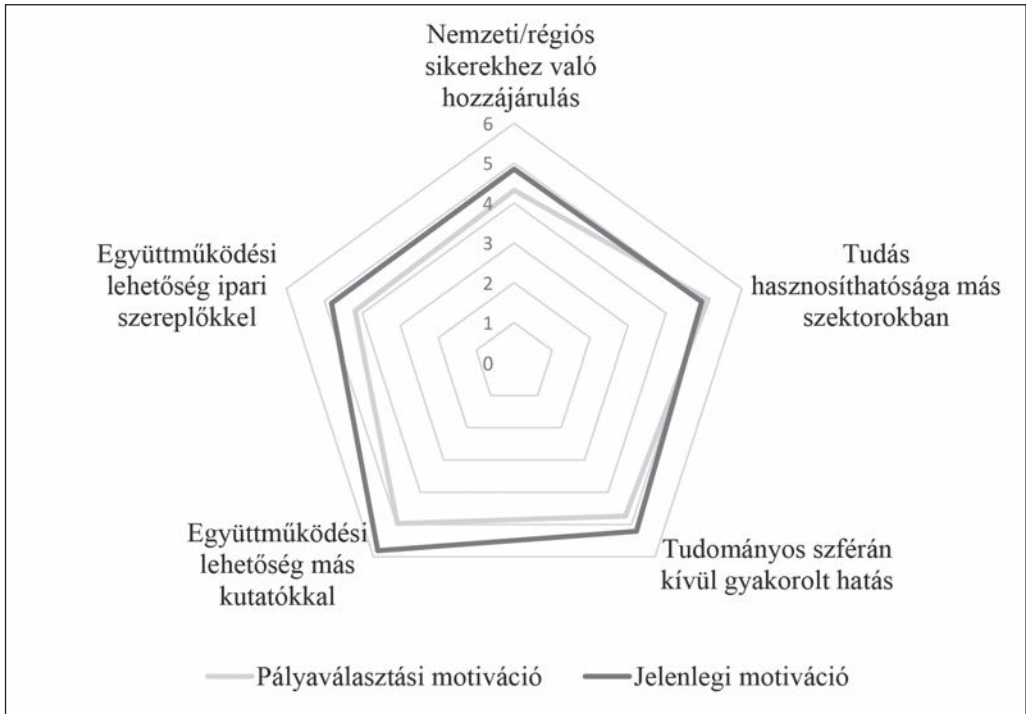
A vizsgálat során a kutatókat leginkább befolyásoló a nyolcfokú skálán 6 feletti értéket kaptak, azonban jelen publikáció esetében a vidékfejlesztéssel kapcsolatos tényezők kerülnek részletes bemutatásra.

Az összes kutató válaszainak átlagát vizsgálva megállapítható az, hogy pályaválasztás során a tudás hasznosíthatósága más szektorokban tényező motivációs ereje a legmagasabb, melynek mértéke meghaladja az 5-öt

(átlag=5,11), míg a többi tényező 4 és 5 közötti értéket vesz fel, mely valamelyest csökken a kutatói életpályán való előrehaladással (átlag=4,94). A további tényezők motivációs értéke azonban a kutatói életpályán eltöltött idővel a válaszadók bevallása szerint nőtt. A vidékfejlesztéssel kapcsolatos motivációs tényezők között már az együttműködési lehetőség más kutatókkal (átlag=5,81), illetve a tudományos szférán kívül gyakorolt hatás (átlag=5,21) tényezők a leginkább meghatározóak, melyek értéke meghaladja az 5-öt, ezzel az erős motivációs tényezők közé kerülnek. Az olyan tényezők, mint a tudás hasznosíthatósága más szektorokban (átlag=4,85), a nemzeti/régiós

sikerekhez való hozzájárulás (átlag=4,85) illetve az együttműködési lehetőség ipari szereplőkkel (átlag=4,81) tényezők bár közepesen erős tényezők csoportjában szerepelnek, azon belül a legerősebb tényezőket jelentik (1. ábra).

A válaszadók 4 szempont szerint is csoportosításra kerültek és a különböző szegmensek szerint is meghatározásra kerültek a jelenlegi vidékfejlesztéssel kapcsolatos motivációs tényezőknek az (átlagos) ereje. ANOVA vizsgálattal a téma fenntarthatósági szemlélettel való kapcsolata illetve az élettudományok és nem élettudományok szegmentálása során 4 esetben volt kimutatható szignifikáns különbség a tényezők motivációs erejében.

1. ábra: A kutatók vidékfejlesztéssel kapcsolatos motivációi
Figure 1: Researchers' motivations related to rural development

Forrás: primer adatok alapján saját számítás

	N	Átlag	Szórás	Std. Hiba	95%-os konfidencia intervallum	
					Alsó határ	Felső határ
nem fenntarthatósági szemléletű témával	47	4,77	2,199	,321	4,12	5,41
fenntarthatósági szemléletű témával	70	5,97	1,971	,236	5,50	6,44
Összesen	117	5,49	2,140	,198	5,10	5,88

2. táblázat: „Tudás hasznosíthatósága más szektorban” tényező hatása a motivációra, leíró statisztika

Table 2: Usefulness of knowledge in other sectors Factor impact on motivation, descriptive statistics

Forrás: saját számítás

	N	Átlag	Szórás	Std. Hiba	95%-os konfidencia intervallum	
					Alsó határ	Felső határ
nem fenntarthatósági szemléletű témával	47	4,26	2,541	,371	3,51	5,00
fenntarthatósági szemléletű témával	70	5,26	2,034	,243	4,77	5,74
Összesen	117	4,85	2,294	,212	4,43	5,27

3. táblázat: „Nemzeti/régiós sikerekhez való hozzájárulás” tényező hatása a motivációra, leíró statisztika

Table 3: Impact of contribution to national/regional success on motivation, descriptive statistics

Forrás: saját számítás

Szignifikáns eltérések a téma fenntarthatósága szerinti szegmentálás alapján

Azoknál a kutatóknál, akik olyan témával rendelkeznek, amelyek kapcsolódnak fenntarthatósági témához, azoknak a tudás hasznosíthatósága más szektorban tényező által elérhető motivációja átlagosan 5,97-es értékű a nyolcfokú Likert-skálán, míg akiknek a témája nem kapcsolódik hozzá, azoknak 4,77 az átlaguk. A Levene-teszt alapján a varianciahomogenitás teljesül, a teszt szignifikancia szintje $p=0,174$.

A tényező varianciaanalízise során meghatározott F-hányados értéke 9,583 és szignifikancia szintje $p=0,002$. Az ANOVA számítás során kapott értékek szerint statisztikailag igazolható, hogy a két csoport hatásá-

ra jelentős eltérés van abban, hogy mennyire motiválja a kutatókat a tudás hasznosíthatósága egy a sajátjától eltérő szektorban.

A nemzeti/régiós sikerekhez való hozzájárulás is motiválólólag hat mindkét csoport tagjaira, azonban eltérő mértékében. A fenntarthatósági szemléletű témával rendelkezők körében az átlagos motivációs szint a nemzeti/régiós sikerekhez való hozzájárulás alapján átlag=5,26, míg azoknál, akiknél nem kapcsolódik a téma ezen szemléletek egyikéhez sem, ott csak 4,26 az átlagos motivációs szint. A Levene-teszt alapján a szóráshomogenitás feltétele sérül a varianciaanalízis során, hiszen a teszt szignifikancia szintje $p=0,006$.

A nemzeti/régiós sikerekhez való hozzájárulás tényező vizsgálata során meghatározott F-hányad értéke 5,574, míg a próba

	N	Átlag	Szórás	Std. Hiba	95%-os konfidencia intervallum	
					Alsó határ	Felső határ
nem fenntarthatósági szemléletű témával	47	4,02	2,298	,335	3,35	4,70
fenntarthatósági szemléletű témával	70	5,34	2,296	,274	4,80	5,89
Összesen	117	4,81	2,378	,220	4,38	5,25

4. táblázat: „Ipari szereplőkkel való együttműködési lehetőség” tényező motivációs hatása, leíró statisztika

Table 4: Motivational impact of cooperation with industry players, descriptive statistics

Forrás: saját számítás

	N	Átlag	Szórás	Std. Hiba	95%-os konfidencia intervallum	
					Alsó határ	Felső határ
nem élettudományok	60	6,17	1,787	,231	5,71	6,63
élettudományok	57	5,44	2,079	,275	4,89	5,99
Összesen	117	5,81	1,961	,181	5,45	6,17

5. táblázat: „Együttműködési lehetőség más/külföldi kutatókkal” tényező hatása, leíró statisztika

Table 5: Opportunity to collaborate with other/foreign researchers Factor impact, descriptive statistics

Forrás: saját számítás

szignifikancia szintje $p=0,020$. A variancia-analízis alapján a két csoport szignifikánsan eltérő motivációs szintet generál „a nemzeti/régiós sikerekhez való hozzájárulás” tényező eredményeképpen.

Az ipari szereplőkkel való együttműködési lehetőség tényező motivációs szintjére adott válaszok átlagai szintén eltérőek a vizsgált két csoportnál. A nem fenntarthatósági témával rendelkezők körében az ipari szereplőkkel való együttműködési lehetőség átlagosan 4,02 szintű motivációs erővel bír, míg azoknál a kutatóknál ez a szám, ahol fenntarthatósági téma van, ott az átlag 5,34. A Levene teszt szignifikancia szintje alapján ($p=0,543$) a szórás-homogenitás teljesül, így elvégezhető az ANOVA.

A csoportok közötti és a csoporton belüli eltérés négyzetének az aránya alapján számított F hányad értéke $F=9,644$, míg az F-próbához tartozó valószínűségi változó szignifikancia értéke $p=0,003$. A kutatók által megadott

„együttműködési lehetőség ipari szereplőkkel” motivációs tényező válaszait vizsgálva megállapítható, hogy szignifikánsan eltér a két csoportnál a téma fenntarthatósága szerint a tényező motivációs ereje.

Szignifikáns eltérés a kutató tudományági besorolása alapján

Az együttműködési lehetőség más/külföldi kutatókkal, mint motivációs tényező átlagos értéke eltér a „nem élettudományok” (átlag=6,17) és az „élettudományok” képviselőinél (átlag=5,44), ahol az előbbi csoportnál lehet a magasabb motivációs szintet kimutatni. A szórás-homogenitást vizsgálva a Levene-teszt szignifikancia szintje $p=0,204$, mely alapján a nullhipotézis elvetésre kerül, s így bizonyításra kerül a tényezőnél a variancia egyformasága.

Az F hányad jelen tényezőnél, a csoportok közötti- és a csoporton belüli eltérésnégyzeté-

nek az arányából számítva $F=4,14$. A próbához tartozó valószínűség szignifikanciaszintje $p=0,044$, amely alatta van a hibahatárnak, így megállapítható, hogy a tudományterületek más-más módon hatnak a más/külföldi kutatókkal való együttműködési lehetőség által létrejövő motiváció szintjére.

Következtetések és javaslatok

A válaszadók bevallása szerint a vidékfejlesztéssel kapcsolatos tényezők motivációs ereje, mint a nemzeti/régiós sikerekhez való hozzájárulás, tudományos szférán kívül gyakorolt hatás, együttműködési lehetőség más kutatókkal illetve az együttműködési lehetőség ipari szereplőkkel a kutatói életpályán való előrehaladásukkal nőtt, míg a tudás hasznosíthatósága más szektorokban tényezőé kis mértékben csökkent.

A válaszadók 4 szempont szerint kerültek szegmentálásra: kor, nem, kutató témája fenntarthatósági szemlélettel illetve tudományterület. A vidékfejlesztéssel kapcsolatos motivációik szerint a legtöbb szignifikáns eltérés a kutatók témájának kapcsolata a fenntarthatósági szemléletek szerinti bontásban van és mindössze egy területen mutatható jelentős eltérés a tudományterületi besorolás alapján.

A 2022. telén végzett primer kutatási eredmények alapján megállapítható, hogy a fenntarthatósági szemlélettel rendelkező kutatókat a vidékfejlesztéssel kapcsolatos motivációk jobban hajtják, mint azokat a kutatókat, akiknek a témája nem kapcsolódik fenntarthatósági témákhoz. A vidékfejlesztési motivációkkal kapcsolatos tényezők a kutatók belső motivációira épülnek, ezért vidékfejlesztési szempontból ezen együttműködésen alapuló kutatások létrejöttének és folyamatosságának biztosítása és nem a külső kutatói ösztönzők kidolgozása az elsődleges cél a különböző szektorban és tudományágakban.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Agashe D. – Maheshwary S. - Pattanaik K. J. – Prakash J. – Bhatt P. – Arya S. S. – Chatterjee S. – Kumar P. – Singh P. – Abbas N. - Sharma S. C. – Chaudhuri R. C. – Devi P. (2022): Career challenges for young independent researchers in India. *Current Science* 122 (2) pp. 135-143.

Alpár D. – Barnaföldi G. G. – Dékány É. – Kubinyi E. – Máté Á. – Munkácsy B. – Neumann E. – Solymosi K. – Toldi G. (2019): Fialat Kutatók Magyarországon – Felmérés a 45 év alatti kutatók helyzetéről. *Magyar Tudomány* 180 (7) pp. 1067-1077.

Arzensek A. – Kosmrj K. – Sirca N. T. (2014): Slovenia young researchers' motivation for knowledge transfer. *Higher Education* 68 pp. 185-206.

Benneworth P. – Conway C. – Charles D. – Humphrey L. – Younger P. (2009): Characterising modes of university engagement with wider society. A literature review and survey of best practice. Final Report, Newcastle, United Kingdom. 123. p.

Bililign S. (2013): The need for interdisciplinary research and education for sustainable human development to deal with global challenges. *International Journal of African Development* 1 (1) pp. 82-90.

Brown R. – Werbeloff L. – Raven R. (2019): Interdisciplinary Research and Impact. *Global Challenges* 3 (4) pp. 1-4.

Carayannis E. G. – Campbell D. F. J. (2009): „Mode 3” and „Quadruple Helix”: toward a 21st century fractal innovation ecosystem. *International Journal of Technology Management* 46 (3-4) pp. 201-234.

Carayannis E. G. – Campbell D. F. J. (2010): Triple helix, quadruple helix and quintuple helix and how do knowledge, innovation and the environment relate to each other? A proposed framework for a trans-disciplinary analysis of sustainable development and social ecology. *International Journal of Social Ecology and Sustainable Development* 1 (1) pp. 41-69.

Charles D. (2006): Universities as key knowledge infrastructure in regional innovation systems. *Innovation: The European Journal of Social Science Research* 19 (1) pp. 117-130.

Dornbusch F. – Kroll H. – Schricke E. (2012): Multiple dimensions of regionally-oriented university involvement – How motivation and opportunity prompt German researchers to engage in different ways. Working Paper. 41. p.

Etzkowitz H. (2003): Innovation in innovation: The Tripple Helix of university-industry-government relations. *Social Science Information* 42 (3) pp. 293-337.

Etzkowitz H. – Leydesdorff L. (1996): Emergence of a Triple Helix of University-Industry-Government Relations. *Science and Public Policy* 23 (5) pp. 279-286.

Horváth K. G. (2021): A Triple Helix innovációs ökoszisztéma modell evolúciós megközelítése esettanulmányok alapján. pp. 90-98. In.: Horváth B. – Földi P. (szerk.) *Közgazdász*

Doktoranduszok és Kutatók VII. Nemzetközi Téli Konferenciája, Budapest. 360. p.

Katoh S. – Aalbers R. – Sengoku S. (2021): Effects and Interactions of Researcher's Motivation and Personality in Promoting Interdisciplinary and Transdisciplinary Research. *Sustainability* 13 (22) pp. 1-19

Lauto G. – Sengoku S. (2015): Perceived Incentives to Transdisciplinarity in a Japanese University Research Center. *Futures* 65 pp. 136-149.

Meyer-Krahmer F. – Schmoch U. (1998): Science-based technologies: University-industry interactions in four fields. *Research Policy* 27 (8) pp. 835-851.

Németh B. – Munkácsy B. – Vida Zs. V. – Fröhlich G. – Hatvani I. G. – Tóth Gy. – Solymosi K. – Máté Á. – Lőrincz L. – Lengyel B. (2022): Fiatalok helyzete az akadémiai pályán: Fiatal Kutatók kérdőív: Az FKA 2021-ben készült felmérésének eredményei. *Fiatal Kutatók Akadémiája Budapest*. 64. p.

Magyarország fejlettségének területi differenciáltsága

Spatial differentiation of the development of Hungary

Komarek Levente

ABSZTRAKT

Magyarország és az Európai Unió regionális politikájának egyik fő célkitűzése, hogy a területi különbségek mérséklődjenek. Ebből kifolyólag az elmaradottság felszámolása, a térségek fejlesztése és felzárkóztatása a tagországok kiemelt stratégiai feladata. A regionális politika alapelvein nyugvó fejlesztési támogatások hatékony felhasználásával az egyes térségek visszafordíthatatlan leszakadását megakadályozhatja, illetve felzárkóztatását elősegítheti. Az egyes térségek közötti fejlettségi különbségek kialakulását a természeti adottságok mellett a társadalmi-gazdasági tényezők is befolyásolják. Magyarországon a rendszerváltozás, majd pedig az Európai Unióhoz történő csatlakozást követően jelentős területi fejlettségbeni különbségek alakultak ki. Ebből kifolyólag szükségessé válnak olyan elemzések, amelyek arra adnak választ, hogy milyen pozitív vagy negatív irányú változások következtek be az elmúlt években ezen a téren. Az elemzés Magyarország 20 területegységének (19 vármegye + Budapest) differenciált fejlődését és fejlettségi szintjének időbeni alakulá-

sát vizsgálja néhány aspektusból, amelyhez matematikai-statisztikai módszereket (rangarány, relatív rang, korreláció) alkalmaztam, annak érdekében, hogy be tudjam mutatni az elmúlt évek változásának főbb tendenciáit, különös tekintettel a változások mértékére és irányára.

ABSTRACT

One of the main objectives of the regional policy of Hungary and of the European Union is to reduce regional disparities. For this reason, the elimination of backwardness, the development and the catching-up of the regions is a key strategic task of the member states. The effective use of development-aid based on the principles of regional policy can help to prevent or re-invigorate the irreversible breakdown of certain areas. The differences between the development of the various regions are influenced by socio-economic factors as well as natural conditions. After the regime change and later, following the accession to the European Union, there were significant regional development differences in Hungary. For this reason, analyses are

needed to answer what positive or negative changes occurred in this field in recent years. The analysis examines the differentiated development of the 20 territorial units of Hungary (19 counties + Budapest) from some aspects, as well as the development level of Hungary. Mathematical-statistical methods (rang-ratio, relative rank, correlation) were applied to present the changes of recent years with special regard to the extent and the direction of change.

Bevezetés

Az elmúlt évtizedekben, különösen a rendszerváltozás után, majd pedig az Európai Unióhoz történő csatlakozást követően, Magyarországon is egyre nagyobb hangsúlyt kapott a területi fejlettséghez kapcsolódó elemzések. A tématerület jelentősége miatt, a regionális tudomány területén tevékenykedő számos kutató foglalkozott a fejlettség különböző aspektusaival. A területi fejlettséggel kapcsolatos vizsgálatok napjainkban is fontos szerepet játszanak a regionális kutatásokban (Abonyiné – Komarek, 2005, 2007, 2009).

A területi elemzések felértékelődésének eredményeképpen a fejlettség mérésének módszerei az elmúlt évtizedekben folyamatosan változtak. A módszerek változása a globális gazdasági és társadalmi folyamatokat, a magyarországi és nemzetközi trendeket, illetve a statisztikai adatbázisok fejlődését követte. A fejlettséghez kapcsolódó elemzések továbbra is a területi különbségekre, a fejlődés tényezőinek feltárására, illetve a területi differenciáltság csökkentésére tett javaslatokra fókuszál (Abonyiné – Komarek, 2010; Tóth, 2013).

A területi fejlettséggel kapcsolatban az elmúlt évtizedekben jelentős mennyiségű tanulmány jelent meg Magyarországon. Ugyanakkor elmondható, hogy a rendszerváltozást megelőző években is folyamatosan aktuális téma volt az egyes térségek fejlettségi

szintjének alakulása, de az 1990-es évektől kezdődően a területi gazdasági-társadalmi kérdések még inkább a regionális tudomány fókuszába került (Abonyiné – Komarek, 2015).

Globalizálódó világunkban a gazdasági-társadalmi tényezők és a területi adottságok felértékelődésének köszönhetően a nemzetközi szakirodalomban a korábbi klasszikusnak mondható fejlődési elméletek háttérbe szorultak az újabb megközelítések megjelenésével. Mivel a magyarországi regionális kérdésekkel foglalkozó szakemberek folyamatosan figyelemmel kísérték a területi fejlődés vizsgálatához kapcsolódó nemzetközi eredményeket, ebből kifolyólag az új elemzési módszereket rövid idő alatt átvették és azt leggyakrabban magyarországi kontextusban alkalmazták a területi fejlettség különbségeinek bemutatására (Lados – Rechnitzer, 2004).

A rendszerváltozás óta eltelt időszak alatt, a magyar regionális tudomány művelői körében a regionális politika, a területfejlesztés, a településfejlesztés és a területi fejlettség kérdései mindinkább előtérbe kerültek (Enyedi, 2000; Horváth, 2004; Nemes Nagy, 2009). Napjainkban is a területi fejlettséghez kapcsolódó elméleti és empirikus kutatások nagy érdeklődésre tartanak számot a magyar „regionalisták” körében. Megállapítható, hogy a magyar (vármegyei, járási, települési) fejlettségi rangsorok elemzéséről és a fejlődési tendenciák értékeléséről szóló elemzések mellett egyre inkább előtérbe kerülnek a humán és ökológiai szempontokat figyelembe vevő területi versenyképesség, a belső (endogén) erőforrásokon nyugvó térségfejlesztés, vagy éppen az innovációs potenciálok és megújító képesség kérdéskörei (Ács – Varga, 2000; Dóry – Rechnitzer, 2005; Grosz – Rechnitzer, 2005; Horváth, 2006; Lengyel, 2010; Varga, 2009).

A területi fejlettség elemzésére gyakran alkalmazott mutató az 1 főre jutó bruttó hazai termék (GDP) (Bruckner et al., 1999; Farkasházi, 1998; Kovács, 2002; Nemes Nagy, 1995). Számos magyar kutató vizsgálta az 1

főre jutó bruttó hazai termék (GDP) alapján a területi különbségeket, illetve Magyarország vármegyéinek és régióinak fejlettségi sorrendjét (Bruckner - Gether, 2003; Cserháti et al., 2005; Kása, 2006).

Az 1 főre jutó bruttó hazai termék (GDP) területi elemzéséhez kapcsolódóan, a magyar kutatók mélyreható elemzéseket végeztek az Európai Unió régióira, a kelet-közép-európai térségre, illetve a poszt szocialista országok területi nivellálódására (Horváth, 1998, 2004; Nemes Nagy, 2005; Szabó, 2008). Ezen mutatóhoz kapcsolódó elemzésekről megállapítható, hogy a módszertani vizsgálatok rendkívül változatosak. A különböző statisztikai elemzésektől (átlag, szórás, relatív szórás), a Hoover-indexen át egészen a topológiai szemléltetésig terjedtek (Kiss – Németh, 2006; Kuttor, 2012; Major – Nemes Nagy, 1999; Nemes Nagy – Tagai, 2009). Ezen kívül számos példa található korreláció- és regresszió-számításra is (Hahn, 2004; Nemes Nagy, 2000).

A területi különbségek bemutatására a magyar szakemberek gyakran alkalmazzák a beruházások területegységek szerinti alakulását, amelyet nagyon sok aspektusból vizsgálhatunk. Elemezhetjük a volumenének, az ágazati-, a termékcsoport-, a termékszerkezetének-, a területi struktúrájának alakulását, a tőkeforrás-, a nagyság-, a szektor szerinti megoszlását is (Abonyiné – Komarek, 2011).

A magyar kutatások közül számos olyan elemzéssel találkozunk, amely a szekunder szektor területi kérdéseire fókuszált (Komarek, 2011, 2012a). Az elkészült elemzések arra törekednek, hogy az ipar területén használatos matematikai és matematikai-statisztikai módszerek széles skáláját alkalmazzák, annak érdekében, hogy részletes elemzéseket végezzenek és ezen keresztül alapos képet kapjanak a szektor területi különbségeiről és az elmúlt években bekövetkezett változások főbb irányáról, illetve mértékéről (Komarek, 2012b, 2013a). Az elemzések rész-

ben az egyes felől haladnak az általános felé (konkrét ipari ágazatok, alágazatok szerepének változása stb.), részben pedig általánosításból haladnak az egyes felé és megvizsgálják, hogy a nemzetgazdasági szinten érvényesülő problémák miként jelentkeznek különböző aspektusból területi szinten az ipar területén (Komarek, 2013b, 2013c, 2017).

A kutatások és elemzések azt igazolják, hogy a rendszerváltozás óta eltelt több évtized alatt Magyarország társadalmi-gazdasági térszerkezetét továbbra is markáns különbségek jellemzik. Ebből kifolyólag – függetlenül az elemzésekbe bevont mutatók számától és a vizsgálatok módszertanától – lényegében hasonló térszerkezeti következtetéseket vontak le a területi elemzésekkel foglalkozó szakemberek és a tudomány képviselői is. A GDP-re támaszkodó elemzések Magyarország kapcsán erőteljes különbségekre hívták fel a figyelmet. Ugyanakkor az elemzések a területi különbségek mérséklését és hatékony kezelését már nem egységesen ítélték meg. A területi különbségek enyhítésére tett javaslatok a makrogazdasági szerkezetbe történő beavatkozástól (Horváth, 2004) egészen a mikroszféra struktúrájában és versenyképességében rejlő lehetőségek kiaknázásáig terjedtek (Illés, 2009). Másképpen értékelték a kutatók a differenciálódás-nivellálódás kérdését is. A nagyobb regionális viszonylatokkal foglalkozó elemzések azt a konklúziót vonják le, hogy ugyan a régió országai közötti fejlettségi különbségek fokozatosan csökkentek, de az országon belüli területi különbségek olykor alig mérséklődtek (Nemes Nagy, 2009). A kifejezetten magyar viszonylatokat elemző munkákban ezzel szemben az tükröződik, hogy Magyarország térségei jól körvonalazható területi mintázatot mutatnak az egyenlőtlenség iránya és nagysága szerint (Kiss – Németh, 2006). Az elemzések többnyire a térszerkezet hármasszételésére is felhívták a szakemberek figyelmet, amely átszövi a főváros-vidék, illetve a nyugat-kelet

dichotómiákat (Enyedi, 2000; Nemes Nagy, 1995). Találunk példát olyan elemzésekre is, amelyek főleg a térszerkezet monocentrikus jellegére fókuszál (Nemes Nagy – Tagai, 2009; Rechnitzer – Smahó, 2005).

A többmutatós elemzésekkel kapcsolatban megállapítható, hogy a területi egyenlőtlenségek a főváros-vidék, illetve a nyugat-keleti országrészek esetében mutatkoztak meg a legjelentősebben. A kutatók elemzéseikben többnyire arra a következtetésre jutottak, hogy Közép-Magyarország előnye a többi régióhoz viszonyítva folyamatosan növekszik, és amíg Nyugat-, illetve Közép-Dunántúl teljesítménye kissé marad el az átlagtól, addig a többi régióé nagyságrendekkel. Az elemzések többségében megjelent a főváros kiugró fejlettsége, illetve egy határozott nyugat-keleti szembenállás, de a kistérségek, majd pedig a járások vizsgálata esetében a határsávok lemaradása, illetve az autópályákhoz közeli területek felzárkózása is jelentősebben kirajzolódott. Például a pontozásos és faktoranalízist alkalmazó elemzések egymást erősítve mutatnak rá az ország dinamikusán fejlett térségeire (általában Közép-Magyarország, a Nyugat-Dunántúl, az Észak-Dunántúl járásai, az osztrák határmenté), kiegyensúlyozott fejlődést mutató térségeire (általában a Közép-Dunántúl járásaira), illetve lemaradó és nagyon kedvezőtlen területeire (általában a Dél-Dunántúl, az Észak-Alföld, a Dél-Alföld és Észak-Magyarország járásai). Elmondható, hogy a kutatások, a kizárólag 1 főre jutó bruttó hazai termék (GDP) alapuló elemzésekhez képest nem mutattak jelentősebb eltérést. A stagnáló és lemaradó kategóriákba sorolható Kelet-Magyarország nagy része, illetve a horvát határ menti területek, de megkülönböztethetők az ún. külső (az északkeleti határ menti térségek) és a belső perifériák is (az Alföld és a Dunántúl középső területei). Kistérség szinten a jelentős várossal vagy városokkal rendelkező kistérségek mutattak az átlagnál kedvezőbb vagy

kiugró teljesítményt, függetlenül régióbeli elhelyezkedésüktől (Dobosi, 2003; Jakobi, 2007). A fejlődési dinamikát vizsgáló elemzések a főváros környéki, illetve a jelentősebb településekkel rendelkező kistérségekben jeleztek kedvező értékeket, bár egyes vizsgálatok arra is rámutattak, hogy a Közép-Dunántúli régióban, a Balaton és a főváros környékén relatíve nagyobb előrelépés történt más térségekhez képest (Bíró – Molnár, 2004). Ezzel párhuzamosan megfigyelhető az autópályák és néhány jelentősebb főút körül a dominánsabb, magasabb fejlettségi kategóriaszintek megléte (Bíró – Molnár, 2004; Tánczos, 2010). A fejlettségi térszerkezet történeti meghatározottságát bemutató elemzések rámutattak arra, hogy a hosszabb időtávlatban megfelelően becsülhető, olykor pontosan is mérhető egyenlőtlenségek lényegében megmaradtak. A hazai versenyképességi vizsgálatok sem árulkodtak jelentősebb eltérésről az előzőekben vázolt térszerkezeti vonatkozásokhoz képest (Tóth, 2013).

Összességében elmondható, hogy a területi fejlettségi vizsgálatok minden esetben a nyugat-keleti „lejtőről”, illetőleg a (fő)város-vidék szembenállásról tanúskodtak, valamint az elemzések többnyire egymást erősítve, igazolva mutattak rá a Nyugat- és Észak-Dunántúl fejlettségére, az Alföld átlagos, ugyanakkor vegyes képet mutató helyzetére, valamint a Dél-Dunántúl és Észak-Magyarország kedvezőtlen pozíciójára (Abonyiné – Komarek, 2015; Tóth, 2013).

Anyag és módszer

Az elemzéshez adatforrásként a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) által rendelkezésre álló statisztikai adatokat használtam fel. Az adatokból olyan mutatókat képeztem, amelyek lehetővé tették Magyarország fejlettségének időbeni és területi összehasonlító elemzését és a bekövetkezett változások főbb tendenciáinak bemutatását. Az elemzés a beruházások, az

ipari termelés és az 1 főre jutó bruttó hazai termék (GDP) területi alakulására fókuszál.

A rendszerváltozást követő években, majd pedig az Európai Unióhoz történő csatlakozását követően, Magyarország területi fejlettségében változások következtek be. Ezek a változások szükségessé teszik olyan vizsgálatok és elemzések elvégzését, amelyek válaszokat adnak arra vonatkozóan, hogy a területi (vármegyei szintű) fejlettségben történt-e pozitív vagy negatív irányú változások, illetve mely terület egység (vármegye) súlya és szerepe növekedett vagy csökkent az elmúlt években ezen a téren. Ezen feltevések megválaszolására elemzésemhez matematikai-statisztikai módszereket (rang-arány, relatív rang, korreláció) alkalmaztam.

A range-arány azt mutatja meg, hogy hány-szoros különbség van adatsorunk két szélsőértéke között.

$$K = \frac{X_{\max}}{X_{\min}}$$

A mutatószám általában csak arányskálán mért adatok (ahol a minimum nem 0 és az adatok előjelében nincs különbség) esetében használható.

A relatív range az adatsorban előforduló legnagyobb és legkisebb érték különbségét az adatsor átlagához viszonyítja, ezáltal különböző átlagú adatsorok terjedelmének összehasonlítására is alkalmas. E csoport mutatószámai közül ezt használjuk a leggyakrabban.

$$Q = \frac{X_{\max} - X_{\min}}{\bar{X}}$$

A relatív range nem érzékeny az adatsor minimumára, tehát a nullával is egyenlő lehet. A relatív range az átlaghoz való viszonyítás segítségével különböző mértékegységű adatsorok összehasonlítására is alkalmas.

Korrelációval két mennyiségi ismerv közötti sztohasztikus kapcsolatot vizsgáljuk. A korrelációs együttható (r) értéke mindig -1 és $+1$ között van.

A korrelációs kapcsolat ábrázolása során, ha a pontok nem fekszenek egy egyenes mentén, akkor azt mondjuk, hogy nincs korrelációs kapcsolat a két változó között ($r = 0$), vagy gyenge korreláció van közöttük (r közel van 0 -hoz.). Ha a pontok egy egyenes mentén fekszenek, akkor r közel van $+1$ -hez vagy -1 -hez, ekkor azt mondjuk, hogy a két változó között szoros korrelációs kapcsolat van. Ha a pontok pontosan rajta vannak egy növekvő egyenesen, akkor $r = +1$, ha pedig egy csökkenő egyenesen vannak pontosan rajta, akkor $r = -1$.

Eredmények

Egy térség fejlettségét jelentős mértékben befolyásolja a beruházások volumenének alakulása. A gazdasági növekedés, a fejlődés, a versenyképesség, az ágazati és a területi struktúra változás legfőbb forrása a beruházás. A beruházás multiplikátor hatása miatt nem közömbös annak nagysága, időbeni eloszlása és területi alakulása. Azok a térségek, amelyek hosszú távon kitüntetett helyzetet élveznek a befektetések tartós, dinamikus fejlődése, bővülése miatt, általában dinamikus térséggé válnak, míg ahová nem jut ezekből a fejlesztési forrásokból, vagy csak kevés, esetleg kevésbé hatékony, tartósan lemaradnak. Az is nagyon fontos, hogy a gazdaságpolitika, és (vagy) a gazdasági gyakorlat a legoptimálisabb, perspektivikus nemzetgazdasági ágakat preferálja.

A beruházások esetében megállapítható, hogy a főváros vezető szerepe állandósult, a rang-arány és a relatív rang alapján is. Mind a két mutatónál jelentősebb különbségek figyelhetők meg. A rang-arány és a relatív rang esetében is a főváros, Budapest képezte a maximumot és Nógrád vármegye a minimumot ($K_{2010} = 34,3$; $K_{2020} = 22,8$; $Q_{2010} = 6,0$; $Q_{2020} = 5,3$) (1. ábra, 2. ábra). Ha a beruházások volumenét vizsgáljuk, megállapítható, hogy 2010-ben a beruházások több mint 30%-a a fővárosba koncentrált és 10 év távlatában

ez a helyzet csak kis mértékben változott, mivel 2020-ban is a beruházások közel 28%-a Budapestet részesítette előnybe.

A vármegyék felső szélső értékét Pest vármegye alkotta. Az élenjáró között elsősorban Dunántúli vármegyék találhatók (pl. Győr-Moson-Sopron, Fejér). A Dunántúli vármegyék mellett a vizsgált időszakban jelentősebb beruházások valósultak meg Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében is.

Az alsó szélső értékű csoportban ezen a téren nem történt jelentős változás. A vizsgált időszakban elsősorban Nógrád vármegye volt a sereghajtó, amelyhez Békés és Zala vármegye csatlakozott.

Az alföldi hat vármegye közül a rangsorban csak Hajdú-Bihar és Jász-Nagykun-Szolnok vármegye tudott előbbre lépni. A többi vármegyét elsősorban kisebb megrendülést követően a stagnálás, illetve egyeseket a visszaesés jellemezte a beruházásokat illetően.

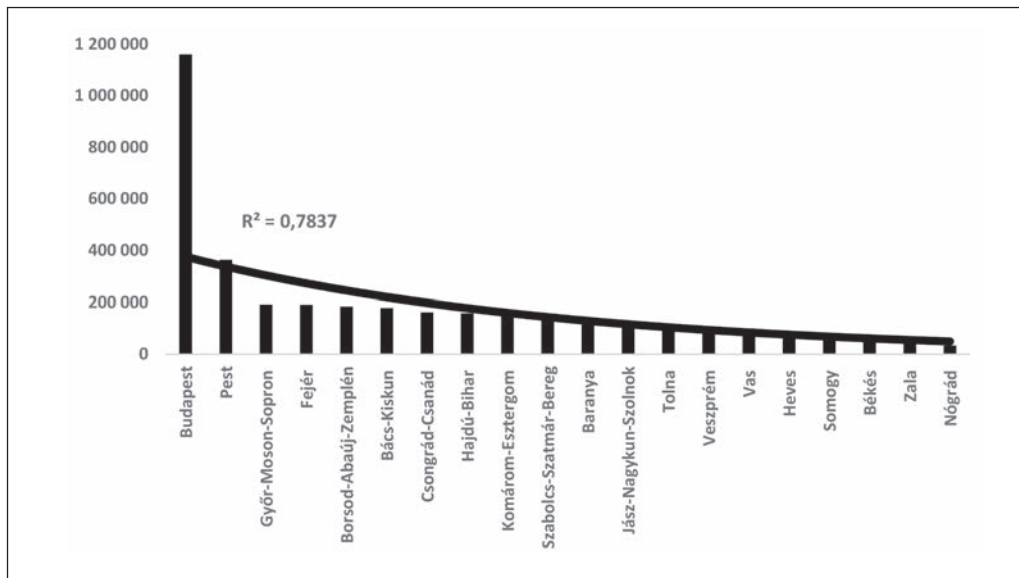
Ha a rang-arányt és a relatív rang alakulását a főváros, Budapest nélkül a 19 vármegyére vizsgáljuk, akkor is jelentős területi különbségeket figyelhetünk meg. Ebben az esetben Pest vármegye a maximumot, míg Nógrád vármegye a minimumot képezte ($K_{2010} = 10,8$; $K_{2020} = 9,8$; $Q_{2010} = 2,4$; $Q_{2020} = 2,8$). Ebben az esetben is szembevetendő a két szélső érték közötti olykor igen jelentős különbség.

Magyarországon a közelmúltban megvalósult és a jövőben megvalósuló újabb nagyvolumenű (elsősorban) termelő beruházások (pl. Hamburger Hungária – Dunaújváros, Mercedes-Benz, Knorr-Bremse – Kecskemét, Audi Hungária Motor – Győr, Linamar Hungary – Orosháza, Csaba Metál – Békéscsaba és Szeghalom, BMW Group – Debrecen) új helyzetet teremthetnek és jótékony hatást fejthetnek ki az egyes térségek (vármegyék) fejlettségi szintjére.

Az ágazatonkénti differenciált beruházás mértéke és időbeni alakulása azt mutatja, hogy a XXI. század elején a magyar ipar te-

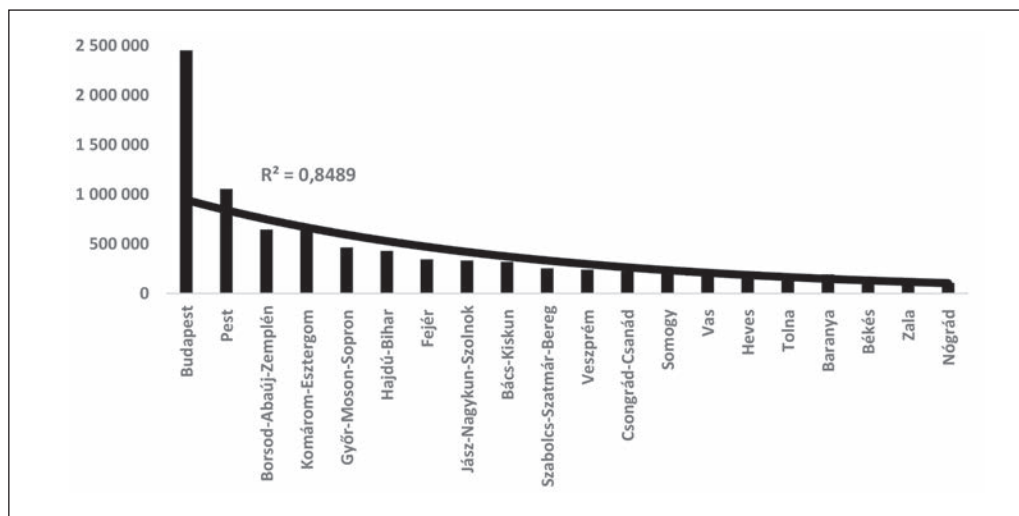
rületén a gépiparban (ezen belül is elsősorban a közúti gépjárműgyártásban) és a vegyiparban a legdinamikusabb és legerősebb a beruházási kedv. Egyértelmű, hogy mind most, mind pedig perspektivikusan a gépipar és a vegyipar a legfőbb húzóágazatunk. Ha a folyamatban lévő, illetve most induló beruházásokat vesszük figyelembe, vagy még inkább a rendszerváltozás utáni kumulált értékeit, akkor az ágazati szakosodás (specializáció) soha nem látott mértékét kell konstatálnunk. Jelenleg a közúti gépjárműgyártásban a nagy külföldi tőkével működő transznacionális vállalatok játszik a fő szerepet. Várhatóan azonban egyre több magyar kis- és közepes méretű vállalkozás nő fel az elvárásokhoz és beszállításaikkal szerves részeseivé válnak a gépjárműgyártás dinamikusan növekvő termelésének.

Az ipar és ezen keresztül az ipari termelés is hatást gyakorol egy térség fejlődésére. Az elmúlt évek során az Európai Unióban és Magyarországon is egyre inkább előtérbe kerültek az ipar területi elhelyezkedésének kérdései. Napjainkban Magyarország egyes térségeiben eltérő iparszerkezet alakult ki, egy-egy régióban különböző iparágak váltak meghatározóvá. Az egyes iparágak területi elhelyezkedését és fejlődését számos társadalmi-gazdasági tényező (a termelés történelmi hagyományai, a tulajdonviszonyok, a munkaerő- és eszközellátottság, az erőforrások stb.) befolyásolja. A területileg differenciált iparszerkezet esetében az egyes térségekben változó jövedelmezőséggel, humán-erőforrás felhasználással, műszaki színvonallal, más-más kockázati tényezőkkel és piaci lehetőségekkel kell számolni. Az ipar területi és ágazati szerkezetének változása számos pozitív gazdasági folyamatot indukálhat (növekvő hatékonyság, versenyképesség, elmélyülő kooperáció), jelentős mértékben elősegítheti az adott térség és az egész nemzetgazdaság felemelkedését. A számos pozitív hatás mellett azonban negatív hatásokat is eredményezhet

1. ábra: A beruházások volumenének vármegyénkénti rangsora (millió Ft) (2010)
Figure 1: Ranking of the volume of investments by county (million HUF) (2020)

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

2. ábra: A beruházások volumenének vármegyénkénti rangsora (millió Ft) (2020)
Figure 2: Ranking of the volume of investments by county (million HUF) (2020)

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

(pl. egyoldalú iparstruktúra, dekonjunktúra begyűrűzése esetén mély válság, iparilag depressziós térségek kialakulása), amely rövidebb-hosszabb időre visszavetheti az adott térség dinamikus fejlődését.

Az ipari termelés esetében megállapítható, hogy a vizsgált időszakban a fővárosnak (Budapest) meghatározó szerepe volt. A range-arány és a relatív rang alakulásában a főváros (Budapest) és Győr-Moson-Sopron vármegye képezte a maximumot, míg Nógrád vármegye a minimumot ($K_{2010} = 21,6$; $K_{2020} = 12,6$; $Q_{2010} = 3,2$; $Q_{2020} = 2,2$) (3. ábra, 4. ábra).

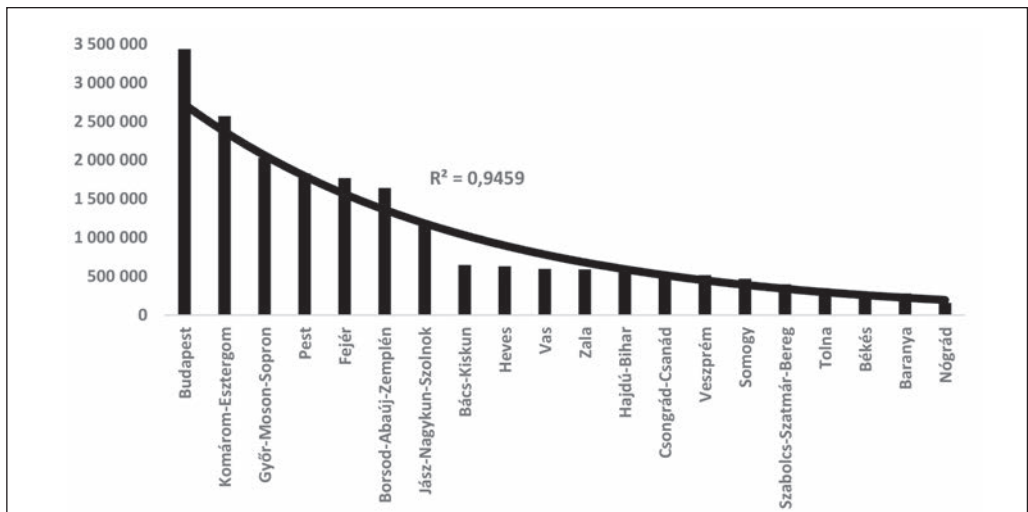
A felső szélső értéket a főváros mellett Komárom-Esztergom és Győr-Moson-Sopron vármegye képviselte. Az alsó szélső érték esetében pedig Nógrád, Somogy és Békés vármegye volt a sereghajtó.

Ha a range-arány és a relatív rang alakulását a főváros nélkül a 19 vármegyére vizsgáljuk, akkor megállapítható, hogy az egyes vármegyék között jelentős differenciáltság mutatkozik. Ebben az esetben Komárom-Esztergom és Győr-Moson-Sopron vármegye képezte váltakozva a maximumot és Nógrád

vármegye a minimumot ($K_{2010} = 16,2$; $K_{2020} = 10,9$; $Q_{2010} = 2,7$; $Q_{2020} = 2,2$). Annak ellenére, hogy a két szélső érték közötti különbség az elmúlt 10 évben csökkenő tendenciát mutat, még mindig jelentős különbségek figyelhetők meg területi (vármegyei) szinten az ipari termelést illetően.

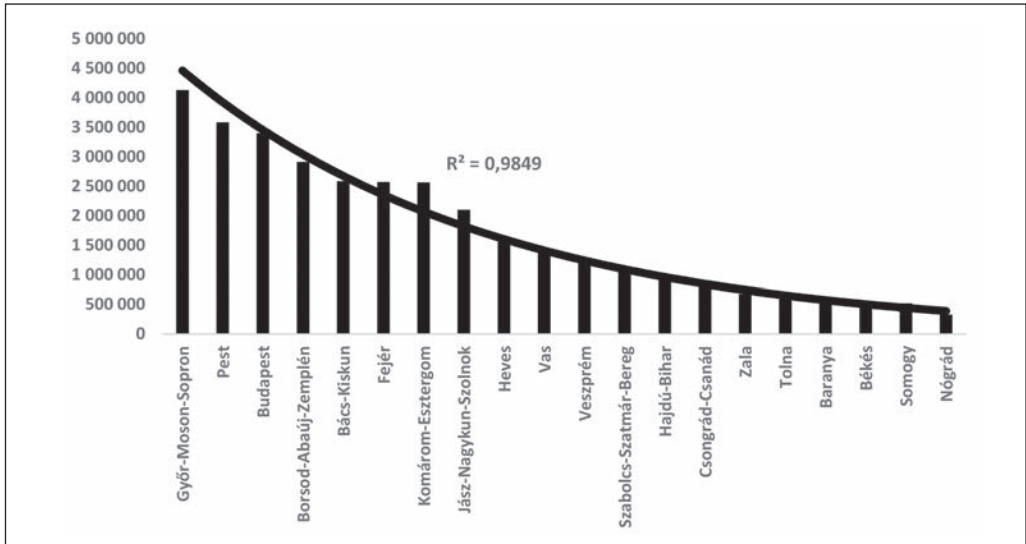
Az ipari termelés folyamatos bővülése pozitív hatást gyakorolhat egy adott térség (vármegye) fejlődésére, ezáltal tovagyűrűző, multiplikatív hatást kifejtve. 2020-ban a járműgyártás az ipari termelés 28,2 %-át, a számítógép, elektronikai, optikai termék gyártása a pedig 12,8%-át adta. Ez a két ágazati kör együtt már 2020-ban az ipari termelés 41,0%-át tette ki, tehát igen intenzív szakosodásérésődésnek lehettünk szemtanúi.

A területi fejlettség különbségeit számos statisztikai mutató segítségével jellemezhetjük. Ezen mutatók közül a leggyakrabban az 1 főre jutó bruttó hazai termék (GDP) területi szintű alakulását alkalmazzák. A bruttó hazai termék (GDP) volumenének és fajlagos értékeinek elemzésekor számos kritikai észrevétel vetődik fel ennek objektív voltára vonatkozó-

3. ábra: Az ipari termelés volumenének vármegyénkénti rangsora (millió Ft) (2010)
Figure 3: Ranking of industrial production volumes by county (million HUF) (2010)

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

4. ábra: Az ipari termelés volumenének vármegyénkénti rangsora (millió Ft) (2020)
Figure 4: Ranking of industrial production volumes by county (million HUF) (2020)

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

an. Ugyanakkor elmondható, hogy a térségek komplex fejlettségének meghatározásához ma sem ismeretesebbek jobb mutatók.

A vizsgált időszakban megállapítható, hogy Budapest kitüntetett szerepe nemcsak állandósult, hanem mértéke dinamikusan növekedett. A range-arány és a relatív rang emelkedett, ahol Budapest képezte a maximumot és Nógrád vármegye a minimumot ($K_{2010} = 4,9$; $K_{2020} = 4,6$; $Q_{2010} = 2,1$; $Q_{2020} = 2,0$) (5. ábra, 6. ábra). Ez nem csak a főváros nagyon dinamikus fejlődéséből, hanem a leszakadó térségek lassú előre mozdulásából is adódott.

A vármegyék közül a felső szélső értéket rendre Győr-Moson-Sopron vármegye alkotta. Az élenjáró bolyban mindig a Nyugat- és Észak-dunántúli vármegyék szerepeltek (Győr-Moson-Sopron, Vas, Fejér, Komárom-Esztergom).

Az alsó szélső értékű csoportok körében sem történt markáns változás. A vizsgált időszakban mindig Nógrád vármegye volt a sereghajtó. Nógrád vármegye mellett Borsod-Abaúj-Zemplén, Békés és Szabolcs-Szatmár-

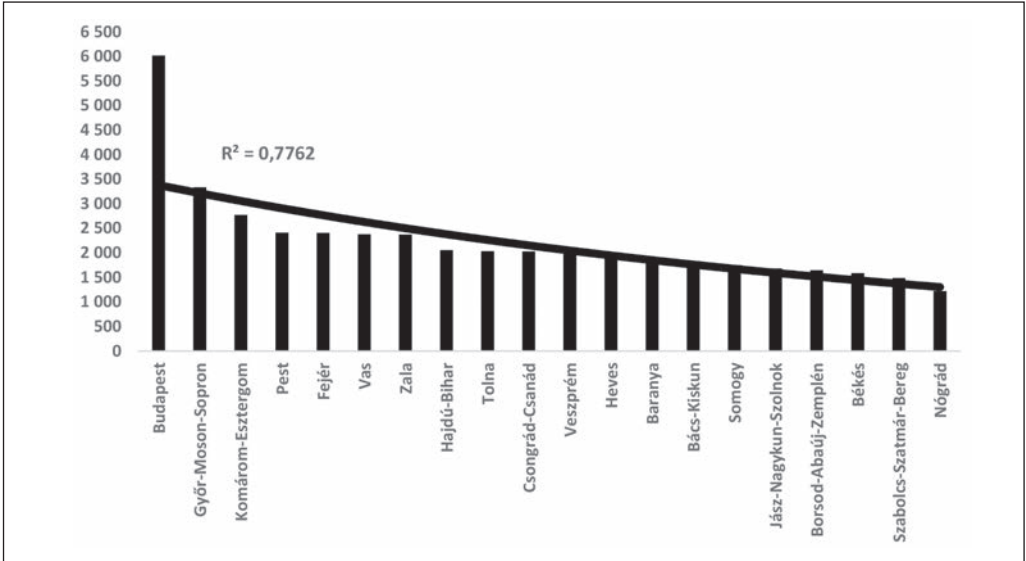
Bereg vármegye volt a leginkább lemaradó az 1 főre jutó bruttó hazai termék (GDP) tekintetében.

Az alföldi hat vármegye, Bács-Kiskun kivételével az országos mezőnyben stagnált vagy pedig hátrébb csúszott. A legnagyobb visszaesés Hajdú-Bihar vármegyében szembevető, amely 2010-ben még a 8. helyen volt, de 2020-ra a 12. helyre esett vissza.

Ha a range-arány és a relatív rang alakulását Budapest nélkül a 19 vármegyére vizsgáljuk, akkor is erőteljes differenciálódás állapítható meg. Ebben az esetben Győr-Moson-Sopron vármegye képezte a maximumot, míg Nógrád vármegye a minimumot ($K_{2010} = 2,7$; $K_{2020} = 2,5$; $Q_{2010} = 1,0$; $Q_{2020} = 0,9$). Ebben az esetben is szembevető a két szélső érték közötti különbség.

Az 1 főre bruttó hazai termék (GDP) területi alakulásáról megállapítható, hogy a fejlett vármegyék egyre fejlettebbek lettek, míg a lemaradók mindinkább leszakadtak a vizsgált időszakban.

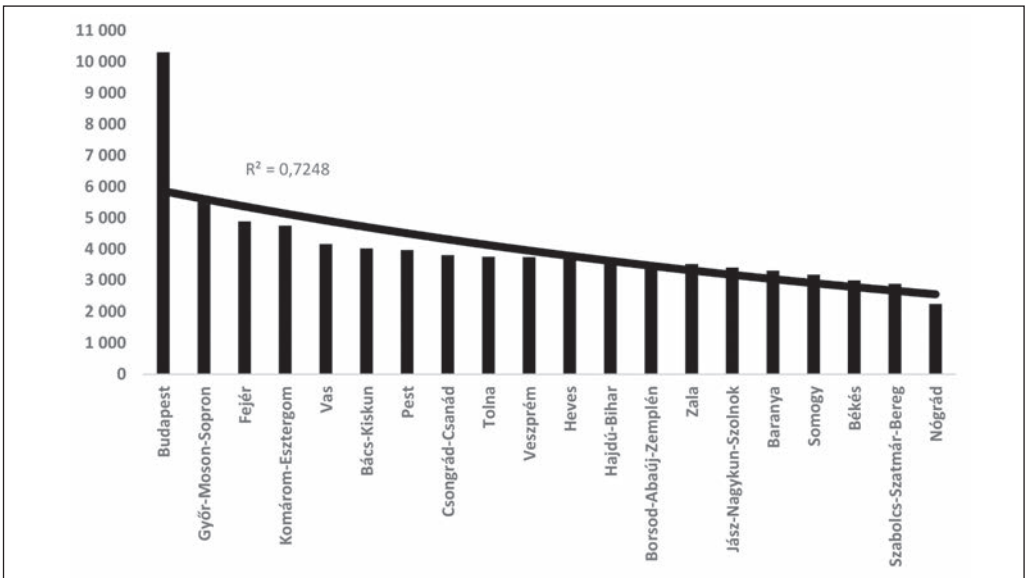
Megvizsgáltam az 1 főre jutó bruttó hazai termék (GDP) és a beruházások volumenének

5. ábra: Az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) volumenének vármegyéenkénti rangsora (ezer Ft) (2010)

Figure 5: Ranking of the volume of gross domestic product (GDP) per capita by county (thousand HUF) (2010)

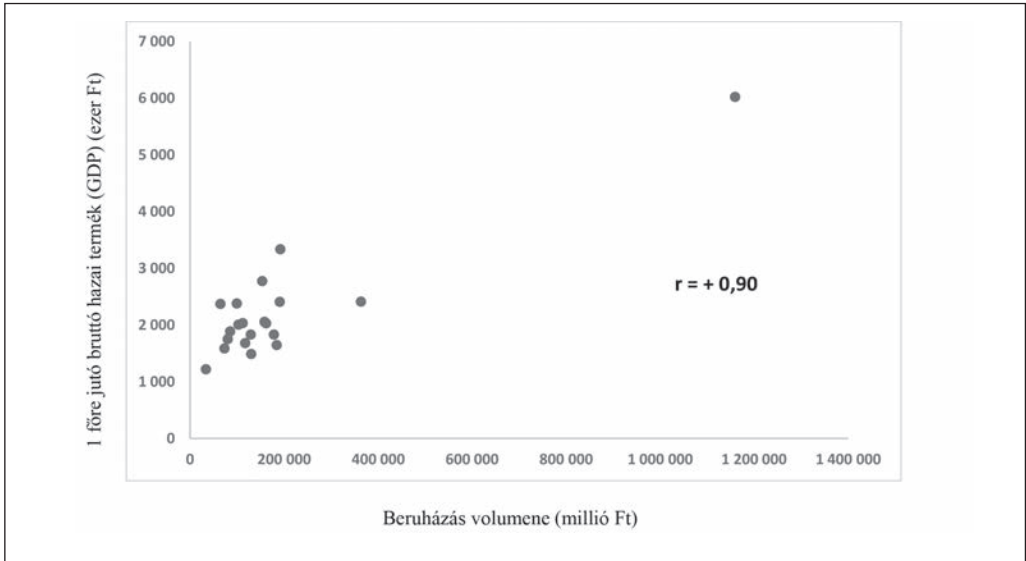
Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

6. ábra: Az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) volumenének vármegyéenkénti rangsora (ezer Ft) (2020)

Figure 6: Ranking of the volume of gross domestic product (GDP) per capita by county (thousand HUF) (2020)

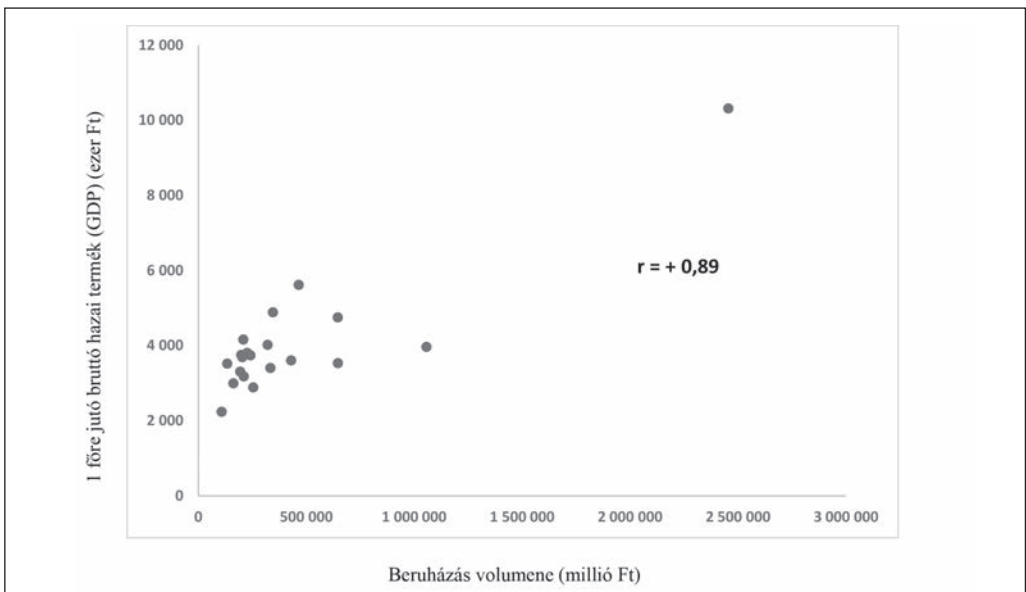
Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

7. ábra: Az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) és a beruházások közötti kapcsolat vármegyénkénti alakulása (2010)

Figure 7: The relationship between gross domestic product (GDP) per capita and investments varies by county (2010)

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

8. ábra: Az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) és a beruházások közötti kapcsolat vármegyénkénti alakulása (2020)

Figure 8: The relationship between gross domestic product (GDP) per capita and investments varies by county (2020)

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

összefüggéseit is, amelynek eredményeképpen megállapítható, hogy a két mennyiségi ismérv között szoros pozitív korrelációs kapcsolat áll fenn ($r_{2010} = +0,90$; $r_{2020} = +0,89$) (7. ábra, 8. ábra). Ebből kifolyólag elmondható, hogy azokban a térségekben (vármegyékben), ahol magas a beruházás volumene ott általában magas az 1 főre jutó bruttó hazai termék (GDP) alakulása is.

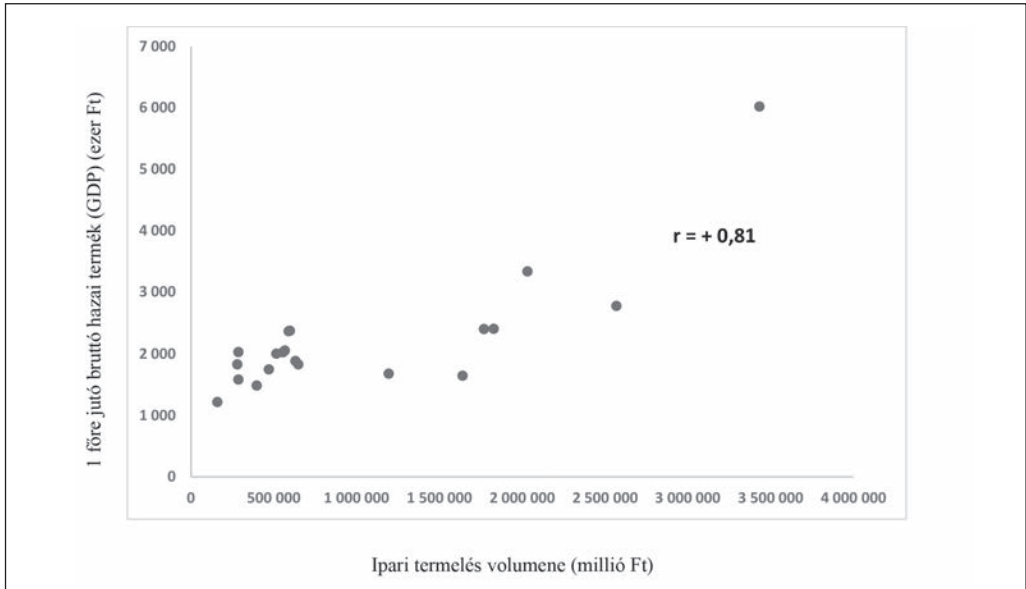
Az ipari termelést összevettem az 1 főre jutó bruttó hazai termék (GDP) alakulásával. Megállapítást nyert, hogy az 1 főre jutó bruttó hazai termék (GDP) és az ipari termelés között szoros pozitív korrelációs kapcsolat áll fenn ($r_{2010} = +0,81$; $r_{2020} = +0,61$) (9. ábra, 10. ábra). Azaz azok a térségek, amelyekben jelentős az ipari termelés, ott általában magas az 1 főre jutó bruttó hazai termék (GDP).

Az ipari termelés és a beruházások összefüggéseit vizsgálva megállapítható, hogy a két mennyiségi ismérv között szintén szoros

pozitív korrelációs kapcsolat tapasztalható ($r_{2010} = +0,75$; $r_{2020} = +0,62$) (11. ábra, 12. ábra). Tehát azok a térségek, amelyekben jelentősebb beruházások (főleg ipari) valósulnak meg, ott magasabb az ipari termelés volumene.

Következtetések és javaslatok

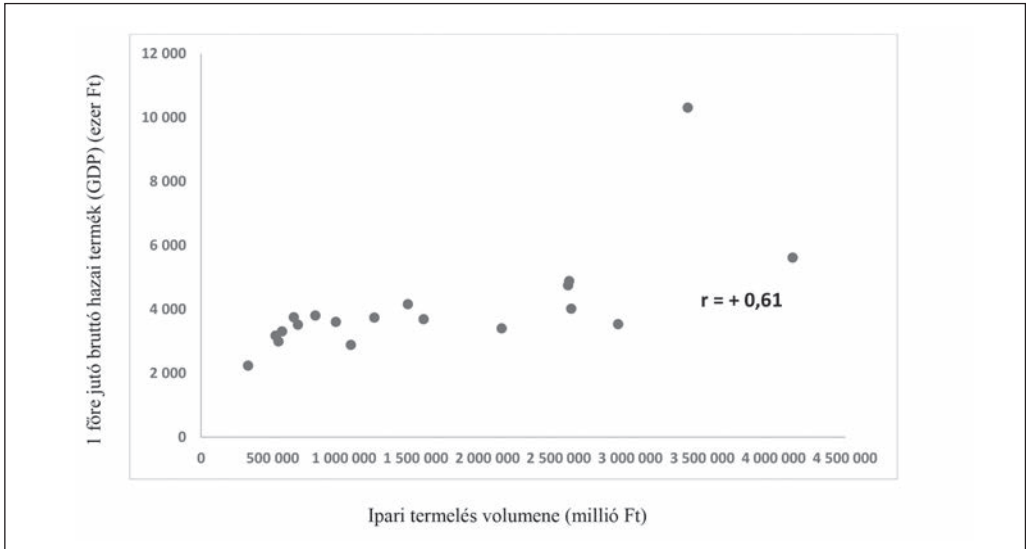
Az elmúlt 10 év során Magyarországon, vármegyei szinten a fejlettségbeni különbségek állandósultak. A készült elemzés alapján megállapítható, hogy a fejlettségben előkelő helyet elfoglaló – elsősorban Nyugat- és Közép-dunántúli – vármegyék, illetve a főváros szerepe továbbra is meghatározó maradt. Ezzel szemben főleg az Észak-magyarországi és az alföldi vármegyék többségénél pedig a lemaradás, valamint a leszakadás érvényesült. A vizsgált ismérvek a területi fejlettség meghatározásában fontos szerepet játszanak, egymásra hatással vannak. Azon térségekben,

9. ábra: Az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) és az ipari termelés közötti kapcsolat vármegyeenkénti alakulása (2010)

Figure 9: Development of the relationship between gross domestic product (GDP) per capita and industrial production by county (2010)

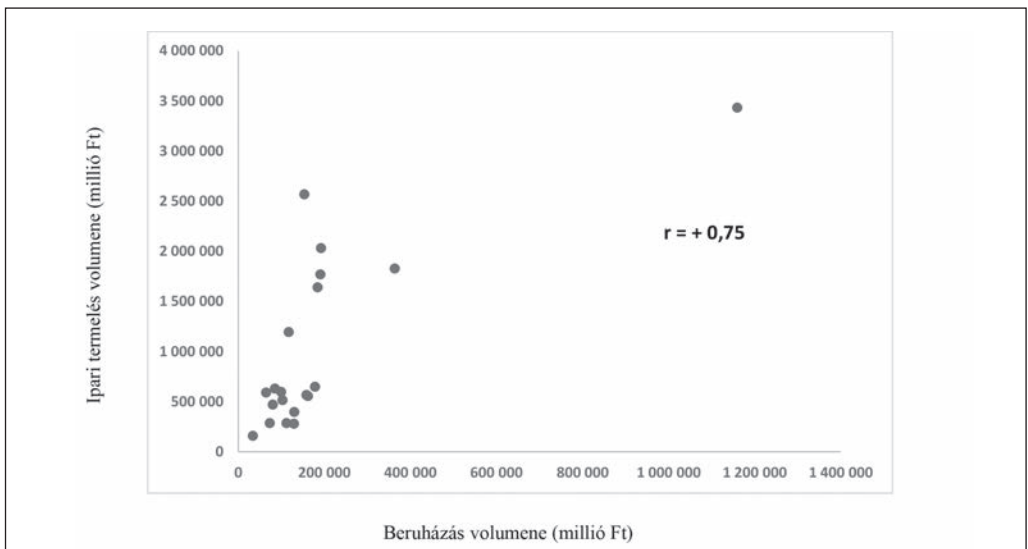
Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

10. ábra: Az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) és az ipari termelés közötti kapcsolat vármegyénkénti alakulása (2020)

Figure 10: Development of the relationship between gross domestic product (GDP) per capita and industrial production by county (2020)

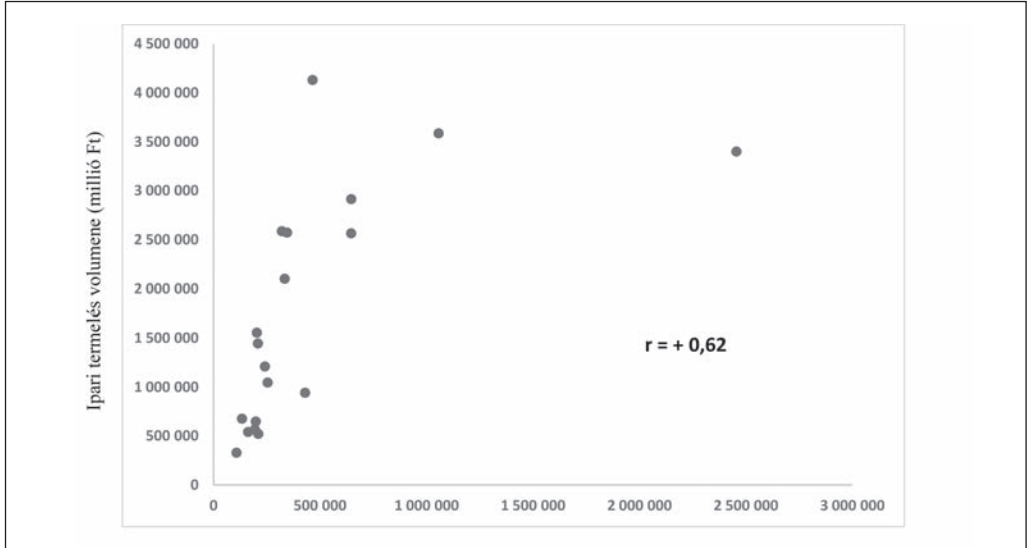
Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

11. ábra: A beruházások és az ipari termelés közötti kapcsolat vármegyénkénti alakulása (2010)

Figure 11: Development of the relationship between investments and industrial production by county (2010)

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

12. ábra: A beruházások és az ipari termelés közötti kapcsolat vármegyéenkénti alakulása (2020)
Figure 12: Development of the relationship between investments and industrial production by county (2020)

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

ahol jelentős a beruházási kedv, magasabb az ipari termelés, ott általában magasabb az 1 főre jutó bruttó hazai termék (GDP) alakulása, amelynek eredményeképpen ezen térségek esetében a dinamikus fejlődés figyelhető meg.

Megállapítható, hogy a beruházásoknak valamely térség jelen-, illetve jövőbeni fejlődésére nagyon nagy a hatásuk. Ezért, ha a területi fejlettségben az egyes térségek a kiegyenlítődségre törekuszenek, akkor a tőkebefektetésekre különösen oda kell figyelniük. Az elmaradottabb térségek felzárkóztatása csak intenzívebb fejlesztési források biztosításával lehetséges. Ha a beruházás területileg egyenlőtlenül valósul meg, azok a térségek, amelyek hosszú távon kitüntetett helyzetet élveznek a befektetések tartós bővülése miatt, általában dinamikus térséggé válnak, míg ahová kevesebb fejlesztési forrás jut, vagy kevésbé hatékony, tartósan lemaradnak. Krugman (2003) úgy fogalmaz, hogy a gazdaság térbeli koncentrációjának és szétterülésének centripetális és centrifugális erői között kötéshúzás

van. Ennek az ellentétes irányú fejlődésnek vannak nyertesei és vesztesei. Az elkövetkező évek nyertesei közé sorolhatjuk a dunántúli vármegyék (pl. Komárom-Esztergom – Tatabánya – Doosan, Zala – Zalaegerszeg – Flex) mellett az alföldi vármegyék közül Bács-Kiskun és Hajdú-Bihar vármegyét. Előbbi a Mercedes (Kecskemét), utóbbi pedig a BMW és a Continental (Debrecen) több milliárd forintos beruházásainak köszönhetően. A megvalósult és a hamarosan megvalósuló új beruházások elősegíthetik az adott térségek dinamikus fejlődését.

Napjainkban fontos kulcskérdés az ipari termelés alakulása és struktúrájának racionalizálása. Magyarország gazdasági „nyitottsága” és így a nemzetközi munkamegosztás alakulása igen nagy hatással volt/van az egyes térségek (vármegyék) fejlődésére és sok esetben az ipar területi specializációjának irányára is. Több évtizeden keresztül a térségek közötti munkamegosztásra jellemző volt, hogy általában a fejlett térségek, különböző

feldolgozóipari termékeket értékesítettek a kevésbé fejlett térségeknek, elsősorban mezőgazdasági termékekért cserébe. A rendszerváltozást követő években és napjainkban, az egyes térségekben (régiókban, vármegyékben) különböző iparágak kerültek előtérbe, váltak meghatározóvá. Ebből kifolyólag a fejlett és a kevésbé fejlett térségek között újszerű munkamegosztás kezd kirajzolódni. A globális gazdasági folyamatok miatt megváltozott a területi munkamegosztás jellege és az ezen a téren jelentkező új kihívások hatással lesznek a területi specializáció alakulására is. A magyar iparban a közelmúltban megvalósult és a jövőben megvalósuló újabb nagyvolumenű termelő beruházások új helyzetet teremthetnek iparunk területi specializációjában és ágazati koncentrációjában. Az iparnak mind a területi, mind pedig a szerkezeti átalakulása folyamatos fejlődés eredménye. Ezért a jelenlegi ipar szerkezeti és területi változásai (a mindenkor piaci viszonyok függvényében) a jövőben várhatóan tovább folytatódnak.

Összességében elmondható, hogy a vizsgált időszak alatt is a kiegyenlítődés helyett a területi differenciálódás olykor tovább növekedett. Az elmúlt években, de különösen az EU-s csatlakozásunk óta felhasznált fejlesztési forrásaink lehetővé tették volna némi területi felzárkózást. A fejlesztési forrásaink racionálisabb felhasználásával, az innovatívabb, a versenyképesebb termelő ágazatok megakadályozhatták volna az térségek tendenciózus leszakadását, amelynek eredményeképpen a fejlett és a fejletlen térségek közötti különbségek csökkenhettek volna. Ezzel szemben a fejlett térségek egyre fejlettebbé válnak, ugyanakkor a fejletlenek leszakadása kisebb ingadozással, de sajnos tovább folytatódik.

Felhasznált irodalom

Abonyiné Palotás J. – Komarek L. (2005): Jegyzet Magyarország társadalomföldrajza tanulmányozásához. JATEPress Kiadó, Szeged. 190. p.

Abonyiné Palotás J. – Komarek L. (2007): Dél-Alföld gazdasági helyzete és a kilábalás lehetőségei. Területi Statisztika 47 (6) pp. 586-594.

Abonyiné Palotás J. – Komarek L. (2009): Gondolatok a Duna szűkebb, illetve tágabb környezetében kifejtett térségfejlesztő hatásáról - A Duna-menti kistérségek összehasonlító vizsgálata. Comitatus – Önkormányzati Szemle 19 (6) pp. 69-77.

Abonyiné Palotás J. – Komarek L. (2010): A Duna menti kistérségek összehasonlító vizsgálata (A Duna, mint az ország dinamizáló tengelye). pp. 385-393. In.: Veres L. (szerk.) Duna Térségi Kohézió: II. Interregionális Nemzetközi Tudományos Konferencia, Čikoš Group, Subotica, Szerbia. 440. p.

Abonyiné Palotás J. – Komarek L. (2011): Összehasonlító vizsgálatok az ipari beruházások ágazati és területi szerkezetének alakulásáról. Comitatus – Önkormányzati Szemle 21 (203) pp. 25-33.

Abonyiné Palotás J. – Komarek L. (2015): Changes in hungarian spatial differences during the past two decades. Review on Agriculture and Rural Development 4 (1-2) pp. 29-37.

Ács J. Z. – Varga A. (2000): Térbeliség, endogén növekedés és innováció. Tér és Társadalom 14 (4) pp. 23-38.

Bíró P. – Molnár L. (2004): A kistérségi szintű relatív fejlettség meghatározása. Területi Statisztika 44 (6) pp. 564-585.

- Bruckner J. – Farkasházi L. – Gether I. (1999): A bruttó hazai termék területi megoszlása 1997-ben. *Területi Statisztika* 39 (3) pp. 235-243.
- Bruckner J – Gether I. (2003): A területi GDP-számítás helyzete, a továbbfejlesztés feladatai. *Területi Statisztika* 43 (4) pp. 323-332.
- Cserháti I. – Dobosi E. – Molnár Zs. (2005): Regionális fejlettség és tőkevonzási képesség. *Területi Statisztika* 45 (1) pp. 15-32.
- Dobosi E. (2003): A komplex regionális fejlettség matematikai-statisztikai elemzése. *Területi Statisztika* 43 (1) pp. 15-33.
- Dóry T. – Rechnitzer J. (2005): A regionális fejlődés és az innováció. pp. 23-43. In.: Grosz A. – Rechnitzer J. (szerk.) Régiók és nagyvárosok innovációs potenciálja Magyarországon. MTA RKK, Pécs-Győr. 303. p.
- Enyedi Gy. (2000): Globalizáció és magyar területi fejlődés. *Tér és Társadalom* 14 (1) pp. 1-10.
- Farkasházi L. (1998). A bruttó hazai termék (GDP) területi megoszlása. *Területi Statisztika* 38 (1) pp. 3-11.
- Grosz A. – Rechnitzer J. (szerk.) (2005): Régiók és nagyvárosok innovációs potenciálja Magyarországon. MTA RKK, Pécs-Győr. 303. p.
- Jakobi Á. (2007): Az információs társadalom térbelisége. *Regionális Tudományi Tanulmányok*, 13. ELTE Regionális Tudományi Tanszék, Budapest. 165. p.
- Hahn Cs. (2004): A térségi fejlődést befolyásoló tényezők. *Területi Statisztika* 44 (6) pp. 544-563.
- Horváth Gy. (1998): Az átmenet regionális hatásai Kelet-Közép-Európában. *Területi Statisztika* 38 (4) pp. 295-318.
- Horváth Gy. (2004): Regionális egyenlőtlenségek Európában. *Magyar Tudomány* 111 (9) pp. 962-977.
- Horváth Gy. (szerk.) (2006): Régiók és települések versenyképessége. MTA RKK, Pécs. 481. p.
- Illés I. (2009): Területfejlesztés Magyarországon a 20. században. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc. 173. p.
- Kása K. (2006): A gazdasági versenyképesség területi különbségei Magyarországon. *Területi Statisztika* 46 (4) pp. 428-434.
- Kiss J. P. – Németh N. (2006): Fejlettség és egyenlőtlenségek: Magyarország megyéinek és kistérségeinek esete. *Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek* 8. MTA KTI, Budapest. 40. p.
- Komarek L. (2011): A magyar ipar főbb sajátosságai az abszolút specializáció tükrében. *Jelenkori Társadalmi és Gazdasági Folyamatok* 6 (1-2) pp. 28-34.
- Komarek L. (2012a): The absolute specialisation of Hungarian industry with regard to regional export. *Review on Agriculture and Rural Development* 1 (1) pp. 50-55.
- Komarek L. (2012b): A magyar ipar struktúrájának és területi specializációjának főbb vonásai. *A földrajz tanítása – Módszertani folyóirat* 20 (1) pp. 28-35.
- Komarek L. (2013a): Changes of human resource concentration and specialisation in hungarian industry. *Review on Agriculture and Rural Development* 2 (1) pp. 91-97.
- Komarek L. (2013b): Structural Changes in the Foreign Trade of Hungary and the European Union. *Review on Agriculture and Rural Development* 2 (2) pp. 521-529.
- Komarek L. (2013c): A few regional specialization issues of Hungary. pp. 47-60. In.: Veres L. (szerk.) *Regionális földrajzi tanulmányok: Abonyiné Dr. Palotás Jolán 70. születésnapja tiszteletére. Egyesület Közép-Európa Kutatására, Szeged.* 244. p.
- Komarek L. (2017): A magyar ipar makroszintű specializációja: Területi és ágazati struktúra. *GlobEdit, Saarbrücken, Németország.* 204. p.

- Kovács T. (2002): A területi fejlettségi különbségek alakulása Magyarországon. *Területi Statisztika* 42 (6) pp. 506-517.
- Krugman P. R. (2003): *Földrajz és kereskedelem*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 162. p.
- Kuttor D. (2012): Kelet-Közép-Európa változó gazdasági térszerkezetének modellezése. Miskolci Egyetem Kiadó, Miskolc. 105. p.
- Lados M. – Rechnitzer J. (2004): A területi stratégiáktól a monitoringig. *Dialóg Campus Kiadó, Pécs-Budapest*. 364. p.
- Lengyel I. (2010): Regionális gazdaságfejlesztés. Versenyképesség, klaszterek és alulról szerveződő stratégiák. Akadémiai Kiadó, Budapest. 385. p.
- Nemes Nagy J. (1995): A GDP regionális számbavétele. pp. 99-118. In.: Probáld F. (szerk.) *Pro Geographia Humana*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 177. p.
- Major K. – Nemes Nagy J. (1999): Területi jövedelemegyenlőtlenségek a kilencvenes években. *Statisztikai Szemle* 77 (5) pp. 397-421.
- Nemes Nagy J. (2000): A humán erőforrások regionális differenciáltsága a kilencvenes években. pp. 61-70. In.: Fóti K. (szerk.) *Az emberi erőforrások jellemzői Magyarországon 1999*. UNDP-MTA VKI, Budapest. 72. p.
- Nemes Nagy J. (2005): Fordulatra várva – A regionális egyenlőtlenségek hullámai. pp. 141-158. In.: Dövényi Z. – Schweitzer F. (szerk.) *A földrajz dimenziói*. MTA FKI, Budapest. 489. p.
- Nemes Nagy J. (2009): *Terek, helyek, régiók. A regionális tudomány alapjai*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 350. p.
- Nemes Nagy J. – Tagai G. (2009): Területi egyenlőtlenségek, térszerkezeti determinációk. *Területi Statisztika* 49 (2) pp. 152-169.
- Rechnitzer J. – Smahó M. (2005): A humán erőforrások regionális sajátosságai az átmenetben. *KTI Könyvek*, 5, MTA KTI, Budapest. 84. p.
- Szabó P. (2008): A gazdasági fejlettség egyenlőtlensége az Európai Unió különböző területi szintjein. *Területi Statisztika* 48 (6) pp. 687-699.
- Tánczos T. (2010): A magyarországi kistérségek jellemzése társadalmi-gazdasági fejlettségük és fejlődésük alapján. *Területi Statisztika* 50 (4) pp. 406-419.
- Tóth B. I. (2013): Időszerű áttekintés: területi fejlettségi vizsgálatok Magyarországon az ezredforduló után. *E-Conom* 2 (1) pp. 76-89.
- Varga A. (2009): *Térszerkezet és gazdasági növekedés*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 146. p.

Az innováció jelentősége az interregionális együttműködési programokban Magyarország déli határrégióiban: a 2021-2027 közötti időszak programdokumentumainak vizsgálata

The importance of innovation in interregional cooperation programs in the southern border regions of Hungary: an examination of program documents for the period between 2021-2027

**Szilágyi Tamás – Zádori Iván –
Nemeskéri Zsolt**

ABSZTRAKT

A vidéki területek fejlesztésének egyik kiemelt területe az országokon belül általában periférikus elhelyezkedésű határrégiók innovatív együttműködéseinek ösztönzése. Tanulmányunkban a határon átnyúló együttműködési programok komplex elemzését végeztük el a 2021-2027 közötti programozási időszakra vonatkozóan a Magyarországgal határos Szerbia, Horvátország és Szlovénia viszonylatában. Az elemzés során az innováció, valamint az innováció szókapcsolatainak

előfordulását-gyakoriságát vizsgáltuk a programdokumentumokban. Az előfeltevésünk az volt, hogy az „innováció” kifejezés gyakorisága a szöveges tartalomban és a szöveggörnyezet, amelyben megjelenik, lényeges betekintést nyújthat abba, hogy az interregionális programokban milyen hangsúlyt fektetnek az innovációs tevékenységre, milyen jelentőséget tulajdonítanak annak. Vizsgálatunk legfőbb eredménye, hogy míg az EU fejlesztési dokumentumai kiemelik a kutatás, fejlesztés és innováció (K+F+I) fontosságát, az általunk vizsgált interregionális programokban ezek a

kapcsolódások kevés említést kapnak. Ennek oka lehet a regionális erőforrások szűkössége, a stratégiai prioritások változása vagy a hangsúly áthelyeződése a közvetlenebb és gyakorlatiasabb innovációs tevékenységek irányába, amelyek közvetlenül hozzájárulnak a határmenti területek növekedéséhez és fejlődéséhez. A regionális programozás kevésbé hangsúlyozza a K+F+I témakörét, mint az uniós fejlesztési dokumentumok, ami stratégiai elmozdulásokra vagy költségvetési korlátokra utal. Ez az eltérés további vizsgálatot és esetleg a regionális prioritások újragondolását igényli az uniós célok fényében.

ABSTRACT

One of the priority areas for developing rural areas is stimulating innovative cooperation between border regions with peripheral locations within countries. In our study, we performed a complex analysis of cross-border cooperation programs for the programming period between 2021-2027 in relation to Hungary and, Serbia, Croatia, and Slovenia. During the analysis, we examined the occurrence and frequency of innovation and the word connections of innovation in the program documents. We assumed that the frequency of the term "innovation" in the textual content and the context in which it appears could provide important insight into the emphasis placed on innovation activity in interregional programs and the importance they attribute to it. The main result of our study is that while the EU development documents highlight the importance of research, development and innovation (R+D+I), these connections are rarely mentioned in the interregional programs we examined. This may be due to the scarcity of regional resources, a change in strategic priorities, or a shift in emphasis towards more direct and practical innovation activities that directly contribute

to the growth and development of border areas. Regional programming emphasises R+D+I less than EU development documents, which indicates strategic shifts or budget constraints. This discrepancy requires further investigation and possibly a rethinking of regional priorities in light of EU goals.

Bevezetés

Az Európai Bizottság Regionális és Várospolitikai Főigazgatósága (REGIO) illetve az OECD 2014-ben adta ki „Regions and innovation - collaborating across borders” címmel szakmai beszámolóját a határközi innovációs tevékenységekről. A dokumentum alapvető kiindulási pont az volt, hogy amennyiben a régiók nemzetközileg versenyképesek szeretnének maradni, figyelembe kell venniük a növekvő nemzetközi kapcsolatok és a fizikai közelség innovációt erősítő jelenségét.

Egyre több határzónában lévő régióknak válik sürgető realitássá, hogy partnerséget alakítson ki szomszédaival az innovációvezérelt gazdasági fejlődés elősegítése érdekében, azonban ezen együttműködések megfelelő irányítási kereteinek meghatározása a legnehezebb kérdés a határokon átnyúló innovációs politika szintjén.

A politikai döntéshozók is tudatában vannak annak, hogy a régiók milyen fontos szerepet játszanak a kreatív egyének és vállalkozások ösztönzésében, vonzásában és megtartásában, de a globális gazdaságban a verseny valójában a városok és a régiók között zajlik és a határregiókban való kooperáció lehetőséget jelenthet az innovációvezérelt növekedésre. Mivel a verseny világméretű, a közeli régióknak szükségük lehet az együttműködés optimalizálására a verseny érdekében.

A határon átnyúló szempontnak a nemzeti és regionális innovációs célokban és szakpolitikai eszközökben való érvényesítése, vagy legalábbis a programszabályozások összehan-

golása az egyik legfontosabb ajánlás a határon átnyúló eszközök hatékonyságának érdekében. Jos Leijten 2019-ben megjelent tanulmányában amellet érvel, hogy az Európai Unió diplomáciájának az innovációs politikára a jövőben nagyobb mértékben kell fókuszálnia.

A globális gazdasági fejlődés, a globalizáció generálta összekapcsoltság révén a hálózatba kapcsolt technológiák és azok használói váltak a fő gazdasági és politikai változások mozgatórugóivá és a nemzetközi kapcsolatokat is a felzárkózás és a kapacitásépítés kérdései határozzák meg – jelentős mértékben érintve az integrációban elmaradt országokat és régiókat.

Az Európai Bizottság jövőkép-dokumentuma azt mutatja, hogy jelenleg Európa kiindulópontja az innováció tekintetében szilárdan rögzítve van az „innováció mint globális közjó” forgatókönyvében, és ehhez szükséges erős helyi ökoszisztémák kialakítása a világméretű környezet figyelembevételével, illetve az ezek megteremtésére irányuló általános politikák megteremtése. Globálisan az állami és köz- és magánszféra közötti partnerségek megteremtése lehet záloga az egyenlő versenyfeltételek biztosításának.

Vladimir Platonov és Jukka-Pekka Bergman (2011) a határokon átnyúló együttműködési hálózatokat az innovációs dinamika szempontjából vizsgáló a tanulmányában, a korábban már más szerzők által vizsgált földrajzi, a társadalmi és a kognitív közelség kérdésére reflektálva, a határok kérdését helyezi fókuszba. Kiemelik, hogy a határokon átnyúló hálózatok egyre inkább egységes piacba integrálódnak és még harmadik országok esetében is számos példa van ilyen jellegű innovációs hálózatok létrejöttére – esetenként atipikus régiókban is, mint például Délkelet-Finnország és Északnyugat-Oroszország.

A szerzők az „innovációs hálózatot olyan mechanizmusnak tekintik, amely az erőforrás-áramlást egy közös tudáslapon szervezi az új ötletek és lehetőségek megvalósítása ér-

dekében” (Platonov – Bergman, 2011:2). Teemu Makkonen és szerzőtársa (2016) a tanulmányukban azt a célt tűzték ki, hogy mélyebb betekintést nyújtsanak azokba a tényezőkbé, amelyek az EU külső határaival összefüggésben elősegítik vagy akadályozzák a határokon átnyúló tudásátadást és innovációt. A szerzők gyakorlati szakpolitikai javaslatokat fogalmaznak meg az uniós határon átnyúló együttműködési kezdeményezések fejlesztésére, valamint a határokon átnyúló tudásátadás és innováció fokozására (Makkonen – Rohde, 2016).

Azt tanácsolják, hogy „a felek a projekteredményekre és az innováció fenntarthatóságára vonatkozó konkrét intézkedésekre vonatkozóan, már a projekt kezdetén állapodjanak meg illetve az innovációk fenntarthatóságának biztosítása érdekében, a projekt életciklusának végén a döntéshozók részéről erőteljesebb helyi támogatást kapjanak. Az innováció előmozdítása érdekében a finanszírozásnak az infrastrukturális projektek helyett inkább a határon átnyúló együttműködés ún. „soft” szempontjait kellene előtérbe helyezni, mint például a különböző kultúrákból származó emberek közötti társadalmi interakciók javítását, továbbá a projektek hatásértékelésének (rugalmasabbnak) kell lennie, és ki kell terjednie az innováció (potenciális) hosszú távú előnyeire, például a fenntartható hatásokra és a hosszú távú gazdasági következményekre” (Makkonen – Rohde, 2016).

Az innováció nemzetköziesedése, és határokon átnyúló jellege több okból is kritikus jelentőségű. Először is felgyorsítja a különböző erőforrások, tudástermékek és piaci lehetőségek összekapcsolódását és optimalizálását, így egyes földrajzi területek, régiók hozzáférhetnek egyedi erőforrásokhoz vagy bírhatnak olyan specifikus tudással, amellyel mások nem rendelkeznek, és ez megnyitja az utat a kölcsönösen előnyös együttműködések előtt. Chesbrough (2006) szerint az ilyen együttműködések alapuló innovációs te-

vékenység megkönnyíti a különböző típusú erőforrások megosztását, ami hatékonyabbá és sikeresebbé teszi az innovációs folyamatot.

Az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája (UNCTAD, 2013) által közreadott jelentés szerint, az országhatárokon átnyúló innováció megkönnyíti a határokon átvívelő értékláncok létrehozását, ami fellendíti a nemzetközi kereskedelmet és a gazdasági integrációt. A termelés és a szolgáltatások globalizációja következtében a vállalkozásoknak részt kell venniük a nemzetközi együttműködésben, és olyan innovációs gyakorlatokat kell elfogadniuk, amelyek túlmutatnak a hazai piacokon. A határokon átnyúló innováció lehetővé teszi a vállalkozások számára, hogy hatékonyabban vegyenek részt a nemzetközi munkamegosztásban, elősegítve a termelékenység növekedését és a gazdasági bővülést.

Az Európai Unió déli határai mentén, különösen az olyan országokban, mint Szerbia, Horvátország és Szlovénia, a határokon átnyúló innováció több alapvető okból is fontos szerepet tölthet be, mivel jelentős mértékben képes befolyásolni a gazdasági fejlődést, a regionális integrációt és a társadalmi kohéziót. A Nyugat-Balkán átalakulóban lévő gazdaságaiban az innováció döntő szerepet játszhat a versenyképesség és a fenntartható gazdasági növekedés támogatásában.

A határokon átnyúló innováció elősegítheti a tudás és a technológia cseréjét, potenciálisan katalizálva a helyi innovációs kapacitásokat és hozzájárulva a gazdasági növekedéshez. Az EU bővítési és integrációs céljait figyelembe véve, a határokon átnyúló innováció támogathatja a regionális fejlődést és kohéziót azáltal, hogy növeli a konvergenciát a különböző növekedési szakaszban lévő gazdaságok között (Medeiros, 2016). Ez a regionális fejlődés és kohézió szempontjából pozitív hatású lehet, például az innováció által vezérelt együttműködések az EU-tag Szlovénia és az EU-tagjelölt Szerbia között, segíthetik a gazdasági szakadék áthidalását, felgyorsíthatják Szerbia uniós

csatlakozási folyamatát, és hozzájárulhatnak a térség általános stabilitásához és jólétéhez.

Fontos azt is látni, hogy határokon átvívelő innováció hozzájárulhat olyan regionális problémák megoldásához, amelyekben több ország osztozik, mint például a vízgazdálkodási kérdések, környezetvédelem, az energiahatékonyság javítása és a fenntartható egészségügyi rendszerek (Gómez et al., 2017). A határmenti innovációs tevékenységek járulékos hatásként társadalmi kohéziót is erősíthetik azáltal, hogy a közösségek, a tudományos körök, a vállalatok és a kormányok nemzeti határokon átvívelő együttműködési hálózatait hozzák létre, hogy hasonló célok érdekében együttműködjenek.

Alkalmazott módszertan a 2021-2027-es tervezési időszak vizsgálata során

Kutatásunkban a határon átnyúló együttműködési programok komplex elemzését végeztük el a 2021-2027 közötti programozási időszakra vonatkozóan a Magyarországgal határos Szerbia, Horvátország és Szlovénia viszonylatában. Az elemzés során az innováció, valamint az innováció szókapcsolatainak előfordulását-gyakoriságát vizsgáltuk a programdokumentumokban. Az előfeltevésünk az volt, hogy az „innováció” kifejezés gyakorisága a szöveges tartalomban és a szövegkörnyezet, amelyben megjelenik, lényeges betekintést nyújthat abba, hogy az interregionális programokban milyen hangsúlyt fektetnek az innovációs tevékenységre, milyen jelentőséget tulajdonítanak annak.

Abból indultunk ki, hogy a szöveges elemzés feltárja az innovációval kapcsolatos tevékenységek jelentőségét, hatásterületeit, céljait, lehetővé téve, hogy következtetéseket tudjak levonni azok jelentőségére e programok céljainak elérésében. A kifejezés előfordulásának nagy gyakorisága azt jelezheti, hogy az innováció kulcsfontosságú prioritás vagy eszköz a program céljainak elérésében, és

Megjelenés	Előfordulások száma
Innovációs fejlesztés	3
Gazdaságfejlesztési és Innovációs OP (GINOP), gazdasági innováció	6
Innovációs teljesítmény	6
KKV és innováció kapcsolata	8
Innovációs projekt	5
Oktatás és innováció	3
Társadalmi innováció	5
Turizmus és innováció	4
Kompetencia és innováció	2
Kutatás, fejlesztés és innováció (K+F+I)	5
Innovatív termék-, szolgáltatás- és technológiafejlesztés	6

1. táblázat: A magyar-horvát programtervben az innováció kulcsszónak előfordulási száma (2021-2027) (db)

Table 1: Number of occurrences of the keyword 'innovation' in the Hungarian-Croatian program plan (2021-2027) (pcs)

Forrás: saját szerkesztés

ezzel szemben az alacsony gyakoriság azt jelezheti, hogy az innováció nem kap prioritást a programokban.

A felhasználás kontextusa is fontos információkkal szolgálhat: például abban az esetben, ha az „innováció” szó gyakran jelenik meg olyan kifejezések mellett, mint a „gazdasági növekedés”, a „versenyképesség” vagy a „fenntarthatóság”, az azt jelezheti, hogy az innovációt e célok eléréséhez fontos eszköznek tekintik a tervezés során. A kontextusok elemzésével következtetni lehet az innováció különböző formáira is, mint a technológiai, társadalmi, folyamat- vagy szervezeti innováció.

A kutatás célja az volt, hogy hozzájáruljak az innováció/innovációs tevékenységek jelenlétének és szerepének megértéséhez az interregionális programokban, lehetővé téve az érintettek számára, hogy pályázati és projekttervezési tevékenységeiket a programok által definiált innovációs célokhoz igazítsák. Szerettük volna feltárni, hogy a programok miként járulnak vagy egyáltalán járulhatnak hozzá az innovációs kapacitás fejlesztéséhez - és következésképpen a regionális gazdasági fejlődéshez - a határregiókban.

Illetve célunk volt lehetővé tenni a különböző interregionális programok értékelését és összehasonlító elemzését, ezáltal segítve a szakpolitikai és döntéshozói fórumokat a jövőbeli programok fejlesztésében.

A dokumentumelemzés során elsődleges forrásokból dolgoztunk, az angol nyelvű programdokumentumok hivatalos magyar fordításait használva. Ahol nem állt hivatalos magyar fordítás rendelkezésre a kutatás időpontjában, ott a kutatócsoport által készített szó szerinti fordítást használtuk fel. A következőkben ennek az elemzésnek az eredményeit mutatjuk be.

Eredmények

A magyar-horvát interregionális együttműködési programdokumentum elemzése

A 2022-ben elfogadott programdokumentum többek között kitér a közös programstratégiára és a fő fejlesztési kihívásokra,

bemutatja a horizontális elveket, valamint a szakpolitikai célkitűzéseket. A kulcsszavas keresés során 53 alkalommal volt találat az innovációra, valamint annak valamilyen szókapcsolatára. Ezt a 1. táblázat tartalmazza.

A regionális gazdaság és az innováció közötti kapcsolatot a dokumentum egy külön alfejezetben mutatja be. Az elemzés alapján a határmenti régió gazdasági növekedése alacsony, az uniós és az országos átlagtól elmarad. A programdokumentum később hangsúlyozza az innovatív elemek gazdaságba való beépítésének szükségességét a növekedési tendencia eléréséhez, rámutatva, hogy a korábbi programozási időszakokban már megkezdődött az innovációs infrastruktúra fejlesztése. A 2007 és 2013 közötti programozási időszakban a régióban innovációs központokat hoztak létre, amelyek különböző tevékenységekre összpontosítottak, többek között a gazdasági -, a technológiai - illetve az információs és kommunikációs technológia innovációjára vagy az üzleti innovációra stb.

A jelenlegi gazdasági környezet bemutatása során a projektdokumentum rámutat, hogy a központi Operatív Programok KKV-k fejlesztésére irányuló innovációs forrásai a programterületen kevésbé sikeresen hasznosultak. Fő kihívásként és megoldásként a gazdasági szereplők és az innovációs tevékenységekben érintett szervezetek magasabb szintű együttműködését látják, amely ösztönzésére a KKV-k határon átvélő partnerségét használnák, valamint a helyi egyetemek bevonásával szeretnék a problémát megoldani. Az elemzés ugyanakkor megállapítja, hogy Horvátországban az egyetemek állami fenntartás alatt állnak, míg Magyarországon a fenntartói jogok sok esetben alapítványokra szállt át. Több projekt is ezekre az alapítványokra összpontosított, de az innovációs potenciáljukat még nem sikerült teljes mértékben kiaknázni.

A szakpolitikai célkitűzések specifikus célvizsgálatában a kis- és középvállalkozások

növekedése kiemelt figyelmet kap. Ez azt mutatja, hogy a 2014 és 2020 közötti időszakban a két ország közötti alapvető üzleti együttműködésre nagyobb hangsúlyt fektettek, mint a közös vállalkozások innovatív aspektusaira. A 4. szakpolitikai célkitűzés tekintetében a kultúra és a fenntartható turizmus területét emeli ki a dokumentum, amely területen nagyobb hangsúlyt fektetnének a társadalmi befogadásra, a társadalmi innovációra és a társadalmi szerepvállalásra.

A készítők megállapítják, hogy a turizmus különböző kategóriái, mint például az egészségturizmus, a borturizmus és a gasztroturizmus, mind egyedi innovációkat igényelnek ahhoz, hogy iparágként tovább bővíljenek. De ide tartoznak az egyénekre szabott turisztikai modellek, a kreatív technológiák és metodológiák alkalmazásai is, például a turisztikai szolgáltatások digitalizálásának előmozdítása érdekében, vagy akár a turisztikai termékek fejlesztése újszerű, határokon átnyúló csomagajánlatok formájában.

A dokumentum rámutat, hogy a határon átnyúló régió innovációs teljesítménye gyenge, a GDP arányában alacsonyak a K+F-kiadások és a KKV-k innovatív tevékenységekre fordított kiadásai. Mindkét tényező hozzájárul a régió gyenge innovációs teljesítményéhez. A teljesítmény fokozható az új szolgáltatások igénybevételeivel, innovatív termékek kifejlesztésével és a KKV-kkal való partnerségen alapuló technológiai fejlesztésekkel és azok alkalmazásával.

A magyar-szlovén interregionális együttműködési programdokumentum elemzése

A 2021-2027-es időszakra szóló programdokumentumot a horváthoz hasonlóan 2022-ben fogadták el, és négy fő fejezetre oszlik, amely tartalmazza a közös programstratégiát, a fő fejlesztési kihívásokat és szakpolitikai válaszokat, a prioritásokat, a pénzügyi ter-

vet, valamint a programpartnerek szerepét. A kulcsszavas keresés során 22 esetben található utalás az innovációra, valamint a szókapcsolataira (2. táblázat).

Megjelenés	Előfordulások száma
Társadalmi innováció	6
Innovatív szektor	2
Innovatív központ vagy szervezet	4
Termelési innováció	2
Kutatás, fejlesztés, innováció (K+F+I)	3
Turisztikai innováció	4
GINOP	1

2. táblázat: A magyar-szlovén programtervben az innováció kulcsszó előfordulási száma (2021-2027) (db)

Table 2: Number of occurrences of the key word 'innovation' in the Hungarian-Slovenian program plan (2021-2027) (pcs)

Forrás: saját szerkesztés

A programdokumentum kiemeli, hogy a határmenti régiókban jelen van a határokon átnyúló együttműködés a kutatóintézetek, az egyetemek, a technológiai parkok és az innovációs központok között, amely együttműködések minden esetben innovációorientáltak tekinthetők. A közös kutatási tevékenységekkel és tanácsadási szolgáltatásokkal rendelkező intézmények képesek és igyekeznek is támogatni a határmenti térség kulcsfontosságú ágazataiban működő vállalatok fejlődését, továbbá törekednek a KKV-k esetében a partnerségre és ezen vállalkozások fejlesztésére is.

A dokumentum fontosnak tartja a fenntartható turisztikai infrastruktúra és mobilitás fejlesztését, valamint a turizmus minőségének javítását, amelyre lehetőséget az új innovatív turisztikai attrakciókon és szolgáltatásokon keresztül látják, valamint az elemzések alapján a közös turisztikai desztinációmenedzsment

adhat erre lehetőséget, hozzájárulva a helyi vállalkozások és háztartások jövedelmének növeléséhez. A határon átnyúló program tervezett beavatkozásai a dokumentum alapján azokra a tematikus területekre összpontosítanak, amelyek meghatározóak a határ menti térségben, pl. a természetvédelem, a turizmus és az emberek közötti kapcsolatok.

Magyarország esetén a program specifikus célkitűzései között szerepel a kultúra és turizmus fejlesztéséhez kapcsolódó szinergiák kialakítása más operatív programok innovációs célkitűzéseivel, például a turizmus területén. A dokumentum több ponton kitér a társadalmi innovációra, megemlíti, hogy a prioritások és az egyedi célkitűzések során törekedni kell a kultúra és a fenntartható turizmus szerepének erősítésére a gazdasági fejlődés előmozdításában és a társadalmi innovációban.

A magyar-szerb interregionális együttműködési programdokumentum elemzése

A programdokumentum nyolc fő egységből épül fel, és nagy hangsúllyal jelennek meg benne a prioritások, valamint maga a közös programstratégia is. A kulcsszavas keresés során az innováció kifejezésre és a szókapcsolataira összesen 22 találat volt (3. táblázat).

A dokumentum megemlíti, hogy a támogatások hozzájárulhatnak az oktatás és az egész életen át tartó tanulás célkitűzéséhez, valamint a Kreatív Európa közvetve hozzájárulhat a kultúra és a fenntartható turizmus szerepének erősítéséhez a gazdasági fejlődésben, a társadalmi befogadásban és társadalmi innovációban. A szöveg megemlíti továbbá, hogy a közelmúltban kötött kétoldalú megállapodások, valamint az innovatív kezdeményezések ellenére az egészségügyi ellátásban a határon átnyúló betegvándorlás megvalósítása és kezelése nem megoldott továbbra sem.

Az elemzés rámutat, hogy az egyes progra-

Megjelenés	Előfordulás száma
Egészségügyi ellátás innovációja	2
Innovációs ökoszisztéma	3
Társadalmi innováció	4
Kutatás, fejlesztés és innováció (K+F+I)	2
Szociális innováció	2
Turisztikai innováció	2
GINOP	1
Innovációs és Technológiai Minisztérium	2
Innovatív megoldás	2
Gazdasági innováció	2

3. táblázat: A magyar-szerb programtervben az innováció kulcsszó előfordulási száma (2021-2027) (db)

Table 3: Number of occurrences of the keyword innovation in the Hungarian-Serbian program plan (2021-2027) (pcs)

Forrás: saját szerkesztés

mok között található komplementaritások, amelyek közül a legjelentősebbnek tekinti az egészségügyi ágazati, majd a (szociális) innováció területén és a K+F területen megvalósuló tevékenységeket. A 2. prioritási tengelyen jelenik meg célkitűzésben a befogadóbb, szociálisabb Európa létrehozása, amelyen belül szerepet kap az emberi és kulturális értékek fejlesztése azáltal, hogy a kultúra és a fenntartható turizmus kap fókuszot a gazdasági fejlődésben, a társadalmi innovációban, valamint a társadalmi befogadásban - ezen keresztül kapcsolódik össze a kultúra, a turizmus, valamint a társadalmi innováció témája.

A dokumentum kiemeli, hogy a modern kor eszközeit alkalmazó, a térségben végzett innovatív tevékenység elősegíti a versenyképes és szociálisan befogadó turisztikai kínálat kialakítását, valamint ezek következtében az innovatív módon kifejlesztett turisztikai termékek a meglévő kulturális hagyományokon

és természeti értékeken alapulnak, így biztosítva a fenntartható turizmust, például az aktív- és ökoturizmust. Fontos elemként emeli ki, hogy a társadalmi innováció ösztönzése, valamint kreatív és innovatív intézményi megoldások alkalmazása a közigazgatásban segítik a határokon átnyúló területi irányítási szervezetek intézményi kapacitásfejlesztését.

Továbbá megállapítja a programdokumentum, hogy a testvérvárosi kapcsolatok fejlesztése állami és civil szervezetek bevonásával jelentősen javíthatja a helyi kormányzás minőségét, és a hangsúlyozottan innovatív megoldások bevezetésére ösztönözhet, a helyi közösségek hatékonyabb bevonásával a kormányzati intézkedésekbe.

Következtetés és javaslatok

Ha az innováció előfordulási gyakoriságát összehasonlítjuk a magyar-horvát, magyar-szlovén, és magyar-szerb programtervekben, érdekes hangsúlyeltolódásokat találhatunk. A magyar-horvát dokumentumban a „KKV-k és innováció” kapcsolata a leggyakrabban említett kategória (nyolc előfordulás), ami a KKV-k fontosságát jelzi a célterületen a regionális innovációban és gazdaságfejlesztésben. A „gazdasági innováció” és „innovációs teljesítmény” is kiemelkedően magas (mindkettő hat előfordulás), ami az innováció gazdasági szerepére utal. A magyar-szlovén programban a „társadalmi innováció” a leggyakoribb (hat előfordulás), ami azt jelölheti, hogy a szociális kérdések és a társadalmi igazságosság fontos szerepet játszanak a program innovációs célkitűzéseiben.

A „turisztikai innováció” és az „innovatív központ vagy szervezet” is figyelmet kap (mindkettő négy előfordulás) a dokumentumban. A magyar-szerb programtervben a „társadalmi innováció” szerepel a legtöbbször (négy előfordulás), hasonlóan a magyar-szlovén programtervhez. Az „innovációs ökoszisztéma” és az „egészségügyi ellátás inno-

vációja” is megjelenik, ami a komplex, rendszerszintű megközelítést és az egészségügyi innováció jelentőségét tükrözi. Mindezek alapján megállapítható, hogy míg vannak közös prioritások a három programtervben, például a társadalmi innováció és a KKV-k innovációs tevékenységeinek hangsúlyozása, azonban több egyedi hangsúly is található,

Megjelenés	Előfordulás száma
Egészségügyi ellátás innovációja	2
Innovációs ökoszisztéma	3
Innovatív megoldás	2
Innovatív szektor	2
Innovatív központ vagy szervezet	6
Termelési innováció	2
Innovációs fejlesztés	3
Gazdaságfejlesztési és Innovációs OP (GINOP), gazdasági innováció	10
Innovációs teljesítmény	10
KKV és innováció kapcsolata	8
Innovációs projekt	5
Oktatás és innováció	3
Társadalmi- és szociális innováció	13
Turizmus és innováció	10
Kompetencia és innováció	2
Kutatás, fejlesztés és innováció (K+F+I)	10
Innovatív termék-, szolgáltatás- és technológiafejlesztés	6

4. táblázat: Az innováció kategorizált előfordulása a három vizsgált határon átnyúló együttműködési programban a 2021-2027-es időszakban

Table 4: Categorized incidence of innovation in the three examined cross-border cooperation programs in the period 2021-2027

Forrás: saját szerkesztés

amelyek regionális különbségekre és sajátosságokra utalnak.

Ha az összesített adatokat elemezzük, azt látjuk, hogy a 2021-2027-es időszakban az innováció több új kategóriában került előtérbe a vizsgált határon átnyúló együttműködési programokban. Az adatok szerint a társadalmi- és szociális innováció (13 előfordulás), a gazdasági innováció (tíz előfordulás), az innovációs teljesítmény (tíz előfordulás), a turizmus és innováció (tíz előfordulás), és a kutatás, fejlesztés és innováció (K+F+I) (tíz előfordulás) területei emelkedtek ki. (4. táblázat).

Az innováció számos formájának megjelenése a programokban rámutat a határmenti innovációs együttműködések fontosságára. A kis- és középvállalkozások (KKV-k) innovációs tevékenységeinek kiemelt jelentősége (nyolc előfordulás) azt sugallja, hogy ezek az intézmények fontos szereplők a regionális innovációs ökoszisztémákban, és kulcsszerepet játszanak a gazdasági fejlődés előmozdításában.

A turisztikai innováció szerepe (tíz előfordulás) rámutat arra, hogy az innovációs tevékenységek nem korlátozódnak a technológiai ágazatokra. A társadalmi és szociális innováció hangsúlyos szerepe (13 előfordulás) arra utal, hogy a programokban prioritást élveznek azok a megoldások, amelyek a társadalmi kihívásokat, mint például az egyenlőtlenségek csökkentése, az egészségügyi ellátás javítása, vagy a környezeti fenntarthatóság előmozdítását célozzák meg.

Az EU kohéziós politikája évek óta nagy hangsúlyt fektet az innováció előmozdítására határokon átnyúló együttműködésben, a gazdasági fejlődés, a regionális integráció és a társadalmi kohézió kulcsfontosságú elemeként azonosítva azt (European Commission 2018). A Szerbiára, Horvátországra és Szlovéniára vonatkozó fenti adatokkal összehasonlítva nyilvánvaló, hogy az uniós fejlesztési dokumentumokkal számos átfedést és egyezést találunk. Mindkét kontextusban a gazdasági és társadalmi innováció, illetve a kis- és kö-

zép vállalkozások (KKV-k) innovációs tevékenységben betöltött szerepe kap hangsúlyt, összhangban az EU tágabb értelemben vett stratégiáival.

A vizsgálat alapján azonban egyedi regionális tendenciák is megfigyelhetők, például kiemelkedő a turizmus és az innováció kapcsolatára irányuló fókusz, ami a vizsgált országok földrajzi, kulturális és történelmi jellemzőinek köszönhető, lévén ezen országok jelentős európai turisztikai célpontok, illetve a határ régiók ipara fejletlen, így más szektorok innovációs potenciáljának kiaknázása kap jelentőséget. Nagyobb hangsúlyt kap a vállalatok és ágazatok innovatív teljesítménye is, ami a versenylőny és a termelékenység javítására irányuló regionális törekvése utalhat.

Figyelemre méltó, hogy míg az EU fejlesztési dokumentumai kiemelik a kutatás, fejlesztés és innováció (K+F+I) fontosságát, a vizsgált dokumentumokban ezek a kapcsolódások kevés említést kapnak, amelynek oka lehet a regionális erőforrások szűkössége, a stratégiai prioritások változása vagy a hangsúly áthelyeződése a közvetlenebb és gyakorlatiasabb innovációs tevékenységek irányába, amelyek közvetlenül hozzájárulnak a regionális növekedéshez és fejlődéshez. A regionális programozás kevésbé hangsúlyozza a K+F+I-t, mint az uniós fejlesztési dokumentumok, ami stratégiai elmozdulásokra vagy költségvetési korlátokra utal. Ez az eltérés további vizsgálatot és esetleg a regionális prioritások újragondolását igényli az uniós célok fényében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Chesbrough H. W. (2006): *Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology*. Harvard Business School Press, Boston. 227. p.

European Commission, Directorate-General for Regional and Urban Policy, Organisation for Economic Co-operation and Development (2014): *Regions and innovation: collaborating*

across borders. OECD Publishing. <https://data.europa.eu/doi/10.1787/9789264205307-en>

European Commission, Directorate-General for Regional and Urban Policy (2018): *My region, my Europe, our future – Seventh report on economic, social and territorial cohesion*, Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2776/176864>

Gómez Prieto J. – Demblans A. – Martínez P. A. (2019): *Smart Specialisation in the world, an EU policy approach helping to discover innovation globally*. Outcomes, lessons and reflections from the first global workshop on Smart Specialisation. 39. p.

Interreg Programme (2021): *Interreg VI-A Slovenia-Hungary, Programming document for the programming period 2021-2027*.

Interreg Programme (2022): *Interreg VI-A IPA Hungary Serbia, Programming document for the programming period 2021-2027*.

Interreg Programme (2022): *Interreg VI-A Slovenia-Hungary, Programming document for the programming period 2021-2027*.

Leijten J. (2019): *Innovation policy and international relations: directions for EU diplomacy*. *European Journal of Futures Research* 7 (1) pp. 1-21.

Makkonen T. – Rohde S. (2016): *Cross-border regional innovation systems: conceptual backgrounds, empirical evidence and policy implications*. *European Planning Studies* 24 (9) pp. 1623-1642.

Medeiros E. (2016): *Territorial Cohesion: An EU Concept*. *European Journal of Spatial Development* 60 pp. 1-30.

OECD/Eurostat (2005): *The Oslo Manual*. OECD, Paris. 164. p.

Platonov V. – Bergman J. (2011). *Cross-Border Cooperative Network in the Perspective of Innovation Dynamics*. *International Journal of Knowledge-Based Organizations* 1 (1) pp. 1-19.

UNCTAD (2013): *Global Value Chains and Development: Investment and Value Added Trade in the Global Economy*. United Nations. 40. p.

A hazai külföldi közvetlen tőkebefektetések területi differenciáltsága és hatása a bruttó hazai termék (GDP) alakulására

Spatial differentiation of domestic foreign direct capital investments and their effect on the development of the gross domestic product (GDP)

Komarek Levente

ABSZTRAKT

Magyarország számára a közvetlen külföldi tőkebefektetések jelentős szereppel bírtak az átalakuló gazdaság szerkezeti újjáépítésében és modernizációjában, ezzel hozzájárulva a gazdaság fejlődéséhez. Annak érdekében, hogy egy adott ország és térség gazdasági fejlettségét meghatározzuk, ismernünk kell annak főbb gazdasági mutatóit. Ezen adatok alapján valós képet kaphatunk az egyes országok fejlettségi szintjéről és az egyes térségek gazdaságban betöltött súlyáról és szerepéről. Hazánk nyitott, tőkehiányos, kis gazdaság, ezért számára mindig is meghatározó szerepe volt a külföldi tőkebefektetéseknek. Az elmúlt évtizedekben a tőkén kívül természetesen fejlett technikához is hozzájutottunk, új piacok nyíltak meg, valamint a világ gazdaságainak érdeklődése

más módon is ösztönözte az ország és egyes térségek gazdasági fejlődését.

A rendszerváltozás után, majd pedig az Európai Unióhoz történő csatlakozást követően jelentős területi fejlettségbeli különbségek alakultak ki. Ebből kifolyólag olyan hazai kutatásokra van szükség, amelyek arra adnak választ, hogy milyen pozitív vagy negatív változások következtek be ezen a téren az elmúlt években. Az elemzés Magyarország 20 területi egységének (19 vármegye + főváros) differenciált fejlettségi különbségeit vizsgálja a hazai külföldi közvetlen tőkebefektetésekre fókuszálva, figyelembe véve a bruttó hazai termék (GDP) alakulására gyakorolt hatását. A területi különbségek differenciáltságának bemutatására matematikai-statisztikai módszereket (rangarány, relatív rangsor, korreláció) alkalmaztam, különös tekintettel a változás mértékére és irányára.

ABSTRACT

In Hungary, foreign direct investments have played a significant role in the structural reconstruction and modernization of the transforming economy, thus contributing to economic development. In order to determine the economic development of a given country and region, we need to know its main economic indicators. These data provide a realistic picture of the level of development of each country and its importance and role in the economy. Hungary is an open, capital-deprived small economy, which is why foreign capital investments have always played a decisive role for it. In addition to capital, of course, in recent decades, we have gained access to advanced techniques, new markets have opened up, and the interest of world economies has in other ways stimulated the economic development of the country and certain regions.

After the regime change and later, following the accession to the European Union, there were significant regional development differences in Hungary. For this reason, analyses are needed to answer what positive or negative changes occurred in this field in recent years. The analysis examines the differentiated development of the 20 territorial units of Hungary (19 counties + Budapest) from some aspects, as well as the development level of Hungary. Mathematical-statistical methods (rang-ratio, relative rank, correlation) were applied to present the changes of recent years with special regard to the extent and the direction of change.

Bevezetés

A rendszerváltozás előtti években a magyar gazdaságot komoly egyensúlyi problémák és hatalmas adósság terhek sújtották. A négy évtized szocialista gazdaságára épülő kötött áras árukereskedelem a KGST piac szétesése

miatt hirtelen épült le, az infláció elszabadult. A privatizáció révén megvalósuló tőkebefektetések megalapozták a növekedés feltételeit (Ligeti, 2010). A magyar gazdaság 1990 óta végbement sikeres szerkezeti átalakulásában meghatározó szerepet játszottak a külföldi közvetlen tőkebefektetések. Magyarországon ezek a külföldi tőkebefektetések az 1990-es években jelentek meg, állományuk értéke azóta folyamatosan növekedett. A közvetlen külföldi beruházások beáramlásának köszönhetően a termelékenység is növekedésnek indult, valamint hozzájárult a technológiák modernizációjához, újabb exportkapacitások létrehozásához, új munkahelyek teremtéséhez, javította az ország külső pénzügyi egyensúlyát (Fábián, 2012).

A fejlődéshez és a versenyképesség megteremtéséhez, illetve annak növeléséhez napjainkban is folyamatosan tőkére van szükség. Ez a tőke származhat belső és külső forrásból. Mivel azonban belső forrásaink mindig szűkösek voltak és most is azok, külsőket is igénybe kell vennünk. A külső forrás lehet külföldi hitel, vissza nem térítendő támogatás, segély és lehet külföldi működő tőke. Ez utóbbi igénybevétele gazdasági fejlődésünk különböző szakaszaiban többször fontos volt és ma is nélkülözhetetlen (Abonyiné – Komarek, 2005).

Magyarországon az elmúlt évtizedekben, különösen a rendszerváltozás, majd pedig az Európai Unióhoz való csatlakozás után egyre nagyobb hangsúlyt kapott a területi fejlődés elemzése (Abonyiné – Komarek, 2007; Dobosi, 2003).

A területi elemzések felértékelődése miatt a fejlettség mérésének módszerei az elmúlt évtizedekben átalakultak. Az alkalmazott módszerek követték a globális gazdasági és társadalmi folyamatokat, a hazai és nemzetközi trendeket, a statisztikai adatbázisok fejlődését. A területi fejlődéssel kapcsolatos elemzések továbbra is a területi különbségekre, a fejlődés tényezőinek feltárására és a

területi differenciálódás csökkentésére tett javaslatokra helyezi a hangsúlyt (Abonyiné – Komarek, 2009, 2010; Tóth, 2013).

A területi fejlettség elemzésére gyakran alkalmazott mutató a bruttó hazai termék (GDP) (Bruckner et al., 1999; Farkasházi, 1998; Kovács, 2002; Nemes Nagy, 1995). Számos magyar kutató vizsgálta a bruttó hazai termék (GDP) alapján a területi különbségeket, illetve Magyarország vármegyéinek és régióinak fejlettségi sorrendjét (Bruckner – Gether, 2003; Cserháti et al., 2005; Kása, 2006).

A területi különbségek bemutatására a magyar szakemberek gyakran alkalmazzák a közvetlen külföldi tőkebefektetések terület-egységek szerinti alakulását, amelyet nagyon sok aspektusból vizsgálhatunk. Elemezhetjük a volumenének-, az ágazati-, a termékcsoport-, a termékszerkezetének-, a területi struktúrájának alakulását, a tőkeforrás-, a nagyság-, a szektor szerinti megoszlását is (Abonyiné – Komarek, 2011; Komarek, 2011, 2012a, 2012b, 2013a, 2013b, 2013c, 2017).

Összességében elmondható, hogy a területi fejlettségi vizsgálatok minden esetben a nyugat – keleti „lejtőről”, illetőleg a (fő) város – vidék szembenállásról tanúskodtak. A területi különbségekhez kapcsolódó elemzések többnyire egymást erősítve, igazolva mutattak rá a Nyugat- és Észak-Dunántúl fejlettségére, az Alföld átlagos, ugyanakkor vegyes képet mutató helyzetére, valamint a Dél-Dunántúl és Észak-Magyarország kedvezőtlen pozíciójára (Abonyiné – Komarek, 2015; Tóth, 2013).

Anyag és módszer

Az elemzéshez adatforrásként a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) által rendelkezésre álló statisztikai adatokat használtam fel. Az adatokból olyan mutatókat képeztem, amelyek lehetővé tették Magyarország fejlettségének időbeni és területi összehasonlító elemzését és a bekövetkezett változások főbb tendenciáinak bemutatását. Az elemzés

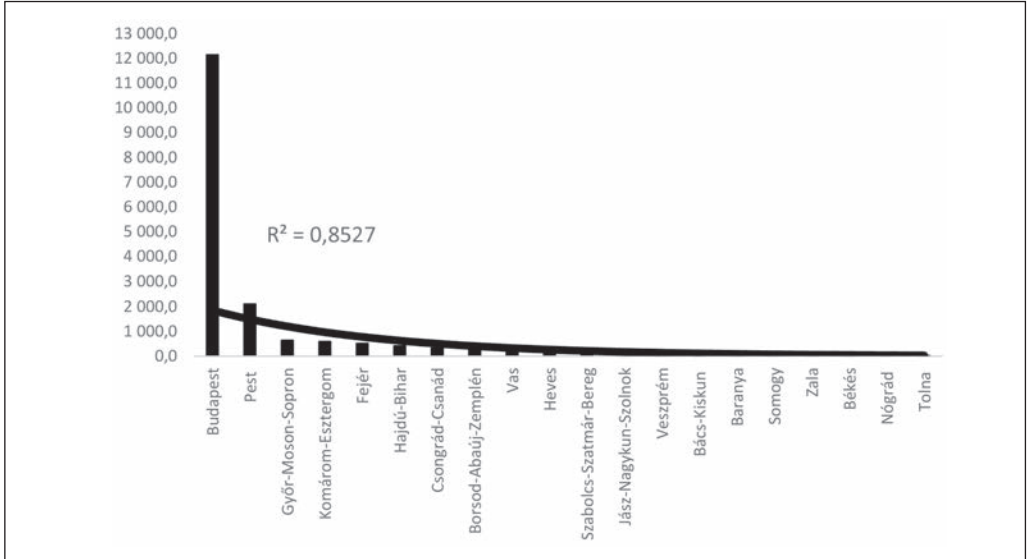
a külföldi közvetlen tőkebefektetések területi differenciáltságára és a bruttó hazai termék (GDP) területi alakulására fókuszál.

A rendszerváltozást követő években, majd pedig az Európai Unióhoz történő csatlakozását követően, Magyarország területi fejlettségében változások következtek be. Ezek a változások szükségessé teszik olyan vizsgálatok és elemzések elvégzését, amelyek válaszokat adnak arra vonatkozóan, hogy a területi (vármegyei szintű) fejlettségben történtek-e pozitív vagy negatív irányú változások, illetve mely területegység (vármegye) súlya és szerepe növekedett vagy csökkent az elmúlt években ezen a téren. Ezen feltevések megválaszolására elemzésemhez matematikai-statisztikai módszereket (rang-arány, relatív rang, korreláció) alkalmaztam.

Eredmények

Egy térség fejlettségét jelentős mértékben befolyásolja a külföldi közvetlen tőkebefektetések volumenének alakulása. A gazdasági növekedés, a fejlődés, a versenyképesség, az ágazati és a területi struktúra változásának legfőbb forrása a tőke, amely lehet hazai és külföldi működő tőke is. A tőke és a hozzá kapcsolódó beruházások multiplikátor hatása miatt nem közömbös annak nagysága, időbeni eloszlása és területi alakulása. Azok a térségek, amelyek hosszú távon kitüntetett helyzetet élveznek a tőkebefektetéseknek köszönhetően, tartós, dinamikus fejlődése, bővülése miatt, általában dinamikus térséggé válnak, míg ahová nem jut ezekből a fejlesztési tőkeforrásokból, vagy csak kevés, esetleg kevésbé hatékony a felhasználása, tartósan lemaradnak. Az is nagyon fontos, hogy a gazdaságpolitika, és (vagy) a gazdasági gyakorlat a legoptimálisabb, perspektivikus nemzetgazdasági ágakat preferálja.

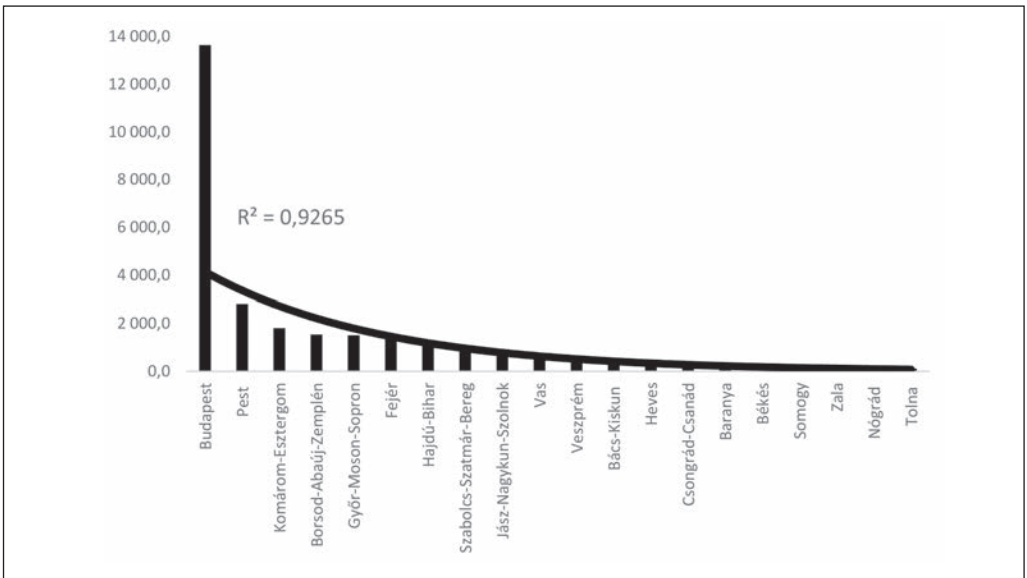
A külföldi közvetlen tőkebefektetések esetében megállapítható, hogy a főváros, Budapest vezető szerepe állandósult a vizsgált időszak-

1. ábra: A külföldi közvetlen tőkebefektetések volumenének vármegyéenkénti rangsora (milliárd Ft) (2010)

Figure 1: Ranking of the volume of foreign direct capital investments by county (billion HUF) (2010)

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

2. ábra: A külföldi közvetlen tőkebefektetések volumenének vármegyéenkénti rangsora (milliárd Ft) (2020)

Figure 2: Ranking of the volume of foreign direct capital investments by county (billion HUF) (2020)

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

ban a rang-arány és a relatív rang alapján egyaránt. A két mutató esetében jelentős különbségek figyelhetők meg. A rang-arány és a relatív rang esetében is a főváros, Budapest képezte a maximumot és Tolna vármegye a minimumot ($K_{2010} = 481,4$; $K_{2020} = 126,5$; $Q_{2010} = 13,1$; $Q_{2020} = 9,5$) (1. ábra, 2. ábra). Ha a külföldi közvetlen tőkebefektetések volumenét vesszük górcső alá, akkor elmondható, hogy 2010-ben 63,9%-a fővárosba koncentrálódott. 10 év távlatából, 2020-ra a külföldi közvetlen tőkebefektetések esetében jelentősebb területi változások következtek be. A főváros szerepe csökkent, míg a megyék szerepe felértékelődött ezen a téren. 2020-ban a külföldi közvetlen tőkebefektetések csak 44,9%-a került Budapestre, a többi a vármegyék versenyképességét erősítette.

Ha a főváros nélkül vizsgáljuk a külföldi közvetlen tőkebefektetések alakulását, akkor megállapítható, hogy Pest vármegye képviselte a felső szélső értéket, míg Tolna vármegye pedig az alsó szélső értéket. A vizsgált időszakban főleg a dunántúli vármegyék (Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom) emelkednek ki ezen a téren. A dunántúli vármegyék mellett még Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyébe érkezett az elmúlt években jelentősebb külföldi közvetlen tőkebefektetés. A rangsor végén Nógrád és Tolna vármegye található.

Ha a rang-arányt és a relatív rang alakulását a főváros, Budapest nélkül a 19 vármegyére vizsgáljuk, akkor is jelentős területi különbségeket figyelhetünk meg. Ebben az esetben Pest vármegye a maximumot, míg Tolna vármegye a minimumot képezte ($K_{2010} = 83,6$; $K_{2020} = 26,1$; $Q_{2010} = 2,2$; $Q_{2020} = 1,9$). Ebben az esetben is szembevetendő a két szélső érték közötti olykor igen jelentős különbség. Tehát elmondható, hogy a főváros és Pest vármegye az elmúlt időszakban továbbra is a legfőbb nyertese a külföldi közvetlen tőkebefektetéseknek, mivel több mint 50%-a e két területet foglalja magában. A külföldi közvetlen tőkebefektetők

között az első helyen Dél-Korea áll, amely Magyarország egyik legnagyobb befektetőjévé vált az elmúlt években. Az ázsiai országok közül még Kína és Japán említhető meg ezen a téren. A nyugat-európai országok közül Németország, Franciaország, Hollandia, Ausztria és Svájc hajtott végre jelentősebb befektetéseket hazánkban.

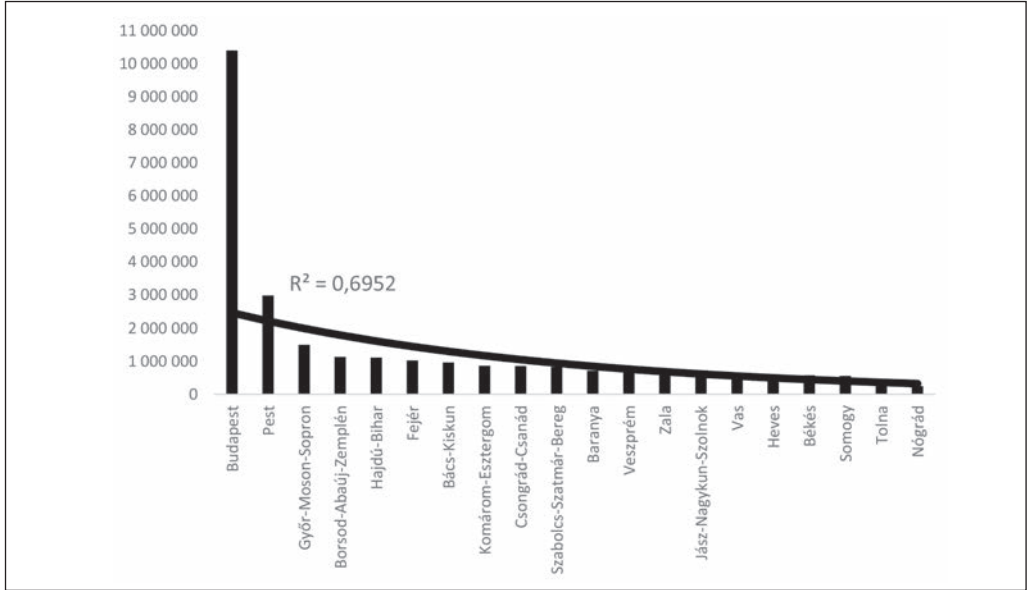
Ha az külföldi közvetlen tőkebefektetések ágazati struktúráját vizsgáljuk, akkor megállapítható, hogy még mindig az elektronika és a járműgyártás vezet, amelyet az élelmiszeripar követ.

Napjainkban a külföldi közvetlen tőkebefektetésekhez kapcsolódó területi aránytalanságokat a gazdaságpolitika igyekszik kezelni, amelynek eredményeképpen egyre több vármegye válik célpontjává a közvetlen külföldi befektetőknek. Ezek elősegíthetik az egyes térségek gazdasági növekedését és fejlődését.

A területi fejlettség különbségeit számos statisztikai mutató segítségével jellemezhetjük. Ezen mutatók közül a leggyakrabban a bruttó hazai termék (GDP) területi szintű alakulását alkalmazzák. A bruttó hazai termék (GDP) volumenének és fajlagos értékeinek elemzésekor számos kritikai észrevétel vetődik fel ennek objektív voltára vonatkozóan. Ugyanakkor elmondható, hogy a térségek komplex fejlettségének meghatározásához ma sem ismeretesebb jobb mutató.

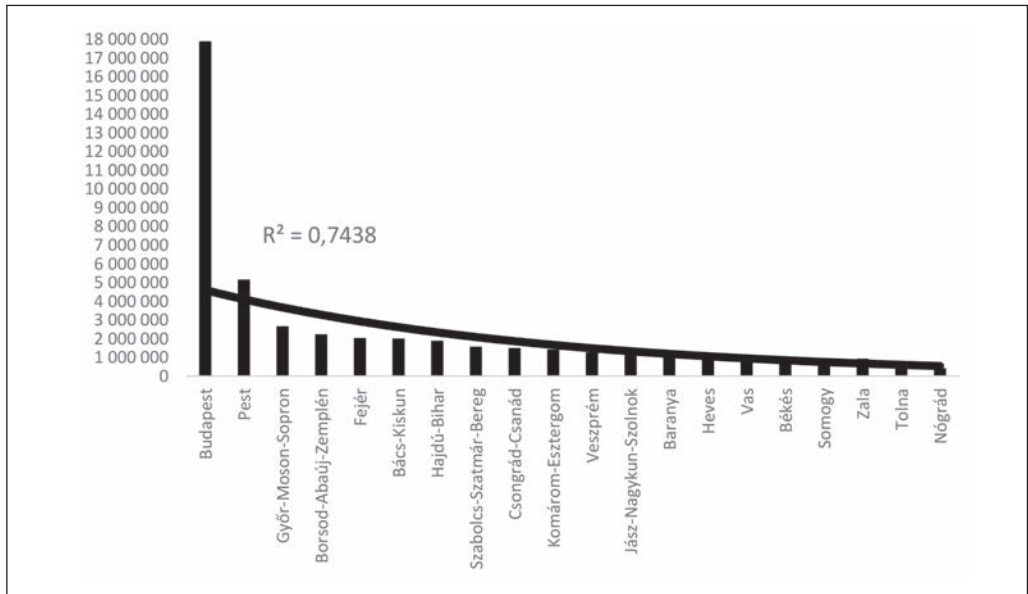
A vizsgált időszakban megállapítható, hogy Budapest kitüntetett szerepe nemcsak állandósult, hanem dinamikusabban növekedett is. A rang-arány növekedett, a relatív rang pedig csökkent, ahol Budapest képezte a maximumot és Nógrád vármegye a minimumot ($K_{2010} = 41,9$; $K_{2020} = 42,6$; $Q_{2010} = 7,4$; $Q_{2020} = 7,2$) (3. ábra, 4. ábra). Ez nem csak a főváros nagyon dinamikus fejlődéséből, hanem a leszakadó térségek lassú előre mozdulásából is adódott.

A vármegyék közül a felső szélső értéket rendre Budapest alkotta. Az élenjáró bolyban nagyon diverzifikált a helyzet. A vármegyék

3. ábra: A bruttó hazai termék (GDP) volumenének vármegyéenkénti rangsora (millió Ft) (2010)
Figure 3: Ranking of the volume of gross domestic product (GDP) by county (million HUF) (2010)

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

4. ábra: A bruttó hazai termék (GDP) volumenének vármegyéenkénti rangsora (millió Ft) (2020)
Figure 4: Ranking of the volume of gross domestic product (GDP) by county (million HUF) (2020)

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

tekintetében kiemelkedik Pest, Győr-Moson-Sopron és Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye.

Az alsó szélső értékű csoportok körében sem történt markáns változás. A vizsgált időszakban mindig Nógrád vármegye volt a sereghajtó. Nógrád vármegye mellett Tolna, Somogy és Zala vármegye volt a leginkább lemaradó a bruttó hazai termék (GDP) tekintetében.

Ha a range-arány és a relatív rang alakulását Budapest nélkül a 19 vármegyére vizsgáljuk, akkor is erőteljes differenciálódás állapítható meg. Ebben az esetben Pest vármegye képezte a maximumot, míg Nógrád vármegye a minimumot ($K_{2010} = 12,0$; $K_{2020} = 12,3$; $Q_{2010} = 2,0$; $Q_{2020} = 2,0$). Ebben az esetben is szembetűnő a két szélső érték közötti különbség.

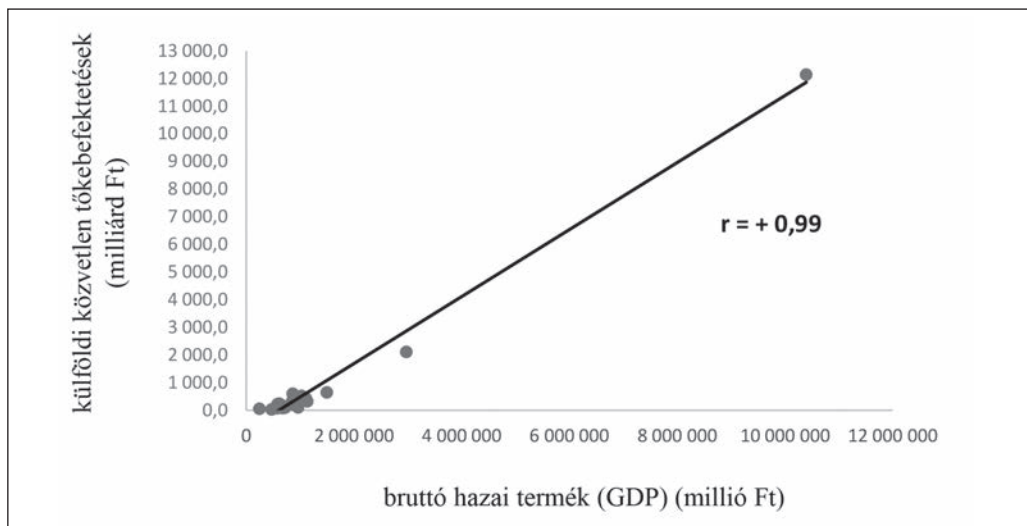
A bruttó hazai termék (GDP) területi alakulásáról megállapítható, hogy a fejlett vármegyék egyre fejlettebbek lettek, míg a lemaradók mindinkább leszakadtak a vizsgált időszakban.

A külföldi közvetlen tőkebefektetések ala-

kulását összevettem a bruttó hazai termék (GDP) alakulásával. Megállapítást nyert, hogy a bruttó hazai termék (GDP) és a külföldi közvetlen tőkebefektetések között szoros pozitív korrelációs kapcsolat áll fenn ($r_{2010} = +0,99$; $r_{2020} = +0,99$) (5. ábra, 6. ábra). Azok a térségek, amelyekben jelentős a közvetlen külföldi tőkebefektetések volumene, ott általában magas a bruttó hazai termék (GDP) alakulása.

Következtetések és javaslatok

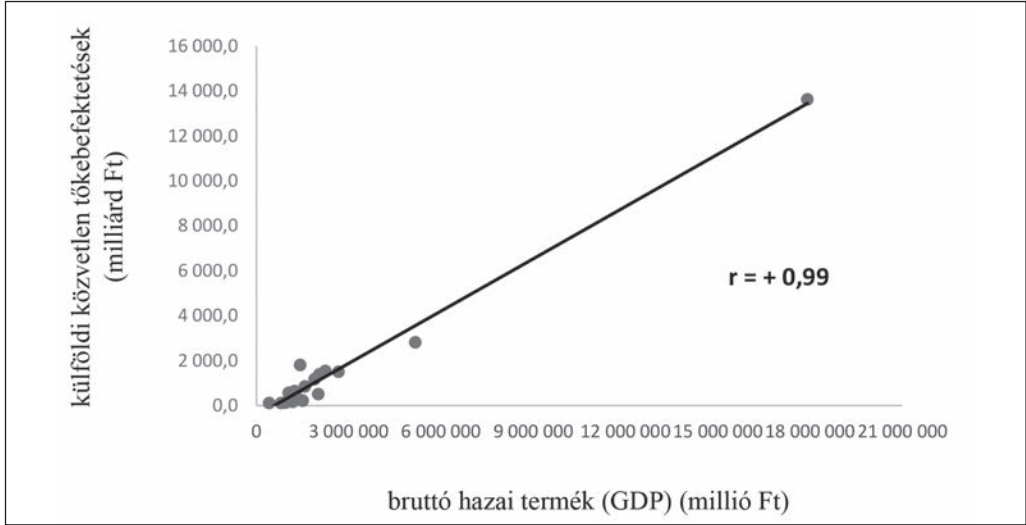
A külföldi közvetlen tőkebefektetések régiók szerinti alakulását és változásának időbeni mértékét mutatja az 1. számú táblázat. Az adatok alapján elmondható, hogy a főváros szerepe a csökkenés ellenére még mindig meghatározó ezen a téren. A Dunántúli régiók esetében, a Dél-Dunántúl kivételével jelentősebb növekedés tapasztalható. Hasonló a helyzet a Dunától keletre eső régiók esetében is. Igaz, itt jelentősebb a differenciálódás a külföldi közvetlen tőkebefektetések mértékét

5. ábra: A külföldi közvetlen tőkebefektetések és a bruttó hazai termék (GDP) közötti kapcsolat vármegyénkénti alakulása (2010)

Figure 5: Development of the relationship between foreign direct capital investments and gross domestic product (GDP) by county (2010)

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

6. ábra: A külföldi közvetlen tőkebefektetések és a bruttó hazai termék (GDP) közötti kapcsolat vármegyénkénti alakulása (2020)

Figure 6: Development of the relationship between foreign direct capital investments and gross domestic product (GDP) by county (2020)

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

illetően, és ezek általában egy-egy nagyobb településre koncentrálnak. E mellett elmondható, hogy 2010-ről 2020-ra 59,9%-al növekedett a hazánkba irányuló külföldi közvetlen tőkebefektetések mértéke.

A vizsgálati eredmények azt támasztják alá, hogy a külföldi közvetlen tőkebefektetések igen jelentős hatást gyakorolnak egy terület jelenlegi és jövőbeni fejlődésére.

Ezért amikor a régiók a területi fejlettségi szintjükben a kiegyenlítődésre törekuszenek, különös figyelmet kell fordítaniuk a tőkebefektetésekre. Az elmaradott térségek felzárkóztatása csak intenzív fejlesztési források megszerzésével lehetséges. Ha a beruházás területileg egyenlőtlenül valósul meg, azok a térségek, amelyek hosszú távon kitüntetett helyzetet élveznek a befektetések tartós bő-

Területegység	2010	2020	Változás mértéke (%)
Budapest	65,4	47,8	-17,6
Pest	11,4	9,9	-1,5
Közép-Dunántúl	6,7	13,2	+6,5
Nyugat-Dunántúl	5,1	7,7	+2,6
Dél-Dunántúl	1,1	1,4	+0,3
Észak-Magyarország	3,2	7,5	+4,3
Észak-Alföld	4,4	9,4	+5,0
Dél-Alföld	2,7	3,1	+0,4

1. táblázat: A külföldi közvetlen tőkebefektetések régiók szerinti alakulása (%)

Table 1: Development of the foreign direct capital investments by regions (%)

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

vülése miatt, általában dinamikus térséggé válnak, míg ahová kevesebb fejlesztési forrás jut, vagy kevésbé hatékony, tartósan lemaradnak. Az elkövetkező évek nyertesei közé sorolhatjuk a dunántúli vármegyék mellett az alföldi vármegyék közül többek között Bács-Kiskun és Hajdú-Bihar vármegyét. Előbbi a Mercedes (Kecskemét), utóbbi pedig a BMW és a Continental (Debrecen) több milliárd forintos beruházásainak köszönhetően. A megvalósult és a hamarosan megvalósuló új beruházások elősegíthetik az adott térségek dinamikus fejlődését.

Azokban a régiókban, ahol lényegesen magasabb a beruházási kedv és dinamikusabban növekszik a közvetlen külföldi tőkebefektetések volumene, ott általában magasabb a bruttó hazai termék (GDP) alakulása is. Ennek eredményeképpen az egyes térségek fejlettségi szintje növekedhet. A befektetési hajlandóság bővülése, hatékonyságának növekedése elősegítheti a bruttó hazai termék (GDP) további emelkedését, ezáltal hozzájárulva az egyes vármegyék és régiók fejlődéséhez.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Abonyiné Palotás J. – Komarek L. (2005): Jegyzet Magyarország társadalomföldrajza tanulmányozásához. JATEPress Kiadó, Szeged. 190. p.

Abonyiné Palotás J. – Komarek L. (2007): Dél-Alföld gazdasági helyzete és a kilábalás lehetőségei. *Területi Statisztika* 47 (6) pp. 586-594.

Abonyiné Palotás J. – Komarek L. (2009): Gondolatok a Duna szűkebb, illetve tágabb környezetében kifejtett térségfejlesztő hatásáról - A Duna-menti kistérségek összehasonlító vizsgálata. *Comitatus – Önkormányzati Szemle* 19 (6) pp. 69-77.

Abonyiné Palotás Jolán – Komarek L. (2010): A Duna menti kistérségek összehasonlító vizsgálata (A Duna, mint az ország dinamizáló tengelye). pp. 385-393. In.: Veres L. (szerk.)

Duna Térségi Kohézió: II. Interregionális Nemzetközi Tudományos Konferencia, Čikoš Group, Subotica, Szerbia. 440. p.

Abonyiné Palotás Jolán – Komarek L. (2011): Összehasonlító vizsgálatok az ipari beruházások ágazati és területi szerkezetének alakulásáról. *Comitatus – Önkormányzati Szemle* 21 (203) pp. 25-33.

Abonyiné Palotás J. – Komarek L. (2015): Changes in hungarian spatial differences during the past two decades. *Review on Agriculture and Rural Development* 4 (1-2) pp. 29-37.

Bruckner J. – Farkasházi L. – Gether I. (1999): A bruttó hazai termék területi megoszlása 1997-ben. *Területi Statisztika* 39 (3) pp. 235-243.

Bruckner J – Gether I. (2003): A területi GDP-számítás helyzete, a továbbfejlesztés feladatai. *Területi Statisztika* 43 (4) pp. 323-332.

Cserháti I. – Dobosi E. – Molnár Zs. (2005): Regionális fejlettség és tőkevonzási képesség. *Területi Statisztika* 45 (1) pp. 15-32.

Dobosi E. (2003): A komplex regionális fejlettség matematikai-statisztikai elemzése. *Területi Statisztika* 43 (1) pp. 15-33.

Farkasházi L. (1998). A bruttó hazai termék (GDP) területi megoszlása. *Területi Statisztika* 38 (1) pp. 3-11.

Fábián E. (2012): Tőkebefektetések Magyarországon. *Köz-Gazdaság* 7 (1) pp. 111-121.

Kása K. (2006): A gazdasági versenyképesség területi különbségei Magyarországon. *Területi Statisztika* 46 (4) pp. 428-434.

Komarek L. (2011): A magyar ipar főbb sajátosságai az abszolút specializáció tükrében. *Jelenkori Társadalmi és Gazdasági Folyamatok* 6 (1-2) pp. 28-34.

Komarek L. (2012a): The absolute specialisation of Hungarian industry with regard to regional export. *Review on Agriculture and Rural Development* 1 (1) pp. 50-55.

Komarek L. (2012b): A magyar ipar struktúrájának és területi specializációjának főbb

vonásai. A földrajz tanítása – Módszertani folyóirat 20 (1) pp. 28-35.

Komarek L. (2013a): Changes of human resource concentration and specialisation in hungarian industry. Review on Agriculture and Rural Development 2 (1) pp. 91-97.

Komarek L. (2013b): Structural Changes in the Foreign Trade of Hungary and the European Union. Review on Agriculture and Rural Development 2 (2) pp. 521-529.

Komarek L. (2013c): A few regional specialization issues of Hungary. pp. 47-60. In.: Veres L. (szerk.) Regionális földrajzi tanulmányok: Abonyiné Dr. Palotás Jolán 70. születésnapja tiszteletére. Egyesület Közép-Európa Kutatására, Szeged. 244. p.

Komarek L. (2017): A magyar ipar makroszintű specializációja: Területi és ága-

zati struktúra. GlobEdit, Saarbrücken, Németország. 204. p.

Kovács T. (2002): A területi fejlettségi különbségek alakulása Magyarországon. Területi Statisztika 42 (6) pp. 506-517.

Ligeti I. (szerk.) (2010): Jövőképek és gazdasági stratégiák. Ecostat. Gazdaság- és Társadalomkutató Intézet, Budapest. 196. p.

Nemes Nagy J. (1995): A GDP regionális számbavétele. pp. 99-118. In.: Probáld F. (szerk.) Pro Geographia Humana. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 177. p.

Nemes Nagy J. (2009): Terek, helyek, régiók. A regionális tudomány alapjai. Akadémiai Kiadó, Budapest. 350. p.

Tóth B. I. (2013): Időszerű áttekintés: területi fejlettségi vizsgálatok Magyarországon az ezredforduló után. E-Conom 2 (1) pp. 76-89.

A FALU – szerzői útmutató

„A FALU” c. negyedévente megjelenő lektorált szakmai folyóirat, amely magyar nyelven tesz közzé a vidékfejlesztés témaköréhez kapcsolódó eredeti kutatási eredményeket. A folyóirat akadémiai besorolása:

- MTA IV. Agrártudományok Osztálya - magyar nyelvű folyóiratok: A,
- MTA X. Földtudományok Osztálya - magyar nyelvű folyóiratok: A,
- MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya, Regionális Tudományok Bizottsága - magyar nyelvű folyóiratok: C.

A folyóiratot 1985-ben alapította az Agroinform Kiadó és Nyomda Kft. A kiadás joga 2012-ben a Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézethez (NAKVI), majd pedig a mostani Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft.-hez (HOI) került át.

„A FALU” nagy hagyományokkal rendelkező, minősített, – azaz két lektor által értékelt – tudományos folyóirat, a benne található közlemények megfelelnek ezeknek a követelményeknek. A cikkek által feldolgozott témakörök tudományos szemléletűek, módszertanilag megalapozott, igényes szakmai nyelvezettel íródnak. Valamennyi tanulmányhoz angol nyelvű összefoglaló (abstract) is tartozik. A tanulmányok végén a felhasznált szakirodalmat szabályos jegyzékben tüntetik fel. A cikkek – noha tudományos igényűek – ismeretterjesztő jelleggel és az igényes vidéki olvasóközönség számára is közérthető nyelvezettel íródnak.

A folyóiratban publikált tanulmányok tematikája változatos, lefedik a modern vidéktudományok szakterületeit úgy, mint az agrárgazdaságtan, a földrajztudomány, a környezettudomány, a közgazdaságtan, a közigazgatás, a politikatudomány, a regionális tudomány, a szociológia, a természetvédelem és a turizmus területeit. Míg az egyes diszciplínák szabályai szerint készült közlemények módszertani megközelítései különbözőek, a vizsgálatuk tárgya

minden esetben a vidékre és a vidéki térségek fejlesztésére fókuszál.

A kéziratok elkészítése:

Az elkészült és benyújtásra kerülő kézirat hossza – táblázatokkal, ábrákkal és irodalomjegyzékkel együtt – nem haladhatja meg a 20 oldalt. A kézirat szövege A4-es lapméretben, Times New Roman betűtípussal és 12-es betűmérettel, sorkizártan készüljön.

A címdoldalon sorrendben a következők szerepeljenek:

- a kézirat címe, esetleg alcíme (magyar és angol nyelven),
- a szerző(k) neve, a szerző(k) tudományos fokozata (ha van), munkahelye, beosztása, elérhetősége.

A kéziratok szerkezete:

- absztrakt magyar nyelven,
- absztrakt angol nyelven,
- bevezetés, irodalmi feldolgozás,
- felhasznált anyag és alkalmazott módszertan,
- eredmények és azok értékelése,
- következtetések, javaslatok,
- köszönetnyilvánítás (amennyiben indokolt),
- felhasznált irodalom.

Az absztraktot magyar és angol nyelven is el kell készíteni. Az nem tartalmazhat rövidítéseket, s fontos, hogy a magyar és angol nyelvű összefoglalás hossza igazodjon egymáshoz. Az absztraktok hossza minimum 10, maximum 25 sor legyen.

A kézirat elkészítésekor kérjük, vegyék figyelembe, hogy annak közérthetősége különösen fontos az olvasók számára. A cikk elején, annak bevezetőjében kérjük feltüntetni a leglényegesebb szakmai-tudományos kérdéseket, állításokat, kutatási problémákat, amelyre a tanulmány reagálni kíván. Ehhez kapcsolódóan egyértelműen megfogalmazandó(k) a tanulmány célkitűzése(i), amennyiben releváns

hipotézise(i). Elvárás, hogy már ez alapján derüljön ki a közlemény újszerűsége, érdekessége. A szövegben az egyes fejezetek között a lényegre törő közcímek használatát kérjük.

A módszertani részben világosan és pontosan kell bemutatni vagy hivatkozni azokat a módszereket, adatbázisokat, amelyek alapján a szerzők a kutatást, vagy elemzést elvégezték és az eredményeiket megkapták. Fontos bírálati szempont a közlésre szánt tanulmány elfogadásakor, hogy a kézirat összefoglalójának szövege hiteles és értékelhető választ ad-e a felvetett és vizsgált vidéki problémá(k)ra.

Az irodalmi hivatkozásokat a legújabb eredeti közleményekre és összefoglalókra kell korlátozni. Csak azok az irodalmi hivatkozások sorolhatók fel, amelyekre a szövegben utalás történt és direkt kapcsolatban vannak a vizsgált és bemutatott kérdésekkel, problémákkal, eredményekkel.

A szövegen belüli szakirodalmi utalásokat a következő módon, zárójelben kérjük feltüntetni:

- Egy szerző esetén a szerző nevére hivatkozással: a szerző neve, ezt követi a közlemény megjelenésének évszáma vesszővel elválasztva (Kovács, 2009).

- Három vagy több szerző esetén: az első szerző pontos neve után „et al.” és a közlemény megjelenésének évszáma vesszővel elválasztva (Benedek et al., 2014).

- Ha két szerző van, akkor mindkettő nevét ki kell írni gondolatjellel elválasztva (Szöllősi – Molnár, 2018).

- Egy szerzőnek ugyanazon évben megjelent több munkájára történő hivatkozás esetén a szerző neve, az évszámok „a”, „b”, „c” stb. megjelöléssel (Szöllősi, 2010a).

- Szó szerinti idézetnél az oldalszám megadása kötelező.

Az irodalomjegyzéket a tanulmány végén abszorrendben kérjük közölni a következők szerint:

- Folyóirat esetében: Benedek Zs. – Fertő I. – Baráth L. – Tóth J. (2014): Termelői heterogenitás a rövid ellátási láncokban: a piacokon értékesítő gazdák jellemző különbségei. *A Falu* 25 (4) pp. 15-30.

- Könyv esetében: Kiss I. (2014): Az Alföld helyzete és perspektívái. *Alföld Kiadó, Szeged.* 250. p.

- Könyvfejezet esetében: Csatári B. (2018): Rendszerváltoztatás Kelet-Közép-Európa vidékein és egy alföldi faluban, többféle nézőpontból. pp. 262-275. In.: Pénzes J. (szerk.) *Falu - város - periféria: határon innen és túl.* 374. p.

- Honlap esetében: www.ksh.hu, a letöltés dátuma 2021. július 20.

A táblázatokat magyar és angol nyelvű címmel kell ellátni. A táblázatok címét a táblázat alatt, középre igazítva kérjük elhelyezni. A táblázatokat – annak érdekében, hogy a szerkesztésnél pontosak legyenek – kérjük az adatsorokkal együtt megadni. A táblázatok forrását kérjük megjelölni, a szövegben megfelelő helyen jelenjen meg a táblázatokra való hivatkozás (1. táblázat). A táblázatok ne képként kerüljenek beillesztésre, azokat a Word dokumentumban kérjük elkészíteni.

Az ábrákat magyar és angol címmel kell ellátni. Az ábrák címét az ábra alatt, középre igazítva kérjük elhelyezni. Az ábrákat – annak érdekében, hogy a szerkesztésnél pontosak legyenek – kérjük az adatsorokkal együtt megadni. Kérjük a mértékegység és a jelmagyarázat megadását. Az ábra forrását kérjük megjelölni, a szövegben megfelelő helyen jelenjen meg az ábrákra való hivatkozás (1. ábra). Az ábrákat szerkeszthető excel file formában kérjük megküldeni.

A kéziratral együtt kérjük külön-külön csatolják a cikkben közölni kívánt táblázatokat, ábrákat (excel file), illetve képeket (jpg vagy tif file). Ezek fájlcíme jelezze az ábrák, táblázatok, képek sorrendjét. A kéziratban az ábrák, táblázatok és képek helyét, címét kérjük arab számokkal jelölni.

A kéziratokat elektronikus formában küldött levél mellékleteként kérjük beküldeni a következő e-mail címre: komarek.levente@szte.hu

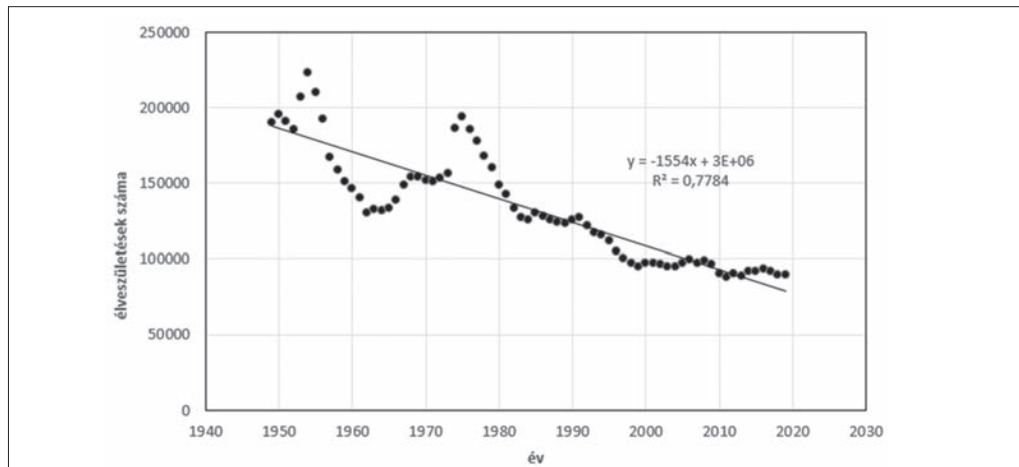
Köszönjük, hogy megfelelően előkészített kéziratral segíti munkánkat!

Budapest, 2021. július 1.

A FALU c. folyóirat szerkesztősége

PÉLDA – ÁBRA

1. ábra: Az éveszülések száma Magyarországon, 1949-2019
Figure 1: Number of live births in Hungary, 1949-2019

Forrás: KSH, 2021 adatok alapján saját szerkesztés

PÉLDA – TÁBLÁZAT

BELSŐ TÉNYEZŐK	
ERŐSSÉGEK (S)	GYENGESÉGEK (W)
jó környezeti források	magas fuvar költségek
kiváló minőség	magas előállítási költségek
jó hírnevű termékek	marketing hiánya
hosszú szakmai múlt, tapasztalat	alacsony kihozatali arány, sok veszteség
stabil értékesítési piac	
szigorú állategészségügyi kontroll	
KÜLSŐ TÉNYEZŐK	
LEHETŐSÉGEK (O)	VESZÉLYEK (T)
marketing tevékenység növelése	erős tengerentúli konkurencia
új piacok feltérképezése	felvásárlás nehézségei-külföldi kereskedők
egészségtudatos táplálkozási szokások növekedése	telítődő piac
új termékspecifikációk kialakítása	felhalmozódó készletek
pályázati lehetőségek feltérképezése	tenyésztett vad előnyei
	piac kiszámíthatatlansága
	vadbetegségek

1. táblázat: A magyar vadhúsértékesítés SWOT-analízise
Table 1: The SWOT-analysis of Hungarian wild game-meat sale

Forrás: saját szerkesztés

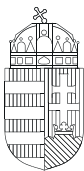

- › VIDÉKFEJLESZTÉS
- › AGRÁRSZAKKÉPZÉS
- › TERMÉSZETMEGŐRZÉS
- › KÖRNYEZETVÉDELEM

MAGYAR NEMZETI
VIDÉKI HÁLÓZAT

EGYÜTT A MAGYAR VIDÉKÉRT!

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió

Európai Mezőgazdasági
Vidékfejlesztési Alap

A VIDÉKI TÉRSÉGEKBE BERUHÁZÓ EURÓPA

MAGYAR ÁLLATORVOSOK LAPJA

HERMANN OTTÓ INTÉZET
115. évfolyam 1. szám 2022. évi
Kiadás dátuma: 2022. február 28. | ISSN: 1785-0014

75
Évesfordulósztűcsillagok az állatorvosi szakmában

100
A magyar állatorvosi szakma története

105
A magyar állatorvosi szakma szerepe a mezőgazdaságban

110
A magyar állatorvosi szakma szerepe az állományvédelemben

115
A magyar állatorvosi szakma szerepe az állományvédelemben

HERMANN OTTÓ INTÉZET

HUNGARIAN AGRICULTURAL RESEARCH

HERMANN OTTÓ INTÉZET
115. évfolyam 1. szám 2022. évi
Kiadás dátuma: 2022. február 28. | ISSN: 1785-0014

100
Évesfordulósztűcsillagok az állatorvosi szakmában

105
A magyar állatorvosi szakma története

110
A magyar állatorvosi szakma szerepe a mezőgazdaságban

115
A magyar állatorvosi szakma szerepe az állományvédelemben

HERMANN OTTÓ INTÉZET

HALÁSZAT

HERMANN OTTÓ INTÉZET
115. évfolyam 1. szám 2022. évi
Kiadás dátuma: 2022. február 28. | ISSN: 1785-0014

100
Évesfordulósztűcsillagok az állatorvosi szakmában

105
A magyar állatorvosi szakma története

110
A magyar állatorvosi szakma szerepe a mezőgazdaságban

115
A magyar állatorvosi szakma szerepe az állományvédelemben

HERMANN OTTÓ INTÉZET

NÖVÉNYTERMELÉS

HERMANN OTTÓ INTÉZET
115. évfolyam 1. szám 2022. évi
Kiadás dátuma: 2022. február 28. | ISSN: 1785-0014

70
Évesfordulósztűcsillagok az állatorvosi szakmában

100
A magyar állatorvosi szakma története

105
A magyar állatorvosi szakma szerepe a mezőgazdaságban

110
A magyar állatorvosi szakma szerepe az állományvédelemben

115
A magyar állatorvosi szakma szerepe az állományvédelemben

HERMANN OTTÓ INTÉZET

a falu

HERMANN OTTÓ INTÉZET
115. évfolyam 1. szám 2022. évi
Kiadás dátuma: 2022. február 28. | ISSN: 1785-0014

100
Évesfordulósztűcsillagok az állatorvosi szakmában

105
A magyar állatorvosi szakma története

110
A magyar állatorvosi szakma szerepe a mezőgazdaságban

115
A magyar állatorvosi szakma szerepe az állományvédelemben

HERMANN OTTÓ INTÉZET

ÁLLATTENYÉSZTÉS TAKARMÁNYOZÁS

HERMANN OTTÓ INTÉZET
115. évfolyam 1. szám 2022. évi
Kiadás dátuma: 2022. február 28. | ISSN: 1785-0014

100
Évesfordulósztűcsillagok az állatorvosi szakmában

105
A magyar állatorvosi szakma története

110
A magyar állatorvosi szakma szerepe a mezőgazdaságban

115
A magyar állatorvosi szakma szerepe az állományvédelemben

HERMANN OTTÓ INTÉZET

GAZDÁLKODÁS

HERMANN OTTÓ INTÉZET
115. évfolyam 1. szám 2022. évi
Kiadás dátuma: 2022. február 28. | ISSN: 1785-0014

100
Évesfordulósztűcsillagok az állatorvosi szakmában

105
A magyar állatorvosi szakma története

110
A magyar állatorvosi szakma szerepe a mezőgazdaságban

115
A magyar állatorvosi szakma szerepe az állományvédelemben

HERMANN OTTÓ INTÉZET

KERTGAZDASÁG HORTICULTURE

HERMANN OTTÓ INTÉZET
115. évfolyam 1. szám 2022. évi
Kiadás dátuma: 2022. február 28. | ISSN: 1785-0014

100
Évesfordulósztűcsillagok az állatorvosi szakmában

105
A magyar állatorvosi szakma története

110
A magyar állatorvosi szakma szerepe a mezőgazdaságban

115
A magyar állatorvosi szakma szerepe az állományvédelemben

HERMANN OTTÓ INTÉZET

HERMAN OTTÓ INTÉZET

NONPROFIT KFT.